

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**KAYSERİ'DE SEYYİD BURHANEDDİN TÜRBEİNİ ZİYARET
EDEN KADINLARIN İNANÇ TURİZMİNE İLİŞKİN BEKLENTİ
VE DENEYİMLERİNİN ANALİZİ**

**Hazırlayan
Hacer YEŞİLTAŞ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN**

Yüksek Lisans Tezi

Aralık 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**KAYSERİ'DE SEYYİD BURHANEDDİN TÜRBEİNİ
ZİYARET EDEN KADINLARIN İNANÇ TURİZMİNE
İLİŞKİN BEKLENTİ VE DENEYİMLERİNİN ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Hacer YEŞİLTAS**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN**

Aralık 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hacer YEŞİLTAS

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Okul No :4033430020

Anabilim Dalı : Turizm İşletmeciliği

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesini Ziyaret Eden Kadınların İnanç Turizmine İlişkin Beklenti Ve Deneyimlerinin Analizi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin 07/12/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 10’ dur.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 08/12/2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN

Öğrenci: Hacer YEŞİLTAŞ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesini Ziyaret Eden Kadınların İnanç Turizmine İlişkin Beklenti ve Deneyimlerinin Analizi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Hacer YEŞİLTAS

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN

Turizm İşletmeciliği ABD Başkanı

Prof. Dr. Ömer ŞANLIOĞLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN danışmanlığında **Hacer YEŞİLTAS** tarafından hazırlanan “**Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesini Ziyaret Eden Kadınların İnanç Turizmine İlişkin Beklenti ve Deneyimlerinin Analizi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Turizm İşletmeciliği** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

17/11/2023

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN

Üye : Prof. Dr. Ömer ŞANLIOĞLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tuncay ÇANAKÇI

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikimini ve tecrübelerini benimle paylaşan, bu süreçte bana değerli vakitlerini ayıran hocam Sayın Prof. Dr. Ömer ŞANLIOĞLU'na,

Çalışma süresince yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN'a ve tez savunmamda yer alarak öneri ve eleştirilerini benimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Tuncay ÇANAKÇI'ya,

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikim ve tecrübelerini paylaşan saygıdeğer hocalarım Kayseri Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ, Sayın Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet UMUR, Sayın Doç. Dr. Harun ÇALHAN başta olmak üzere bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca almış olduğum tüm kararlarımda arkamda duran, maddi ve manevi desteklerini her daim yanımda hissettiğim aileme teşekkürlerin en yürekten olanını hak etmişlerdir.

Hacer YEŞİLTAŞ, KAYSERİ, 2023

KAYSERİ’DE SEYYİD BURHANEDDİN TÜRBEİNİ ZİYARET EDEN KADINLARIN İNANÇ TURİZMİNE İLİŞKİN BEKLENTİ VE DENEYİMLERİNİN ANALİZİ

Hacer YEŞİLTAS

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, 2023**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN

ÖZET

Geçmişten günümüze Kayseri coğrafi konumu nedeniyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi ve sosyo-kültürel açıdan zengin çekicilikleri kentin turizm ve özellikle inanç turizm açısından önemini arttırmıştır. Kayseri ili, çalışmanın konusunu teşkil eden inanç turizmi açısından birçok önemli çekiciliklere sahiptir. Müslümanlar açısından birçok tarihi özelliğe sahip cami, kümbet ve diğer kültürel çekiciliklerin yanında özellikle Seyyid Burhaneddin Türbesi inanç turizmi çerçevesinde değerlendirilen önemli bir merkez niteliğine sahiptir. Bu çerçevede bu çalışma, ömrünün son yıllarını Kayseri’de geçiren Mevlâna Celaleddin Rumi’nin hocası Seyyid Burhanettin Hazretleri’nin Türbesi’nin inanç turizmi açısından önemini ve bu Türbe’yi ziyaret eden kadınların beklenti ve deneyimlerini analiz etmektedir. Çalışmada öncelikle inanç turizmi ve inanç turizmine katılma nedenleri ile dünyada ve Türkiye’de inanç turizmini ele alınmaktadır. Daha sonra Kayseri ilinde turizm ve inanç turizmi potansiyeli değerlendirilmekte ve özellikle Seyyid Burhaneddin hazretleri ve O’nun Türbesi hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmanın uygulama ile ilgili bölümünde de Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden kadınların beklenti ve deneyimlerini tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi uygulanmıştır. Toplam 57 katılımcı ile yüz yüze görüşme yapılarak çeşitli bulgular elde edilmiştir. Araştırmanın bulgularında türbe ziyaretlerini her yaştan ziyaretçinin katıldığı tespit edilmiş ve katılımcılar dini mekânları inançları nedeniyle ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Ziyaretleri ile ibadetlerinin kabul olması beklentisinde oldukları, dualarının kabul edilmesi, manevi rahatlama duygusu, psikolojik olarak olumlu değişim deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Bu çerçevede turizm hareketliliğinin artırılarak bölgesel kalkınmanın sağlanması amacıyla destinasyona ilişkin tanıtım ve pazarlamanın daha profesyonel yürütülmesi ve turist grupları için çekicilik unsurları ile desteklenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnanç Turizmi, Kayseri, Seyyid Burhaneddin Türbesi, Kadınlar

**ANALYSIS OF WOMEN’S EXPECTATIONS AND EXPERIENCES
REGARDING FAITH TOURISM VISITING SEYYID BURHANEDDIN TOMB
IN KAYSERİ**

Hacer YEŞİLTAS

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, 2023

Supervisor: Asst. Prof. Mehmet Halit AKIN

ABSTRACT

From past to present, Kayseri has hosted many civilizations due to its geographical location. Its rich historical and socio-cultural attractions have increased the city's importance in terms of tourism and especially religious tourism. Kayseri province has many important attractions in terms of religious tourism. For Muslims, Seyyid Burhaneddin Tomb has the feature of being an important center evaluated within the framework of religious tourism. In this context, this study analyzes the importance of the Tomb of Seyyid Burhanettin, the teacher of Mevlana Celaleddin Rumi, who spent the last years of his life in Kayseri, in terms of religious tourism and the expectations and experiences of women who visit this Tomb. In the study, primarily religious tourism and reasons for participating in religious tourism, religious tourism in the world and in Turkey are discussed. Then, the tourism and faith tourism potential in Kayseri province is evaluated and especially information is given about Seyyid Burhaneddin and his Tomb. In the practical part of the study, the semi-structured interview method, which is among the qualitative research methods, was applied in order to determine the expectations and experiences of the women who visited the Tomb of Seyyid Burhaneddin. Findings were obtained by face-to-face interviews with a total of 57 participants. In the findings of the research, it was determined that visitors of all ages participated in shrine visits and stated that they visited religious places because of their beliefs. They stated that they expected their prayers to be accepted through their visits, their prayers were accepted, they experienced a sense of spiritual relief and a positive psychological change. In this context, in order to increase tourism mobility and ensure regional development, it is recommended that the promotion and marketing of the destination be carried out more professionally and supported with attractive elements for tourist groups.

Keywords: Faith Tourism, Kayseri, Seyyid Burhaneddin Tomb, Women

İÇİNDEKİLER

KAYSERİ’DE SEYYİD BURHANEDDİN TÜRRESİNİ ZİYARET EDEN KADINLARIN İNANÇ TURİZMİNE İLİŞKİN BEKLENTİ VE DENEYİMLERİNİN ANALİZİ

BİLİMSSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANÇ TURİZMİ, DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İNANÇ TURİZMİ

1.1. İnanç Kavramı	2
1.2. İnanç ve Turizm İlişkisi	4
1.3. İnanç Turizminin Tanımı.....	8
1.4. İnanç Turizminin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi	10
1.5. Bireylerin İnanç Turizmine Katılma Nedenleri.....	12
1.5.1. Psikolojik Sebepler	13
1.5.2. Dini Arz Kaynaklarının Zenginliği (Çeşitliliği)	14
1.5.3. Dini Gün ve Bayramlar.....	16
1.5.4. Dini Yayma Çalışmaları (Hakikati Yaymak)	17
1.6. Dünyada İnanç Turizmi	18
1.7. Türkiye’de İnanç Turizmi.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

KAYSERİ'DE TURİZM POTANSİYELİ VE BU ÇERÇEVEDE İNANÇ TURİZMİ

2.1. Kayseri'nin Coğrafi Özellikleri	30
2.2. Sosyo Kültürel ve Tarihi Çekicilikler.....	31
2.3. Kayseri İlının Demografik Özellikleri.....	33
2.4. Kayseri İlının Ekonomik Yapısı	34
2.4.1. Tarım ve Hayvancılık Sektörü	34
2.4.2. Sanayi Sektörü	35
2.4.3. Hizmetler Sektörü	36
2.5. Kayseri İlının Turizm Potansiyeli.....	36
2.5.1. Kış Turizmi	37
2.5.2. Gastronomi Turizmi	38
2.5.3. Termal Turizm.....	39
2.5.4. Sağlık Turizmi.....	39
2.5.5. Kültür ve Tarih Turizmi	40
2.5.6. İnanç Turizmi	42
2.5.6.1. Hristiyanlık Açısından Kayseri'deki İnanç Turizmi Merkezleri.....	43
2.5.6.2. İslam İnancı Açısından Kayseri'deki İnanç Turizmi Merkezleri	49
2.5.6.2.1. Kayseri'deki Cami ve Mescitler	49
2.5.6.2.3. Türbeler	56
2.5.7. Seyyid Burhaneddin'in Düşüncesi ve Önemi	64
2.5.7.1. Seyyid Burhaneddin'in Hayat Hikâyesi	64
2.5.7.2. Seyyid Burhaneddin'in Eserleri	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ'DE SEYYİD BURHANEDDİN TÜRBE'SİNİ ZİYARET EDEN KADINLARIN İNANÇ TURİZMİNE İLİŞKİN BEKLENTİ VE DENEYİMLERİNİN ANALİZİ

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	70
3.2. Çalışmanın Evren ve Örneklemi.....	71
3.3. Çalışmanın Veri Toplama Süreci ve Aracı.....	71

3.4. Çalışmanın Sınırlılıkları	71
3.5. Çalışmanın Bulguları	72
3.5.1. Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların Ziyaret Öncesine İlişkin Bulgular	73
3.5.2. Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların Ziyaret Sürecine İlişkin Bulgular	76
3.5.3. Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların Ziyaret Sonrası Görüşlerine İlişkin Bulgular	78
SONUÇ VE ÖNERİLER	82
KAYNAKÇA.....	86
EKLER	99
Ek-1 Anket.....	100

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Anabilim Dalı
Bkz	: Bakınız
BMDTÖ	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
ERÜ	: Erciyes Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Dünyada Zaman İçerisinde Oluşmuş Bazı İnanışlar.....	22
Tablo 2. Türkiye’de Yahudilik İçin Önemli Bazı Merkezler.....	25
Tablo 3. Türkiye’de Hristiyanlık İçin Önemli Bazı Merkezler.....	26
Tablo 4. Türkiye’de İslamiyet Açısından Önemli Bazı Merkezler	27
Tablo 5. İllerde İnanç Turizm Etkinlikleri	28
Tablo 6. Katılımcıların Yaşları, Eğitim Durumları ve Türebeyi Ziyaret Sayıları (2023).....	72

GİRİŞ

İnsanları seyahate yönelten toplumsal dinamiklerden birisi dini eğilimler olup, dinin etkili bir motivasyon faktörü olduğu tarihi süreç içerisinde gözlenmiştir. Dini duygular, seyahat etmeye, ibadetleri yerine getirmeye, insanları dünyayı görmeye, ziyaret etmeye ve bu çerçevede inanç turizmine yönlendirmektedir. İnanç turizmi zaman içerisinde oldukça gelişmiş ve ekonomiye büyük katkı sağlamaya başlamıştır.

Din ve inanç gibi manevi duygular maddi olarak alınıp satılamamaktadır. Manevi duygularla ve ibadet maksadıyla yapılan seyahatler dışında merak duygusunu gidermek gerekçesiyle de seyahatler yapılmaktadır (Gözgeç, 2017, s. 1). Yapılan literatür araştırmalarında inanç turizmi ile ilgili pek çok çalışmaya rastlanılmıştır. Ancak kadınların din ve inançla ilgili seyahatlerinin literatürde pek az yer aldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan günümüzde şartların gelişmesiyle kadınların her alanda faaliyetlere katıldığı bir gerçektir. Ayrıca turizm alanında ve özellikle inanç turizminde kadın ziyaretçilerin payının yok sayılamayacak derecede olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple bu çalışmada kadınların inanç turizmine ilişkin beklenti ve deneyimlerinin Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi örneğinde araştırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma üç bölüm olarak planlanmıştır. Birinci bölümde inanç turizminin gelişimi ve bu konu hakkında bir kavramsal çerçeve (inanç, inanç turizmi, inanç turizminin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi, bireylerin inanç turizmine katılma nedenleri, dünyada ve Türkiye’de inanç turizmi) ortaya konulmuştur. İkinci bölümde Kayseri ilinin, turizm potansiyeli ve bu çerçevede inanç turizmi incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesini ziyaret eden kadınların inanç turizmine ilişkin beklenti ve deneyimleri değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında, nitel araştırmalarda yararlanılan mülakat yöntemi kullanılarak bulgular elde edilmiş ve araştırma ile ilişkilendirilerek çeşitli çıkarımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNANÇ TURİZMİ, DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İNANÇ TURİZMİ

Birinci bölümün konusunu inanç turizmi kavramının alan yazında ele alınış biçimi, ortaya konulması, inanç turizminin tarihi açıdan gelişim süreci, turistlerin inanç turizmine katılma nedenleri ile dünyada ve Türkiye’de önemli inanç turizmi destinasyonlarının tanıtılması oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile dünyada ve Türkiye’deki önemli turizm destinasyonları inanç turizmi açısından farklı yönleriyle değerlendirilmektedir. Türkiye ise bu açıdan kuşkusuz önemli inanç turizmi merkezlerine sahiptir.

1.1. İnanç Kavramı

Türk Dili Eğitimi Sözlüğünde inanç, *‘bir fikre inanmak, bir kişiye güvenmek, inanmak duygusu, inanılan bir şeye, bir görüşe, bir öğretiye, bir dine inanmak, güvenmek’* (<http://www.tdk.gov.tr>) olarak ifade edilmektedir. *Belief, faith, religion* gibi İngilizce kelimelere, *Glaube* gibi Almanca kelimelere ve *croyance* gibi Fransızca kelimelere benzer. İnanç, kavramının birden çok tanımı vardır ve bunlardan bazıları çalışmanın bu bölümünde ele alınmaktadır.

Kelimenin olağan anlamıyla iman, bir sonucun ifadesidir. Katedilen mesafeyi, bir sonucun kesinliğini ve ona duyulan güveni kapsar (Çakmak, 2014, s. 3). İnanç, ortalama insandan daha büyük bir varlık, daha fazla güç ve kuvvete sahip olan, insanın kendisi ve tüm evren üzerindeki otoritesini tanıdığına ve bu özellikler arasındaki ilişkiyi yöneten birkaç ilke ile ilişkilendirilir (Kaya & Aydın, 2011, s. 17). Ayrıca inanç, dış dünyanın algısından türetilen bir idrak biçimi olarak da tanımlanmaktadır (Adak, 2018, s. 21).

İnanç sistemi insana, onun kökenine, varış noktasına, var olma nedenlerine ilişkin bilgiler aktarır ve ona yolu, amacı ve yöntemi öğretir. Gücün sahibini ve ona ne ölçüde

katıldığını, diğer insanlarla arasındaki farkı ve ötekine göre konumunu anlatır (Adak, 2018, s. 21). İman kelimesinden söz edildiğinde din, iman ve itikat gibi diğer kelimelerle birlikte ve bazen de aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların çoğu Arapça'dan dilimize geçtiği için farklı tanımları ve kastedilen anlamları kısaca şöyle ifade etmek mümkündür.

Din kelimesinin 'yol, kanun, mükâfat, hüküm, hesap' gibi anlamları vardır. Din kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de ibadet, kanun, itaat ve hesap gibi kavramları ifade eder (Eyckay, 2013, s. 14). Din, insanların davranış ve inançlarını yönlendiren ve insanlar arasındaki ilişkilere ilişkin kurallar koyan evrensel ilkeler bütünü olarak kabul edilir. Bu ilkeler, insanların kendilerini yönetmelerini ve iyi eylemlerde bulunmalarını ve ortak yaşamalarını sağlar (Tümer & Küçük, 1993, s. 7). Arapça'da e-m-n (إِْمَن) kökünden türetilen iman kelimesi, sözlük de 'güven, kabul, samimi' anlamlarına gelmektedir. Kur'an'daki iman kelimesi sözlük anlamıyla emin olmak, tasdik etmek, taahhüt etmek, güvenmek ve itimat etmek anlamlarına çevrilmiştir (Eşer, 2005, s. 1). Gönülden iman ve bağlılık kavramı, itikat kavramında belirgindir. İnanç, gelenekten daha önemli bir anlama sahiptir. İnanç, gözlemsel bilgidir ve geniş bir güven, barınak, bağlanma yönelimi yelpazesinden türetilir. İnanç daha çok teslimiyet ve sadakati ifade eder (Harman, 2015, s. 39) ve var olan gerçektir. Tarikat ve akidelerle ispatlanmış, onaylanmış ve yaygınlaştırılmaktadır (Pazarlı, 1993, s. 13).

İnanç, bir fikre, inanca ve onun başarılı olacağına inanmaktır. Bir dinin veya mezhebin temel inançları arasında bağlılık, mutlak inanç ve Allah'ın her şeye kadir olduğuna inanmak yer alır. İnanç, insanların yaşamlarında yol gösterici olmuştur ve bugün de öyledir. Kurallarla örgütlenmiş inançtan türeyen dini inancın insan hayatındaki işlevi, etkisi ve önemi günümüzde de devam etmektedir (Şaman, 2009, s. 9; Terzi, 2020, s. 7).

İslami gelenekte özellikle kelim-akid literatüründe, geçerli olan inanç kavramı tipik olarak 'imanın temeli' şeklinde tanımlanır, bu özellikle Müslüman olabilmek için uyulması gereken asgari şartları açıklar. Bu kişiler Allah'a, peygamberlere, meleklerle, kutsal kitaplara, ahiret gününe, kadere inanır, hayırların veya olayların Allah'tan veya O'nun varlığına muvafakatle geldiğine inanırlar (Osmanoğlu, 2014, s. 179).

Yahudilere göre, tek bir Tanrı olduğu ve inancı vaaz etmek için İsraililerin seçildiği inanılır. Ahiret inancı kesin ve tanımlanabilir değildir. Yahudilik dini için önemli kişi

olan İbn Meymun (öl. 1204) tarafından kurulan bugün Yahudilerin çoğunluğu tarafından paylaşılan temel inanç ilkeleri şunlardır (Meral, 2011, s. 248):

- Tanrı eşsizdir, eşi benzeri yoktur, ezeli ve bilgilidir.
- Peygamberlik uygulaması vardır, Hz. Musa en büyük peygamber, Tevrat ona gönderildi ve Mesih'in gelmesi bekleniyor.
- Ceza ve ödül de dâhil olmak üzere bundan sonraki hayatın sorumlulukları hak sayılır.

Hristiyan inancında iman, kutsal ruhtan, İncil'in hakikatinden ve inanç ilkelerinden kaynaklanan inançtır. Hristiyanlığın kutsal kitaplarında iman ile ilgili önemli ayrıntılar olmamasına rağmen, Hristiyan teolojisi çalışmaları ilk çağlardan itibaren başlamış ve büyümüştür. Hristiyanların inanç ilkeleri, Tanrı'ya, peygamberlik makamına ve öbür dünyaya olan inancın yanı sıra Meryem Ana, kutsal kilise ve vaftiz dâhil olmak üzere İsa ile ilgili bazı inançları içerir (Osmanoğlu, 2014, s. 179).

Borataş'a (1997, s. 7) göre inanç, 'bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin veya bir grup varlığın gerçek olduğunu kabul etmektir'. İnançlar duygusal muhakemeye dayalıdır, örneğin göremesek de dünyanın şeklinin tam yuvarlak olmayıp kutuplardan basık ekvatorlardan şişkin kendine has şekli olduğuna olan inancı. Duyguya dayalı ve toplumun etkisiyle beslenen inançlar zaman içinde evrim geçirmiştir (Eyck, 2013, s. 16).

1.2. İnanç ve Turizm İlişkisi

İnanç, temel doğası nedeniyle insan popülasyonundaki en önemli kavramlardan biridir. Birçok dini inanç topluluğu ve farklı dini gelenekler zaman içerisinde söz konusu olmuştur. Ancak insanların, dini inançlarının ve savundukları dinin belirli sorumlulukları vardır. İnanç amaçlı yapılan seyahatler arasında, kişinin hayatını muhafaza etmek ve imanını ve bilgisini yaymak veya imanını çoğaltmak, diğer insanları gözlemlemek ve tanımak, onlardan faydalanmak veya öğrenip ibret almak maksadıyla yapılanlar sayılabilir (Şimşir, 2013, s. 1207-1208). Bunlara ek olarak dini inanca dayalı olarak kutsal mekânlara seyahat etmektir. Bu tür dini inançlarla seyahat etmek insanlar için yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Ayrıca insanlar önemli gördükleri peygamberlerin ya da dini şahsiyetlerin mekânlarını, kutsal saydıkları mekânları, din

için önemli olan kişilerin mezarlarını ziyaret ederek hatıralarını yaşatmak istemişlerdir (Türkel, 2019, s. 9-10). Ayrıca insanlar genellikle ibadete, dilek dilemeye ve somut bir şekilde deneyim yaşayacağı bir alan ararlar. Bu fiilleri yaparken günahlarının bağışlanması, kusurlarının affolunması, maneviyatının daha yüksek bir mertebesine ulaşması için mutlak kudret sahibine dua ve ibadet niyetiyle yolculuk eder. Bu seyahatler çok eski zamanlardan günümüze kadar yaygın olarak yapılmaktadır (Turan, 2012, s. 37).

Dinin turizm üzerindeki etkisinin sosyal ve ekonomik yönlerinin araştırılmasında fayda vardır. Finansal açıdan bakıldığında, inanç turizmi, eski çağlardan beri önemli bir yere sahiptir. Dini seyahat ve hacların antik çağdan itibaren gerçekleştiği belgelenmiştir. Ek olarak, insanlar dini ilkelerini korurken dini yükümlülükleri için para harcamaya daha meyillidir. Dini nedenlerle yapılan harcamalar oldukça fazladır. Bu durum aynı zamanda ülke ve şirketlerin turizm stratejilerinde inanç turizmine ilgi duymalarına neden olmaktadır. Toplumsal açıdan incelediğimizde, farklı ülke ve kültürlerden ve inanç merkezlerinden gelen turistlerin ortak noktası, konuştukları farklı dillere rağmen, sahip oldukları duygular insanları birbirleri ile etkileşime ve sosyalleşmelerine katkı sağlar (Şahiner, 2012, s. 27; Çakmak, 2014, s. 7-8).

İslam'ın birincil kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünnetleri, hadisleri çerçevesinde inanç ve turizm ile ilgili çok sayıda kural, düzenleme, amaç ve engelin olduğu ifade edilebilir. İslamiyet'te hac, keşif, rihle, hicret, ziyaret gibi kelimelerin turizm ile ilişkilendirildiği düşünülmektedir. Birçoğu, insanların öğrenmesi için dünya üzerinde seyahat etmesi gerektiği fikrini destekliyor. Doğanın, evrendeki güzelliklerin yaratıcısına Allah'ı düşünmeye ve O'na inanmaya ilham vereceğini, bunun sonucunda da doğa harikalarını ziyaret edilmesinin beklendiği belirtilmektedir. Bu çerçevede Kuran'dan bazı ayetler şu şekildedir: 'Size yeryüzünde vermediğimiz bütün nimetleri kendilerine verdiğimiz, ayrıca gökten şiddetli bir yağmur indirdiğimiz ve evlerinin altından ırmaklar yarattığımız, kendilerinden önceki nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Onları cezalandırdık' (En'am, 6/6.). 'Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçtan nasıl başladığını görün. Ondan sonra Allah ahirete de hayat verecektir. Aslında, Allah tüm gücün sahibidir' (Ankebût, 29/20.).

Bunlarla birlikte, eskiliği ile ünlü medeniyetlerin yarattığı tarihi anıtları, keşfetmesi ve gözlemlemesi gerektiği belirtilmektedir. Günümüzde şehirlerin, sarayların, restoranların ve araçların kalıntıları gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bunlara örnekler verilmesi gerekirse; ‘...şimdi o ülkelerde duvarlar tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelen kuyular ve ıssız kalmış ulu saraylar vardır. Yeryüzünde hiç dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalar elbette düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz ama göğüslerin içindeki kalpler kör olur’ (Hac, 22/45–46.), ‘...Onlar yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin akıbetlerine bakmadılar mı? Ki onlar, kendilerinden daha güçlü idiler, yeryüzünü kazıp alt üst etmişler, onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi’ (Rûm, 30/9.), ‘... Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından da daha sağlam idiler. Fakat kazandıkları şeyler kendilerine fayda vermemiştir’ (Mü’min, 40/82.).

Bahsedilen ayetlere benzer şekilde, Kuran’ın pek çok ayeti insanlara seyahat etmeyi, görmeyi, öğrenmeyi ve çeşitli hedeflere ulaşmak için seyahat etmeyi öğretir. Bir gün içinde yapılması gerekli olan davranışları (örneğin namaz veya oruç) ya tamamen kaldırılır ya da yolculuğun zorluk derecesine göre hafifletilir. Meselâ, sadece farz namazların kılınması (Nisa, 4/101–104.), Ramazan ayında farz olan orucun yolculuk (en az 90 kilometre uzaklık) nedeniyle ertelenmesi (Bakara, 2/184) gibi pek çok kolaylıklar sunulmuştur (Şimşir, 2013, s. 1207-1211).

Görmek, öğrenmek, ibret almak, ilahî kudret ve kudreti tanımak maksadıyla yapılan yolculuklardan farklı olarak doğrudan ibadet geleneğinin bir parçası olan yolculuklar da vardır. Bunun en bariz örnekleri hac ve umre ziyaretleridir (Süt, 2014, s. 488). Hac kelimesi, ‘bir şeyin etrafında dönmek, yürümek’ anlamına gelen hac fiilinden türetilmiştir. Bu ibadete katılanlara ‘hacılar’ denir. İslam inancında hac ziyareti Hz. İbrahim’e kadar uzanır ve İslam’ın beş temel ilkesinin bir parçasıdır. Hac, fiziki ve mali imkânları olan, sağlıklı ve akli başında olan her Müslümana farzdır (Küçük, 2013, s. 121). Hac, turizm ve toplu seyahatin eski habercisi olarak kabul edilir. Hac ibadeti, din mensupları arasındaki bağı güçlendiren ve canlandıran bir ibadet şeklidir (Kurnaz, 2013, s. 37).

İslam’a göre hacca gitmeden önce bütün borçlar ödenmeli, Kuran-ı Kerim öğrenilmeli, ezberlenmeli ve (nafile oruç gibi) eksik kılınan namazlar tamamlanmalıdır. İslam inancı,

hac ziyaretinin Mekke’de gerçekleştiğini kabul eder. Mekke yakınlarında Mikat adı verilen belirlenmiş bir alanda temizlik yapılır ve ihram yöntemi uygulanır. Bunun dışında hac yerini ve suresini anlatır. Hacılar ihrama girdikten sonra önce Kabe’yi ziyaret ederler, Hacer’l Esved’e selam verirler ve bu köşesinden başlayarak Kabe’nin etrafını yedi defa tavaf ederler. Bu yönteme yani yedi tavaf bir şavt olarak adlandırılır. Daha sonra İbrahim makamının önünde iki kez dua istenir ve ardından zezem suyu içilir. Safa Tepesi’nden Kabe’nin doğusundaki Merve Tepesi’ne toplam yedi kez gidilir ve son varış noktası Merve Tepesi’dir, buna say denir. Bahsedilenlere istinaden Hz. Hacer oğlu Hz. İsmail için su aramak maksadıyla bu iki tepe arasında gidip geliyordu. Umreye gelen kimsenin ihramdan çıkmak için saçları kesilir veya kısaltılır. Zilhiccenin 9. gününde ihram bir kez daha günün başlangıcında, ayrıca Mekke’nin güneydoğusunda bulunan Arafat Dağı’nda bir vakıf (bir sure bekleme, dua ve ibadet, telbiye, tesbih) geçirilir. Arafat Vakfı, hac ziyaretlerinin en kutsallarından biri olarak kabul edilir. Arafat’ta gün batımı olurken Müzdelife’de bir sure bekledikten sonra, Kurban Bayramı’nın ilk gününden önce Mekke’nin kuzeydoğusundaki Mina’ya (Müzdelife ile Mekke arasında) geçilir. Mina, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’in Allah’a olan bağlılıklarının sorgulandığı bölge olduğu gibi, şeytana karşı savaşın bir sembolü olarak şeytanın cezasının değiş tokuş edildiği bölge olarak anılır. Bu gelenekler, kişinin Mina’da  gün geçirmesini veya birinci günün bitiminde Mekke’ye dönerek tavafa katılmasını gerektirir, bu hac olarak kabul edilir. Bayramın diğer günlerinde şeytan yeniden taşlanır (ğt, 1996, s. 389-396).

Hristiyanlıkta hac terimi, seyahat anlamına gelen peregrinato terimi ile değiştirilmiştir. Hristiyan inancına sahip insanlar, İsa’nın yaşamıyla ilişkilendirilen yerleri kutsal kabul ettiler. Ayrıca azizlerin mallarının ve isimlerinin çeşitli konularda faydalı olacağını düşünüyorlardı. Sonuç olarak, kutsal kişilerin ölümlü bedenlerinin bulunduğu mezarlar, tapınaklar ve dini yerler kutsal kabul edildi. Bunların yanı sıra Kudüs, Roma, Fransa/Compostela Triadları Hristiyanlar için hac ziyareti yapılan yerler olarak kabul edilir ve kutsal mekân denilince akla ilk gelen yerler buralardır. Hac, Hristiyanlığın temel gereksinimlerinin bir parçası değildir. Yeni Ahit’te hacdan açıkça bahsedilmez (Küçük, 2013, s. 117-120).

Yahudilikte kutsal yerleri ziyaret etmek ‘hag, aliyah ve aliyah le regal’ kelimelerinin karşılığı olarak kabul edilir. Tanrı ile tanışmak veya Tanrı’nın ilahi gücünü göstermek, ilahi lütuf almak için Kudüs’e seyahat etmek veya kutsal yerleri ziyaret etmek anlamına gelir. Yahudi inancı, hac ziyaretini zorunlu olarak görür. Yahudilikte üç tane hac, bayram günleri vardır. Bunlar, mayasız ekmek kutlaması olan Pesach (Fısıh), Shavuot (hafta sonları), Haymeler/Sukkot (el arabası, cadılar bayramı). Yahudi inancına göre önemli şahsiyetlerin, peygamberlerin ve elçilerin mezarlarını ziyaret etmek yaygın bir uygulamadır. Süleyman Mabedi’nin batı duvarının önündeki ‘Ağlama Duvarı’ olarak bilinen bölge Yahudilerin başlıca hac merkezi olarak kabul edilir. 17 Temmuz’da gün batımından 19 Ağustos’a kadar, 23 gün boyunca sürekli olarak hedeflerinin etrafında seyahat edilir (Küçük, 2013, s. 112-116).

1.3. İnanç Turizminin Tanımı

Kişilerin olağan meskenleri, işleri ve dini inançları dışında yaptıkları turistik geziler inanç turizmi olarak değerlendirilebilir. İnanç turizmi, dini açıdan önemli kabul edilen kutsal mekânlarda, dini gereklerin yerine getirilmesi veya sadece bir amaç için en az bir gece konaklamayı içeren ve maddi çıkar amacı gütmeyen geçici seyahatlerden elde edilen tüm ekonomik ve sosyal faydalar olarak kabul edilmektedir (Akt, Külçür, 2019, s. 6; Gümüş, 2019, s. 64; Akyüz 2020, s. 20). Kurnaz (2013, s. 8) inanç turizmini, insanların seyahatleri sırasında dini etkinliklere katılmak, dini amaçlı alışveriş yapmak gibi normal yaşamlarının bir parçası olmayan ve genellikle (mümkün olduğu ölçüde) turizm örgütleri tarafından gerçekleştirilen ekstra faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Mal ve hizmet talebinde geçici olarak ikamet etmeleri nedeniyle ortaya çıkan din ve inançla ilgili tüm olaylar dizisi ve ilgili ilişkilerdir. Kurnaz (2013, s. 8) tarafından oluşturulan bu tanım, farklı kültür ve inançlardan insanların inançlarıyla ilgili görevleri yerine getirmek ve kendilerini ruhen iyi hissetmek için kutsal saydıkları bölgeleri ziyaret etmelerini kapsamaktadır (Tokgöz, 2020, s. 12).

Avcı (2011, s. 22) inanç turizmini, dini yerleri ziyaret etmek, dini törenlere katılmak, hac yapmak gibi dini görevleri yerine getirmek, kutsal yerleri ziyaret etmek amacıyla yapılan ve zaman zaman önemli boyutlara ulaşan bir seyahat olarak tanımlamaktadır. Tipik olarak kümeler halinde ve belirli zamanlarda yapılan yolculukları içerir. Kutsal mekânları ziyaret edenler, din kardeşleriyle vakit geçirmek, birbirleriyle iletişim kurmak

ve aynı dine inanmak için zaman bulur ve sosyalleşmiş olurlar. Böylece insanlar duygusal olarak rahatlamış hissettiği için içsel uyumu deneyimleyebilir. Demircan (2014, s. 58), inançları gereği gerekli olduğuna inandıkları kutsal yerleri ziyaret ederek hem ruhsal hem de zihinsel uyumu arayan insanları içeren bir turizm türü olarak tanımlamaktadır. Kömürcü (2017, s. 42) ise inanç turizmini hem dini merkezlerle hem de dini faaliyetlere katılmak amacıyla seyahat etmekle ilişkilendirilen mutfak sanatları, kültür, tarih ve felsefe olarak açıklamaktadır.

İnanç turizminin tanımı konusunda literatürde evrensel bir uzlaşma yoktur. Bazı bilim adamları inanç turizmini, belirli bir inanca ait kutsal yerlere seyahat etmeyi ve gezi sırasında turistik faaliyetlerde yer almayı içeren bir turizm şekli olarak tanımlamaktadır (Çakmak, 2014, s. 8). Çelik'e (2010, s. 55) göre kutsal yerleri ziyaret etmek ve dini görevleri yerine getirmek amacıyla yapılan seyahatler inanç turizmi diye adlandırılmaktadır (Terzi, 2020, s. 9). Bayrakdar (2018, s. 23) bu kavramı, inanç ve din ile ilgili tüm faaliyetlere katılmak olarak tanımlamıştır. Ayrıca inanç turizmini, insanların kutsal yerlere, dini görevlerini yerine getirmek veya dini ritüelleri yerine getirmek için yaptıkları geziler sırasında dini faaliyetlerde bulunmaları veya din değiştirenlerin olmadığı ve sadece mitolojiden ibaret olan inanç merkezlerine yaptıkları bir turizm türü olarak ifade etmişlerdir.

Yüksel (2019, s. 3) inanç turizmini, insanların dini bayramlara, ayinlere, toplantılara ve gittikleri kutsal yollara götüren dini motivasyonlarla kutsal yerlere seyahat etme isteğinin bir sonucu olarak tanımlamaktadır. İnsanların dini güdülerle turizm çerçevesinde nasıl seyahat ettiklerinin incelenmesi olarak tanımlar. Kurnaz (2013, s. 7), inanç turizmi denilince akla gelen ilk üç büyük tek tanrılı inanç, çok tanrılı inanç veya geleneklerin parçası olan din gezginleridir. Ancak inanç turizmini sadece günümüzde uygulanmakta olan dini inançla sınırlamak doğru olmayacaktır. Anadolu gibi köklü bir kültür geçmişine sahip bölgelerde bu durum farklıdır. Üç büyük dinin ülkede en popüler hale gelmesinden önceki dönemde Anadolu'da yaygın olan inançların birçok belgesine, anıtına ve farklı kanıtlarına bugün rastlanabilmesi nedeniyle, bu yönlerin turizm üzerinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir (Duru, 2007, s. 209).

1.4. İnanç Turizminin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Turizm, seyahat olgusuna dayandığı için tarihin her döneminde var olmuştur. İlk seyahatler genellikle temel ihtiyaçlara (yiyecek temin etme, tehlikeli mekânlardan göç etme, inançlar gereği vb.) göre gerçekleşmiştir. Dini yolculuklar, seyahatler insanlık tarihi kadar eskidir. Teknolojinin ve ulaşımın gelişmediği dönemlerde hastalık, güvenlik, beslenme gibi bu uzun yolculuklara, her ne kadar sorun çıkarsa da, insanların inançlarına göre kutsal olan veya kutsal saydıkları yerleri ziyaret etmek için yapıyordu. Sonuç olarak inanç turizminin dünya çapında en eski turizm türlerinden biri olduğu kabul edilmektedir (Özpay, 2017, s. 938; Kaçar, 2020, s. 20).

Antik çağda din, spor ve ekonomik nedenler en önemli seyahat amacı olarak bilinmektedir. Eski Yunan'da insanlar bayramlar ve büyük dini törenlere bulundukları yer dışına diğer şehir ya da ülkelere gitmişlerdir. Efes ve Didim bu yerlere örnek olarak verilebilir. Eski zamanlarda tapınak veya dini mekânlar sık sık ziyaret edilmiştir. Mısır'da farklı inançlar bulunmakta, ölümlerin mumyalanması ve onlar için tapınakların yapılması, bu yerleri önemli ve değerli kılarak ziyaret edilmelerine vesile olmuştur. Hinduizm çok eski dinlerden birisi olduğundan Hinduların kutsal kitabında dini yolculuklarla ilgili bilgiler bulunduğu rivayet edilmektedir. Hindistan'da kast sisteminin olması dini bir sınıflandırma olduğu bu sınıflandırmanın en üstünde din adamları ve bilginler bulunmaktadır. Orta Çağ boyunca da, dini seyahatler büyük önem taşımıştır. Bu süre zarfında kutsal sayılan yerlere de geziler düzenlendi. Hristiyanlık dininin ortaya çıkması ve gelişimiyle birlikte inanç turizminin de hız kazanmaya başladığı söylenebilir. Hristiyanlar, günahlarından arınmak için kutsal yerlere (azizler ve yer altı mezarları) seyahat etmişlerdir. Ayrıca Haçlı Seferleri'nin büyük ve yaygın hareketlere dönüşmesi de dini seyahat olarak sayılmaktadır (Aksoy, 2002, s. 418; Süt, 2014, s. 481).

Hristiyanlığın hızla yayılması, dini kurumların, törenlerin ve bayramların sayısını artırmış ve bunun sonucunda inanç amacıyla seyahatler daha popüler hale gelmiştir. İslam'ın doğuşu ve gelişimiyle birlikte Mekke ve Medine gibi şehirler Müslümanlar için önemli inanç merkezleri haline gelmiştir. Dini gerekçelerle ziyaretler sadece İslam ve Hristiyanlık için önem arz etmemekte, diğer dinler için de dinin doğduğu ve geliştiği kutsal sayılan mekânlar ziyaret edilmiştir.

İnanç turizminin ortaya çıkış sebebinin, dini inancın kaynağı veya yayıldığı yerler ile dini önemi veya etkisi olan yerleri, merhumları keşfetme ve görme arzusu olduğuna inanılmaktadır. Ek olarak, bu kişiler dini yerleri ziyaret etmenin kendi sorumlulukları olduğunu düşünüyorlar. Eski zamanlarda, dini geleneklerin çoğunda kutsal kabul edilen ve onları ziyaret eden tüm insanların iyi kabul edildiği sığınaklar vardır. Örneğin Hititlerde kral ya da başrahip olarak her yılın kış aylarında krallık için önemli sayılan ibadet merkezlerine seyahat ederdi. Çin’de, belgelenen ilk hac yerleri Tai-shan, Huashan, Heng-shan, Non-yushan ve Sung-shan adlı beş dağdı. Bu dağlarda inşa edilen tapınaklar, hem Taocu hem de Budist inancı için önemli hac yerleri olmuştur (Harman, 1996, s. 382).

Hristiyanlıktaki hac geleneği ilk olarak Konstantin döneminde, St. Helene’nin kızı iken popüler hale geldi ve İsa’nın doğduğu, çarmıha gerildiği, gömüldüğü ve büyük dini toplulukların oluştuğu yerleri ziyaret etmekle başladı (Erbaş, 2002, s. 110). Hristiyanlık dininde hac terimi, Hristiyan’ın kurtuluşa ulaşması, Tanrı ile doğrudan temas kurması ve hac yerinde ilahi güç alması anlamına gelir. Avrupa’da belgelenen ilk hac yerleri, bunlar kutsal nesnelerin ve aziz kalıntılarının gömüldüğü yerlerdir (Diyanet, 2015).

Günümüzde hac ibadetini gerçekleştirmek için Hristiyanların en çok ziyaret ettiği yerler; Avrupa’da, Güney Fransa’da Lourdes (yılda yaklaşık 5 milyon turist), Portekiz’de Fatima (yaklaşık 4 milyon turist), Paris’te Rue du Bac (yılda 1 milyon turist). Hristiyanlık açısından ülkemizde çok önemli merkezler vardır. Bunlardan ilki, Pavlus’un haçlı seferi sırasında uğrak yeri olan Antakya’dır. Kutsal kabul edilen bölge günümüzde de sıkça ziyaret edilmektedir. Aynı zamanda havari Yuhanna’nın yaşadığı ve öldüğü yerdir. Hacıların kutsal su içtikleri ve dua ettikleri yer olarak kabul edilir, Meryem’in ikametgâhı olarak kabul edilir ve bugün hacılar tarafından ibadet amacıyla ziyaret edilir. St. Nicholas’ın (San Nicola, Aya Nikola, Noel Baba) yaşadığı ve öldüğü yer olan Antalya Demre’de Hristiyanların ziyaret ettiği yerlerden biridir (Diyanet, 2015).

İnsanlığın var olduğu ilk günden beri inanç gayesiyle seyahatlerin olduğu düşünülmekte ve turizm ile ilişkilendirilen ilk faaliyetlerin ‘hac’ ziyaretleri olabileceği belirtilmektedir (Eyckay, 2013, s. 18). İlerleyen dönemlerde hac ziyaretleri her birey için normal hale

gelmiştir. Bu ziyaretler yüzyıllar boyunca insanlar günahlarını veya hastalıklarını gidermek ve dua etmek gibi nedenlerle seyahat etmişlerdir (Tokgöz, 2020, s. 13).

Hinduizm’de hac, ölümden sonra daha iyi bir gelecek ummak için Ganj Nehri’nde yıkanmak, Benares’i ziyaret etmek ve kutsal yeri keşfetmek anlamına geliyordu (Diyanet, 2015). Sadece bu yerler değil, Hindistan’ın her yerinde kabul ettikleri kutsal mekânlar hac amacıyla ziyaret edilmektedir (Erbaş, 2002, s. 103). Budizm’de hac, Buda ile ilişkili yerlerde veya diğer kutsal mekanların çevresinde, bu yerleri sağ taraflarında olacak şekilde dönmeleri, yiyecek- içecek ikramında bulunmaları, Buda’nın öğretilerini düşünerek meditasyon yapmaları gibi farklı uygulamalar ve farklı mekanları oldukça fazladır (Ünal, 2014, s. 33).

Yahudilik dini yaratıldığından ve Yahudilerin bir ulus haline gelmesinden bu yana hac ibadeti var olmuştur. Yahudiliğin kutsal kitaplarına göre (erkeklerin) yılda üç kez Pesah, Sukkot ve Şavuot bayramlarında hac yapmaları zorunludur (Gümüş, 2019, s. 70). Yahudilerin önemli dini merkezleri şu şekilde ifade edilebilir: Kutsal toprak olarak gördükleri Kudüs ve çevresinde seçilen yerler. Süleyman mabedi günümüzde sadece bir kısmı kalan Ağlama Duvarı, Zeytin Dağı (İsa’nın cennete yükseldiğini inanılır), Sina Dağı (Tanrı’nın bu dağ da tecelli ettiğine inanılır) gibi yerler Yahudilerin inanç ve dini açıdan kutsal kabul edilen yerleri kapsar (Diyanet, 2015).

1.5. Bireylerin İnanç Turizmine Katılma Nedenleri

Birçok faktör turist seyahatine katkıda bulunur. Bu etkenlerden bazıları şunlardır; din (inanç), merak, spor, kültür, tedavi, eğitim, dinlenme, eğlence ve diğer nedenler (Sezgin, 2001, s. 22). İnsanların sahip oldukları dini inanç için seyahat ettiklerine inanılmaktadır. İnanç, insanları seyahat etmeye sevk eden en önemli sebeplerden biridir. İnsanlar, kendi inançları veya başkalarının inançlarıyla ilişkilendirilen önemli dini yerleri ziyaret etmek amacıyla inanç turizmi faaliyetlerine katılmaktadırlar (Hughes, 2013, s. 210). Kur’an-ı Kerim’de, insanların doğal güzellikleri ziyaret ederek, doğal güzellikleri tefekkür ederek ve yaratıcıyı tanıyarak, tarihi yerleri ziyaret ederek kendilerinden önceki insanlardan öğrenmeleri tavsiye edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Müslümanları seyahat etmeye sevk eden pek çok sebep vardır. İslam inancı, dini amaçlara ek olarak seyahati teşvik eder, insanlara fayda sağlayan diğer

herhangi bir seyahat amacı da teşvik edilir (Taş, 2015, s. 9). Popüler bir ülke, gidilecek ülke ve gezinin amacını seçmek çok önemlidir. Seyahat için farklı dini nedenlere rağmen, dini geziler son zamanlarda popülaritesini artırmıştır. (Şahiner, 2012, s. 28).

İnanç turizminin nedenlerinin anlaşılması ve bu nedenlerin en etkin şekilde değerlendirilmesi, turizmin gelişmesi, kaynakların verimli kullanılması ve gelir artışı sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Kurnaz, 2013, s. 16-18). İnsanların inanç turizmine katılma nedenlerini Aksoy (2002, s. 417) 4 grup altında toplamıştır (Külçür, 2019, s. 8-9; Gündoğan, 2021, s. 36-37). Bunlar;

- Psikolojik sebepler,
- Dinlerin çıkış (arz kaynaklarının) noktalarının zenginliği,
- Dini gün ve bayramlar,
- Dini yayma faaliyetleridir.

1.5.1. Psikolojik Sebepler

Turizm faaliyetlerin birden fazla farklı nedeni bulunmaktadır. Bilgi arayışı, merak duygusu, eğlence, tatil, kültür, din ve tarihi yerleri gezme isteği bunlardan bazılarıdır. İnanç içeren turizmin psikolojik nedenleri olarak; istek, karakter, yakın çevreden gelen tavsiyeler, destinasyonun kültürel önemi ve destinasyona olan inanç gibi unsurlar ifade edilebilir (Bideci, 2014, s. 4; Gündoğan, 2021, s. 37).

İnsanlar istek ve ihtiyaçlarını tatmin edecek mekânlar ararken bazen bu aslında bir hakikat arayışıdır. İnanç turizminde ibadetin bir yerle ilişkilendirilmesi, insanları burayı ziyaret etmeye teşvik etmektedir (Şaman, 2009, s. 12). Sonuç olarak, kendileriyle aynı inancı paylaşan insanların yaşadıkları sıkıntıları anlatan çeşitli kökenlerden bilgiler edinirler. Bu kişilerin bulundukları yerleri gözlemlemek ve onlara karşı benzer duyguları hissetmek isterler, bunun ruhsal bir rahatlamaya yol açacağına inanılır. Bu nedenle inanç turizmi ile bağlantılı seyahatlere katılmak isteyen kişiler için psikolojik nedenler büyük önem taşımaktadır (Aksoy, 2002, s. 422; Külçür, 2019, s. 9).

İnsanların kutsal mekânları ziyaret etmelerine neden olan psikolojik etkenler din, kültür, eğitim ve tarihi mekânlar olarak sıralanabilir. Burada kişinin doğumu, gelişmesi ve nihai hale gelmesine ilişkin çevresel bağlam, davranışlarının belirlenmesinde önemlidir. Aile, arkadaş gibi doğrudan çevrelerden gelen öneri ve fikirler ile geldikleri ülkenin kültürel önemi, bireylerin uyruklarının kültürel boyutu aracılığıyla kendilerini yönlendirmelerinin psikolojik nedenlerindendir (Bideci, 2014, s. 4). Eğer biri sonuna kadar dindarsa, psikolojik süreci onu o faaliyete yönlendirecektir. Örneğin, insanların günahlarından arınma ve Allah’a olan dileklerini ifade etme arzusu, seyahat etmenin manevi rahatlığı ve dini vecibelerin yerine getirilmesi olarak gösterilebilir (Alparslan, 2016, s. 24). İnsan evriminin doğasında, gerçeği bilme ve keşfetme arzusu bastırılmıştır. İncanın artması, kutsal yerleri görme ve kutsal yerlere tapınma gibi psikolojik etki ve baskıları nedeniyle insanlar genellikle turizme yönelmektedir (Aksoy, 1998, s. 8; Eykay, 2013, s. 22-23).

1.5.2. Dini Arz Kaynaklarının Zenginliği (Çeşitliliği)

Türbeler, şapeller ve diğer dini mekanlar geleneksel olarak inanç takipçileri için kutsal ve ziyaretçiler için çekici kabul edilmiştir. Geçmişten günümüze insanlar kendi inançları ya da farklı bir inançla ilişkilendirilen bu yerleri, inanç sistemlerini, kültürlerini ve dini geleneklerini tanımak amacıyla ziyaret etmeye ve gözlemlemeye çalışmışlardır. Günümüzde İstanbul, Roma ve Kudüs gibi destinasyonlar, zaman içinde dini önemini koruyan önemli şehirlerdir. Ayrıca farklı dini inançlarda önemli yeri olan, seyahat süresi ve kolaylığı nedeniyle binlerce turisti çeken kutsal mekânlar da ziyaret edilmektedir. Vatikan’daki Aziz Petrus Kilisesi, Fransa’daki Notre Dame Katedrali, Efes’teki Meryem Ana Evi bunun örnekleridir (Gündoğan, 2021, s. 37).

Uluslararası turizm kaynaklarına yönelik kapasite göz önüne alındığında, dini temelli turizm bölgelerinin oldukça şanslı olduğu açıktır. Mısır, Vatikan, Mekke, Medine ve Kudüs piramitleri önemli kabul edilir. Ayrıca Türkiye’deki Artemis Tapınağı, Kapadokya bölgesi ve Efes önemleriyle dikkat çekmektedir. Türkiye’nin dini açıdan yaşananlar başarıları, dini kaynakları ve zenginliği ile birleştiğinde, onu dini amaçlar için dünyanın çekici ülkeleri arasına sokmaktadır. Bunun nedeni Anadolu’nun bugüne kadar çok sayıda kültüre ev sahipliği yapmış olmasıdır. En önemlisi, ilk Hristiyanların Anadolu topraklarındaki savaflara katılmaları, Bizans İmparatorluğu boyunca

ilerlemeleri ve Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak ilk tanıyanlar olmalarıdır. 39 yer Anadolu'ya özgüdür ve İncil'de kendi belgelenmiş isimleri vardır. Konya, Antakya, Galatia (Ankara), Efes, Bitanya (İznik), Sard şehirleri ve yedi dini topluluk bunların arasındadır (Bağran, 2019).

Dünyada birçok bölge din açıdan kutsal ve önemli kabul edilmektedir. Bu lokasyonlar inanç turizmi çerçevesinde farklı inançlara mensup çok sayıda takipçiye sahiptir. Dünyanın her yerinde kutsal kabul edilen yerler kültürel bir mirasa sahiptir ve düzenli olarak ziyaret edilmektedir. Özellikle İstanbul, Mekke, Kudüs ve Roma çeşitli dinlerden insanların ziyaret ettiği önemli inanç turizm destinasyonlarıdır (EyKay, 2012, s. 22). Ayrıca Almanya'da Irminsul ve Upsala, Mısır'da Absdos, Heliopolis, Luxer ve Karnak, Eski Asur'da Aleppo ve Babil'de Babil Şehri tarih öncesi dönemlerden kalma ibadet merkezlerinden birkaçıdır (Bulut, 2012, s. 53; Külçür, 2019, s. 9).

Uluslararası dini gelenekler dikkate alındığında karmaşık bir tablo ortaya çıkmaktadır. Mısır Piramitleri, Vatikan, Mekke, Medine, Kudüs ve Artemis Tapınağı yukarıda belirtilen kaynaklardan sadece birkaçıdır. Tarih boyunca kültürler yerleşim yerlerine adadıkları anıtlar inşa etmişler, bu anıtlar çevrelerinde genişletilmiştir. Tarihi boyunca birçok kültüre tanıklık etmiş olan Türkiye'nin bu konuda sunduğu birçok seçeneği bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye, kültürel çeşitlilikler açısından hangi dinden ve kökenden olursa olsun mutlaka ziyaret edilmesi gereken yerler listesinin ilk sıralarında yer almaktadır. Yine Kudüs, Müslümanların ve Yahudilerin dini topluluklarında önemli bir role sahiptir. Ayrıca Roma'daki Aziz Petrus Kilisesi Hristiyanlar için önemlidir (Alparslan, 2016, s. 26).

Tarihi ve dini öneme sahip şehirler, inanç turizmi alanında sürekli olarak önemli olmuştur. İstanbul, Mekke, Kudüs ve Roma fütürist olarak kabul edilen şehirlere örnektir (EyKay, 2013, s. 22; Göktaş, 2014, s. 21) Ayrıca dünyanın her yerinde her din için önem arz eden birçok lokasyonun inanç turizmi alanında milyonlarca sadık ziyaretçisi bulunmaktadır (Aksoy, 1998, s. 9; EyKay, 2013, s. 22).

1.5.3. Dini Gün ve Bayramlar

Dini inançlarda toplu ibadet edebilmek ve o dine mensup kişileri bir araya getirmek amacıyla belirli gün veya zamanlar vardır. Bunlardan bazıları şu şekilde adlandırılır. Müslümanların Cuma günü, Ramazan ve Kurban bayramları, Yahudiler için kutsal olan haftanın günü Cumartesi, Pesah, Fısıh ve Roşha, Sukkot gibi kutsal zamanlar olarak kabul edilmiştir. Hristiyanların Pazar günü ile Noel, Paskalya, Meryem Ana günü, Haç yortusu gibi kutsal gün ve bayramlarında özel ibadet ve kutlamalar olmaktadır (Gündoğan, 2021, s. 37). Her üç semavi dinde de bayram sayılan bazı günler vardır ve bu günler belirli bir zamanın toplu ibadetine adanmıştır. Böylece, insanlar bir araya gelmeye teşvik edilmiş ve imanlarını kuvvetlendirmişlerdir. Bu inanç mensupları, dini talimatlara uyarak belirlenen günlerde dini mekânlarda toplanır (Omuzlu, 2019, s. 16).

Çağdaş turizmin gerçekleşmesinin en önemli bileşenlerinden biri ‘boş zaman’ kavramıdır. Ülkelerde ücretli yıllık izin sisteminin yaygınlaşmasıyla birlikte turizme ayrılan zaman miktarı önemli ölçüde artmış, bunun sonucunda dünya turizm aktivitesinde önemli bir artış yaşanmıştır. İnsanlar tarihsel olarak ücretli tatilleri dini bir gelenek ve kutlama olarak kullanmışlardır. Bu kutlama günleri de evlerinden uzakta olan ailelere adanmıştır, bu günlerde aileler dini inançlarının bir parçası olarak bir araya gelmektedir (Omuzlu, 2019, s. 16).

Her yıl 24-26 Aralık tarihlerinde Hz. İsa’nın doğum gününde Avrupa, Amerika ve Avustralya’da Hristiyan nüfusu için önemli olması nedeniyle turizmin her yönüyle daha popüler hale gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca Müslümanlar içinde kutsal günlerde Türkiye’de turizm ile ilgili faaliyetlerin sayısı artmaktadır. Bu dini günlerin bir sonucu olarak, Ramazan ve Kurban Bayramlarında boş vakitlerin artmasıyla, İslam ülkelerinde bu bayramlar turizmin en yoğun olduğu dönemler olarak kabul edilmektedir. Tatillerde sosyal hayat canlı ve katılımcı olur, alışveriş ve aile ziyareti gibi aktiviteler artmaktadır. Kurban Bayramı’ndaki hac ziyareti sadece Ortadoğu’da değil, küresel ölçekte önemli bir etki yaratmaktadır (EyKay, 2013, s. 23; Omuzlu, 2019, s. 16).

1.5.4. Dini Yayma Çalışmaları (Hakikati Yaymak)

Tüm dini inançların ortak amacı, gerçeği öğretmek ve dini iletmeektir. Başta peygamberler, elçiler ve din adamları bunu gerçekleştirmek için uzun mesafeler kat etmişler ve insanları dindar olmaya davet etmişlerdir (Gündoğan, 2021, s. 37). Örneğin; Hristiyanlık dini için pek çok dini şahsiyetin, Aziz Paul gibi Hristiyanlığı yaymak için Türkiye ve Yunanistan'a gittikleri söylenebilir (Ünal, 2014, s. 30). Hem din vaizleri hem de sonraki müritler, savundukları dini yaymak için seyahat etmişlerdir. Günümüzde hala misyonerlik işi olarak kabul edilen dini tebliğ, inanç turizminin sebeplerinden birini teşkil eder (Aksoy, 1998, s.10; Eykay, 2013, s. 23). Pek çok dini inanç, takipçilerine gerçeği vaaz etme veya dini yayma misyonerlik rolünü yerine getirmelerini savunur (Demircan, 2014, s. 63).

Peygamberler ve sonrakiler, dini yaymak için seyahat etmişlerdir. Bu yolculukların amacı, o dinin mensuplarının din anlayışlarını artırmak ve o dinin mensuplarıyla kaynaşmaktır. Dini toplantılar, sempozyumlar ve konferanslar düzenleyerek kendi topraklarında dinleri ile ilgili bilgileri yaymak ve önemli buldukları konuları ele almayı amaçlamışlardır (Kaynak ve Sezgin, 2008, s. 353; Göktaş, 2014, s. 21).

Tüm dini inançların en büyük amacı, gerçeği yaymak ve insanların yaşamları hakkında daha iyi bir anlayışa ve yansımaya sahip olmalarını sağlamaktır. Aslında Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberler bunlarla görevlendirilmiştir. Dini inanç mensupları tarih boyunca bu görevler için seyahat etmişlerdir. Tek tanrılı dinlerden, Hristiyanlık tüm Avrupa devletlerinde popüler bir din haline gelmiştir. Böylece Papalık süper güç benzeri bir statüye sahip olmuştur. Kutsal toprakları elde etmek için Papalığın yardımıyla Ortadoğu'ya haclı seferleri düzenlemek için sürekli girişimlerde bulunulmuştur. Amerika'nın keşfiyle yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasıyla, misyonerlik çabaları artmış ve birçok gönüllü, inancı yaygınlaştırmak için seyahat etmeye başlamıştır. Buna karşılık İslam, seyahatle ilgili hak, hakikat ve adalet arayışını teşvik eder. Bütün bunlar 'cihat' anlayışı içinde değerlendirilir. Nitekim din düşünürleri de Malazgirt Savaşı öncesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya giderek Anadolu'nun fethine yardım ederek İslam dinini yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Dervişler, birçok toplumu dolaşarak İslam'ın esaslarını açıklamayı, onu yaşamayı ve yaşatmayı

kendilerine görev bildiler. Günümüzde dini yayılım büyük bir hızla devam etmektedir (Omuzlu, 2019, s. 17).

1.6. Dünyada İnanç Turizmi

Din, insan ve toplumların sosyal yapısının, kültürünün, değer yargılarının, sosyal ilişkilerinin ve ahlaki davranışlarının oluşumunda önemli bir role sahiptir ve önemini sürekli olarak korumaktadır (Tümbek, 2009, s. 137-138). Dünya genelindeki insanların benimsedikleri dinler, Hristiyanlık, İslamiyet, Şintoizm (Şinto), Jainizm, Konfüçyüsçülük, Bahailik, Yahudilik (Musevilik), Sihizm, Budizm ve Hinduizm olarak belirtilmektedir (Eren, 2020). Diğer turizm türlerinden farklı olarak, inanç turizmine duyulan ihtiyaç, dini toplulukların çoğunluğu için çok önemlidir. Din ve inanç topluluklarında en önemli dini görevlerden ve manevi tamamlanmalardan, spesifik olarak hac, Budizm, Hinduizm, İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dini inançların gerekliliklerinden biri olarak sıralanmıştır (Bahar, 2015, s. 21). Hinduizm için Ganj Nehri ve Benares, Müslümanlar için Suudi Arabistan'da Mekke ve Medine şehirleri, Hristiyanlar için Kudüs, Roma ve Efes, Yahudiler için Kudüs kutsal kabul edilir (Kuyucu, 2017, s. 27; Gümüş, 2019, s. 78).

İnanç turizmi, Hristiyanlık dini kurulmadan önce de yaygındı. Mısırlılar, Yunanlılar ve Yahudiler inançlarına bağlılıklarını dini temelli yolculuklarla gösterdiler. Bu yolculuklardan sonra Afrika ve Asya'da din temelli yolculuklar kendini göstermeye başlamıştır. Geleneksel dini yolculukların tarihi uzundur ancak ilk resmi dini yolculukların orta çağda gerçekleştiği söylenmektedir (Gözgeç, 2017, s. 7). Son yarım asırda ulaşım, teknoloji ve iletişimin gelişmesi nedeniyle inanç turizmine katılım artmıştır (Külçür, 2019, s. 11).

Dünya genelinde inanç turizminden seyahat eden ve toplam 20 milyar dolar kazanan ortalama 300 milyon kişi için ülkeler inanç turizmine yönelik çeşitli politikalar oluşturmaktadır. Bu alanın gelişimi ülkeler arasındaki rekabetle ilişkilendirildiğinden, dâhil olan ülke sayısı her geçen gün artmaktadır. Turizm dünya çapında daha popüler hale geldikçe, turistler bölgede farklı turizm türlerini araştırıp keşfederken, farklı inançlara sahip insanlar yeni ülkeler ve yeni yerler aramaktadır. Bu kapsamda dini açıdan önemli olan camiler, kiliseler, sanatsal değeri olan anıtlar, müzeler, evler ve

diğer yapılar mimari değerleri ve tarihi önemleri açısından değerlendirilmekte ve turistlere sunulmaktadır. İnanca bağlı turizm değerlerinin tüm dünyada mümkün olan en hızlı şekilde korunması, tanıtılması ve keşfedilmesi artık çok önemli hale gelmiştir. Açıkçası, onu önemli kılan birincil işlevi, bu alanda yer alan işletmelerin hızla artmasıdır. Sonuç olarak, imansızlık alınıp satılan bir mal değil, hacı olma, kutsal yerleri görme ve manevi tatmin için seyahat etme arzusu imanlarının bir parçası olarak kabul edilir (Akın, 2016, s. 4).

Dünya turizminin ilerlemesi, turist kompozisyonunun ve beklentilerinin değişmesi ile artık her geçen gün daha fazla insan tarafından tercih edilen yerler daha yoğun bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Günümüz şartları, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte seyahati kolaylaştırıp bir üst düzeye taşımakta, Batı Avrupa ve Amerika'da inanç turizminin artan popülaritesi, daha büyük bir izleyici kitlesine ve iki kitle arasında bir bağa yol açmıştır (Şahiner, 2012, s. 29; Özkars, 2017, s. 46). İnsanın manevi yapısının zirveye ulaştığı noktanın evrenselliği, günümüzde hem ilahiyat uzmanları hem de psikologlar tarafından yaygın olarak kabul edilmektedir. Evrensel bir tüketici psikolojisi olarak ele alırsak, inanç turizminde kutsal yerler, turizmde pazar payı olan diğer ürünlere bir alternatif olarak görülmektedir. Nihayetinde dini inanç ve milliyetçilik farklı olsa da dünyanın farklı yerlerinde inanç turizminin inanç kaynaklı olması, talep derecesi kadar önemlidir. Sonuç olarak kutsal mekânlarda çok sayıda farklı inanç turizmi hareketleri gözlemlenebilmektedir.

Dünyadaki mevcut her dinin, ilgili anlamlarının ve değerlerinin dini ve dini olmayan boyutlarına bağlı farklı, bireyselleştirilmiş görünimleri vardır. Evrensel dini ortaklık; kutsal sayılan dini mekânlar, zamanlar, metinler, semboller, ritüeller ve ibadetlerle ilişkilendirilir (Beckford, 1994, s. 534). Birey dini inancı ne olursa olsun hayatı boyunca kutsal saydığı eşyalara ihtiyaç duymuş ve bunlara özel bir önem vermiştir (Erbaş, 2002, s. 98).

Dünya turizminin evrilmesi, turist tipi ve beklentilerinden uzaklaşması ve farklı turizm türlerinin gelişmesiyle birlikte bu faaliyetlerin popülaritesi zaman içinde artmıştır. Turistler yeni bir ülke veya bölge ararken, aynı zamanda bölgede farklı turizm türlerini de ararlar. Günümüzde seyahat etmeyi kolaylaştıran koşulların önemi artmış, ulaşım ve iletişim teknolojileri önemli ölçüde ilerlemiş, özellikle Batı Avrupa ülkeleri ve

Amerika’da ülkelerin ortalama gelirleri yükselmiştir. Sonuç olarak, inanç turizmi daha geniş bir kitleye hitap eden popüler bir arayış haline gelmiştir (Sargın, 2006, s. 4; Şahiner, 2012, s. 29; Kurnaz, 2013, s. 19). Ayrıca dünyanın yaşlanan nüfusu artmakta, bu nüfus diğer turizm faaliyetlerine daha az katılımı ve yaşlı olmaları nedeniyle inançlarının gereklerini yerine getirmek için inanç turizmini daha çok tercih etmektedirler (Sargın, 2006, s. 4; Göktaş, 2014, s. 22).

İslam inancında, Kurban Bayramı’nın Mekke şehrinde kutlanmasının yanı sıra Kâbe’yi ziyaret etmenin şartları yerine getirenler için farz olması Suudi Arabistan Krallığı’nın turizm faaliyetlerinde elde ettiği gelir üzerinde etkili olmaktadır. Yahudilerin Noel’de Kudüs’teki Ağlama Duvarı’na yaptıkları yolculuk ve Hristiyanların Vatikan’daki Noel kutlamaları bu dönemlerde buraların ziyaretçi akınına uğramasına neden olmuştur (Sargın, 2006, s. 3).

Araştırmacı Ian Yeoman’a göre, Hristiyanlığın, İslam’ın ve Museviliğin merkezi olan Ortadoğu, gelecekte dünyada inanç turizmiyle ilgili en büyük artışın yaşanacağı bölge olarak beklenmektedir. 2030 yılında bölgeyi 158,9 milyon turistin ziyaret edeceği tahminleri yapılmaktadır (Avcı, 2011, s. 30).

Almanya, inanç turizmi konusunda Avrupa’nın önde gelen merkezlerinden biridir. Aachen, Hildesheim, Köln ve Speyer Katedralleri, Maulbronn Manastırı, Pfaffenwinkel’deki Wies Kilisesi, Reichenau Adası ve hepsi UNESCO tarafından listelenen ünlü manastırlar ile Almanya, Hristiyanlık için önemli bir hac merkezi olarak kabul edilmektedir (www.deutschland.de/tr).

İtalya, Venezia, Padova, Torino, Firenze, Loretto, Assisi, Lancia, Roma, Montecassino şehirleri ile inanç turizminde önemli bir yere sahiptir. Venedik şehri, San Marco Bazilikası, Santa Maria Gloriosa dei Frari Bazilikası ve Rialto Bazilikası dâhil olmak üzere 200’den fazla dini yapıya sahiptir. Diğer önemli dini yerler arasında Padova’daki St. In Bazilikası, Loreto’daki Santa Casa Bazilikası, Francesco’nun doğum yeri olan St. Assisi Kilisesi ve UNESCO tarafından korunan Floransa şehri sayılmaktadır. Ayrıca St. In Padova Bazilikası, Loreto’daki Santa Casa Bazilikası, Francesco’nun doğum yeri olan St. Assisi Kilisesi UNESCO tarafından korunan Floransa şehrinde yer almaktadır. Bu çerçevede ayrıca Roma şehri Hristiyan kültürü

açısından hac ziyaretleri için çok önemli bir merkez olarak bilinmektedir (italiantourism.com).

Diğer taraftan Kudüs ve İstanbul, Mesih'in takipçileri için en önemli kutsal yerler olarak kabul edilir. İstanbul şehri, tarih boyunca Hristiyan inancında büyük önem taşımıştır. Ancak 1453 yılında İstanbul'un Müslümanlar tarafından alınmasından sonra Hristiyanların dini yolculukları Roma'ya kaydırılmıştır (Gökdeniz, 1996, s. 102). Başkenti Vatikan olan Roma'ya bugün ortalama 30 milyon kişi seyahat etmektedir. Havariler Peter ve Paul, Hristiyanlığın önemli bileşenleridir, Roma'da katledildiler ve mezarları buradadır. Sonuç olarak, Katolik Roma kilisesinin tüm Hristiyanlığın vücut bulmuş hali olduğu kabulü popüler hale gelmiştir (Kaya, 1999, s. 30).

İnanç ile tatil turizminin birleşimi Amerika'da inanç turizmi olarak adlandırılmaktadır. Amerika'daki Niagara Şelaleleri, St. Louis, Washington D.C., Miami ve Orlando gibi yakınlardaki dini turizm merkezleri de popüler yerler olarak bilinmektedir (Gökdeniz, 1996, s. 101).

Asya'nın güneydoğusu ile Avustralya'nın kuzeyi arasında yer alan bir takımadalar ülkesi olan Endonezya, ayrıca ülkenin tapınakları ile inanç turizmi açısından da popüler bir ülkedir. 'Tanrıların Adası' olarak bilinen Bali'de çok sayıda tapınak ve anıt vardır. Hinduizm'in ada halkı üzerinde bir etkisi olduğu aşikârdır. Halkın adanın her yerinde kendine özgü bir dini inanca sahip olduğuna inanılmaktadır. Bali adasının en büyük şehri olan Denpasar şehri ve çevresinde on binden fazla tapınak bulunmaktadır. Bali Adası'nın doğusunda yer alan Lombok, doğal manzarası, volkanik adaları, mercan resifleri ve bambu evleri ile de dikkat çekmektedir. Java Adası'nın başkent Jakarta'dan sonra ikinci büyük şehri olan Yogyokarta'daki tapınaklar UNESCO tarafından tanınmaktadır (tursab.org.tr).

Hindistan, binlerce Hindu tapınağı, Ganj Nehri ve modern dünyanın Yedi Harikası arasında sayılan Tac Mahal ile birlikte Asya'nın önemli inanç turizmi merkezlerinden biri olarak kabul edilir. Özellikle Hindistan'ın kuzeyinde yer alan Uttar Pradesh, ülkenin en önemli inanç turizmi destinasyonudur. Uttar Pradesh, Hint mitolojisinin önemli karakterleri Rama ve Krishna'nın doğduğu yerdir ve Tanrı Krishna'ya adanmış beş yüzden fazla tapınağıyla Hindu inancının merkezidir. Uttar Pradesh, Delhi, Agra ve

Jaipur gibi bu şehirler de tapınakları ve adanmış alanlarıyla inanç turizmi açısından önem taşımaktadır. Hindistan'ın kuzeyindeki inanç turizmine olan ilgi, Büyük Tapınak'ın 1970 yılında Uluslararası Krişna Bilinci Derneği tarafından inşa edilmesinden bu yana önemli ölçüde artmıştır. Her yıl yaklaşık altı milyon insan bu olağanüstü yapıyı ve diğer dini yerleri ziyaret etmek için Hindistan'ın kuzeyine seyahat etmektedir. Uttar Pradesh, Mathura ve Vrindavan'ın ikiz şehirleri, Hindistan'da ziyaret edilmesi gereken en popüler altı yerin bir parçası olarak tanınmaktadır (Shinde, 2010, s. 527-528).

Dünya çapında inanç temelli turizm, öncelikle akademik literatürde farklı biçimlerde ifade edilmektedir. Öncelikle şunu kabul etmek gerekir ki, dünyadaki tüm inanç turizmi merkezlerini tek bir yerde toplamak mümkün değildir. Farklı kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda benzer merkezlerin yanı sıra farklı merkezleri de tespit edebiliriz. Dünyadaki inanç turizmi merkezleri genel olarak değerlendirildiğinde, bu merkezlerin ya mensubu oldukları dini inanca göre kutsal yerler olarak kabul edildiği ya da daha sonra kutsal yer statüsüne kavuştukları görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 1.'de dünyada zaman içerisinde oluşmuş bazı dini inanışları, kökenlerini, günümüzdeki sayılarını göstermektedir.

Tablo 1. Dünyada Zaman İçerisinde Oluşmuş Bazı Dini İnanışlar

İnanç Sistemi	Köken& Tarihi	Taraftar	Tanrı ve Evren Bakışı	Hayatın Amacı
ATHEİZM	Tarih boyunca görülmektedir.	1, 1 milyar	Tanrı ya da ilahi varlık yoktur.	Diğer bir yaşam yoktur. Bu hayat büyük önem taşımaktadır. Sadece insanlar birbirine yardım eder ve problemlerini çözer.
BUDİZM	Siddharta Guatama (Buddha) tarafından Hindistan'da M.Ö. 520'de kuruldu.	500 milyon	Çeşitlere ayrılır. Theravada: Tanrı tanımaz Mahayana: Çok Tanrılı Buddha: Hiç bir şey kalıcı değildir.	Acıyı önlemek, aydınlanmayı kazanmak, yeniden doğuşu serbest bırakmak.
ÇİN İNANCI	Çinin çeşitli bölgelerinde yerli halk tarafından inanılır	394 milyon	Yin ve Yang, mitolojik varlıklar ve halk tanrıları.	Atalarını onurlandıran ve ritüellerle elde edilen makul bir yaşam, huzurlu bir yaşamdan sonra hayat.
HRİSTİYANLIK (KATOLİK,	Hz. İsa tarafından	2 milyar	Baba-Oğul-Kutsal Ruh	Bütün günahlar işlendi ve böylece Tanrı'dan ayrıldı; Kurtuluş,

PROTESTAN, ORTODOKS)	İsrail’de anlatıldı.		üçlemesi	Mesih’e iman, ayinlere katılmak ve iyi işler yapmaktır.
ÇOK TANRILI ESKİ YUNAN DİNLERİ	Eski Yunanistan’ın çeşit bölgelerinde görülmüştür.	Yok denecek kadar az sayıda	İsis ve Kibele gibi Doğu Tanrıları	Tanrılara kurban ve fedakârlık yoluyla insan hayatı vardır.
HİNDUİZM	Hindistan’ın yerli dini olarak günümüze kadar gelmiştir.	1 milyon	En yüce hakikat, birçok tanrı ve tanrıçada gösterilmiştir.	Daha iyi doğuşu, yeniden keşfetmek, reenkarnasyon.
İSLAMİYET	M.S. 622 -Suudi Arabistan, Hicretin başlangıcı	1.6 milyar	Allah inancı	İnsanlar öldükten sonra cenneti kazanmaları için Allah’a itaat etmelidir, vahye ve peygamberin sünnetine uymalıdır.
YAHUDİLİK	M.Ö. XIII. yy’da ortaya çıkmıştır. İsrail’de vahyedilmiştir. İbranilerin dinidir.	14 milyon	Yahweh, Tek Tanrı inancı	Tanrı’nın buyruklarına itaat ederek etik bir şekilde yaşamaktır.
ZERDÜŞT-ÇÜLÜK	İran’da M.Ö. VII. yy’da ortaya çıkmıştır.	200 bin	Ahuramazda adında Tek Tanrı, ikili bir dünya görüşü vardır.	İnsanlar iyi ve kötü olmakta serbesttir ama iyi tarafı seçmek zorundadır.

Kaynak: Yazar tarafından, www.religionfacts.com (Erişim, 8 Kasım 2022) ve Eykay, 2013 çalışmalarından uyarlanmıştır.

1.7. Türkiye’de İnanç Turizmi

Türkiye’nin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi çekiciliklerden dolayı turizm potansiyeli neredeyse sonsuzdur. Ancak Türkiye, turizm çeşitlendirmesinin değerini anlamakta geç kalmış, sadece belirli bir turizm türü için turizmi tanıtmaya ve pazarlamaya devam etmiştir (Güzel, 2010, s. 89). Spesifik olarak inanç turizminin her mevsimde yapılabilmesi ve inanç turizmine katılanların kısıtlı bir bütçesinin veya seyahat kısıtlamalarının olmaması, ülkeler için inanç turizminin öneminin daha da artmasına neden olmuştur (Karaman ve Usta, 2006, s. 474).

Hititler, Sümerler, Urartular, Likyalılar, Lidyalılar, Frigler, İyonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar inanılmaz bir zenginlik ve kültürün beşiği olan Anadolu topraklarında sayısız kalıntı ve iz bırakmışlar ve Anadolu’yu eşsiz bir konuma getirmişlerdir. Ayrıca sahip olunan kültür hazineler arasında gelenekler,

görenekler, tarih, müzik, resim, din, mimari yapı, el sanatları ve giyim kuşam diğer özgün unsurlar bulunmaktadır (Okuyucu, 2020, s. 2614).

Türkiye, üç tek tanrılı inancın, Musevilik, Hristiyanlık ve İslam'ın ilerlemesine tanık olan tarihi nedeniyle benzersizdir, bu ülke inançla ilgili önemli miktarda turizm potansiyeline sahiptir (Edmonds, 1997, s. 55). Anadolu'daki kadim kültürlerin gelişmesi Hristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin, Orta Çağ'da ise Yahudilerin kendi yaşamlarında karşılaştıkları şiddetli baskı ve yok etme taktikleri sonucunda bu topraklara sığınmaları gerçeği ile ortaya çıkmıştır (Zaman, 2005, s. 1; Ünal, 2014).

Anadolu'nun Türkleştirilmesinden sonra özellikle Osmanlı döneminde bu topraklarda yaşayan insanların dini kısıtlamalardan kurtulmaları, kendi dini inançlarını yaşamalarına ve dini yapılarını herhangi bir tehdit olmaksızın inşa etmelerine olanak sağlamıştır. Bu itibarla, Anadolu'daki dini anıt ve yapılar, bir bütün olarak İslami millet perspektifiyle bağlantılı olarak derin bir saygı ve hoşgörü ile günümüze kadar gelmiştir. Bu eserlerin Türkiye'ye inanç turizmi anlamında önemli bir katkısı olduğuna şüphe yoktur ve bu konuda dünyanın sayılı ülkelerinden biri olmasına zemin hazırlamıştır (Zaman, 2005, s. 1).

Türkiye'de inanç turizmi adı altında büyük çaplı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar 1995 yılında başlamıştır. 1995 ile 1998 yılları arasında inanç turizmi gezileri çok sayıda gazeteci ve alanında uzman kişiler aracılığıyla düzenlenmiştir (Sargın, 2006, s. 5). İnanç turizmi adı verilen bir turizm projesi kapsamında üç tek tanrılı dinde (Müslüman-Hristiyanlık-Yahudilik) inanç turizminin önemli merkezlerinin çevre düzenlemesi, aydınlatması, ulaşımı ve diğer yönleriyle gerçekleştirilmiştir. İyileştirme, tanıtma gibi hususlara önem verilerek ziyaretçi sayısını artırmak amaçlanmıştır. Türkiye'de Valilikler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve çeşitli üniversitelerin bakış açısıyla yapılan envanter çalışmasında, dini öneme sahip ve öncelikli olarak ziyaret edilen diğer eserlerin yanı sıra sanat tarihi açısından önemli eserlerin listelenmesi ortaya konmuştur (Turan, 2012, s. 67).

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta günümüzde Türkiye sınırları içinde kalan birçok bölgenin adı geçmektedir. Bu yerlerden ilki Dicle ve Fırat nehirleridir ve bu iki nehir

arasındaki bölge kendi ifadelerine göre Yahudilere adanmıştır. Onlara göre Tanrı Mısır'da Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar olan bölgeyi Yahudilere tahsis etmiştir. Bu bölge aynı zamanda 'Arz'ı Mev'ud' (beklenen arazi) olarak da anılır (Adam, 2003). Türkiye'de yer alan bazı Yahudi inanç merkezleri Tablo 2.'de yer almaktadır;

Tablo 2. Türkiye'de Yahudilik İçin Önemli Bazı Merkezler

İstanbul	*Ahrida/Ohrida Sinagogu (Fatih/Balat), *Neve Şalom Sinagogu (Bet İsrail) (Şişli, en sık kullanılanı), *İtalyan Sinagogu/ Kal de Los Frankos (Haliç), *Aşkenazi Sinagogu (Galata), *Zulfaris Sinagogu (Galata), *Bet Yaakov Sinagogu (Yaz aylarında aktif, Heybeliada), *Beth Avraam Sinagogu (Sirkeci), *Maalem Sinagogu (Beyoğlu), *Yanbol Sinagogu (Balat).
İzmir	*Algazi/Algaze Sinagogu (Konak, 2007'de hizmete açılmış), *Etz Hayim/Ahayim Sinagogu (İstanbul, İzmir, Bursa yapılan ilk sinagoglardan, Kullanılmamakta), *Kaal Kadoş/ Mezaket Arabim Sinagogu (Karşıyaka, Konservatuar olarak kullanılmakta), *Portekiz Sinagogu (Kemeraltı, yanmış sadece ön duvarı kalmış), *Bikur holim Sinagogu (Konak), *Şaar Aşamayim sinagogu (Alsancak).
Bursa	*Mayor Sinagogu (Osmangazi, Kültür merkezi olarak kullanılmakta), *Gerus Sinagogu (Osmangazi).
Manisa	*Sardis Sinagogu (Salihli, Bilinen en eski 3. Yahudi sinagogu).
Hatay	*Hatay Musevi Sinagogu (Antakya, 2023 depremi nedeni ile kullanılmamakta)
Edirne	*Kal Kadoş Ha Gadol/ Edirne Büyük Sinagogu/ Yahudi Havrası (Kaleiçi, 2015'den itibaren aktif).

Kaynak: Yazar tarafından, Küçük, 2015, s. 189-258; Kurnaz, 2013, s. 30; turkyahudiler.com, adlı eserlerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

İki bin yıl önce Anadolu'nun kutsal topraklarında oluşan kutsal merkezler, Hristiyanlık dininde önemli olayların yaşandığı ve Hristiyanlık dininin kültürel yollarının gelişiminin gerçekleştiği yerler birer kutsal merkez haline gelmiştir. Hristiyanlar tarafından kutsal sayılan 10 önemli merkezden sekiz tanesi Türkiye'de, bulunmakta ve geriye kalan ikisi ise İsrail sınırlarında yer almaktadır (Gümüş, 2008, s. 8). Bunlar; Antakya, Urfa, Kapadokya, Tarsus, Demre, İznik, İstanbul ve Efes olarak ifade edilmektedir. Noel Baba olarak bilinen Aziz Nikolas'ın mezarı Demre'dedir. Hristiyanların önemli din adamlarından olan St. Paul'un doğum yeri Tarsus'tadır. Ortodoks mezhebinin birincil yerleri arasında sayılan Fener Rum Patrikhanesi İstanbul'un Fener semtinde yer almaktadır. Hristiyanlığın Roma zulmünden kaçarak yeraltına sığındıkları mekanlar Nevşehir'de bulunmaktadır. Ayrıca Hristiyan ismi ilk olarak Türkiye'de kullanılmıştır. Önemli Hristiyan kutsal kişilerden biri olan ve Aziz

Petrus'un kutsal kız kardeşi Luka, Antakya'da, Paul Tarsus'ta ve Barbara İzmit'te doğmuştur. Bilinen dünyadaki ilk kadın dini cemaatlerinin yeri Nis Adası'ndadır. İlk yedi Hristiyan kilisesi ve İncil'de adı geçen Hristiyan kiliselerinin çoğu Anadolu'dadır (Usta, 2005, s. 25). Mimari özellikleri nedeniyle dikkat çeken Hristiyanlık için önemli olan inanç merkezleri aşağıdaki Tablo 3.'de yer almaktadır.

Tablo 3. Türkiye'de Hristiyanlık İçin Önemli Bazı Merkezler

İstanbul	*Aya İrini Kilisesi, * İstanbul Piskoposluk Sarayı, *Aya Apostoli Kilisesi (Şişli), *Aya Dimitri (Şişli, Büyükkada), *Aya Kiryaki (Fatih) Kilisesi, *Aya Nikola Kilisesi (Beyoğlu), *Aya Yorgi Kilisesi (Fatih), * Aya Triada Kilisesi (Beyoğlu-Kadıköy).
Bursa	*Koimesis Kilisesi (İznik), *Kokar Kilisesi, *İznik Senato Sarayı *Purenli Seki Kilisesi, *Eğritaş Kilisesi, *Sümbüllü Kilisesi, *İznik Ayasofya Cami.
İzmir	*Efes (Meryem Ana) Kilisesi, *St. Jean Aziz Yahya Kilisesi, *İzmir Kilisesi, *Bergama Kilisesi.
Trabzon	*Küçük Ayvasıl Kilisesi, *Sümela Manastırı, *St. Barbara Kilisesi.
Nevşehir	*Elmalı Kilise, *St. Basil Kilisesi, *Çakırlı Kilise, *Barbara Kilisesi, *Karanlık Kilise, *Kızlar ve Erkekler Manastırı, *St. Teodor Kilisesi, *Zelve Saklı Kilise.
Hatay	*St. Pierre Kilisesi, *Antakya Rum-Ortodoks Kilisesi, *St. Simon Stilit Manastırı, *Barleam Manastırı, *Aziz Hana Kilisesi, *Aziz Cora Kilisesi, *Aziz Nikola Kilisesi, *Karason Manuk Kilisesi.
Kayseri	*Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, *Surp Astvazdazdin (Meryem Ana) Kilisesi, *Soğanlı (Geyikli, Karabaş, Tahtalı, Tokalı, Kubbeli, Saklı, Yılanlı) Kiliseleri.
Manisa	*Akhisar Kilisesi *San Kilisesi *Alaşehir Kilisesi
Şanlıurfa	*Meryemana Kilisesi, *Der-Yakup Kilisesi, *Deyr-i Mesih (İsa) Kilisesi.
Mersin	* St. Paul Anıt Müzesi
Antalya	* St. Nicolas Kilisesi
Denizli	* Laodikya Antik Kenti

Kaynak: Turan, 2012, s. 67; Ünal, 2014; Demircan, 2014, s. 74; Küçük, 2015, s. 259-387.

2002 yılı sonunda Denizli, Pamukkale'de düzenlenen sempozyumların ardından Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2004 yılında I. İnanç Turizmi Günleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, zaman zaman yerel yönetimler veya diğer kuruluşlar tarafından da benzer girişimler devam ettirilmiştir. Günümüzde 43 il Turizm Bakanlığı tarafından inanç turizmi açısından önemli kabul edilmektedir (Sargın, 2006, s. 3; Turan, 2012, s. 67). Bunlardan ilk on il; İstanbul, İzmir, Antalya, Nevşehir, Konya, Denizli, Muğla,

Ankara, Mersin, Trabzon olarak ifade edilmektedir (Okuyucu ve Somuncu, 2013, s. 637).

Türkiye’de inanç turizmi İslam dini açısından da büyük öneme sahip olmuştur. Türk-İslam kültürü çerçevesinde yapılmış eserler, bu kültür, bu toprakları uzun süre varlığını korumuştur. Türbe, cami ve evliya ailesine ait emanetler gibi dini eserler, kutsal kabul edilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ın Osmanlı topraklarına katılmasından sonra İstanbul’a getirdiği kutsal emanetler Topkapı müzesinde bulunmaktadır. Yine İstanbul’daki Eyüp Sultan Cami, Süleymaniye Cami, Sultan Ahmet Cami ve Konya’daki Mevlana Türbesi, Kayseri’deki Seyyid Burhaneddin Türbesi gibi birçok eser yerli ve yabancı uyruklu ziyaretçiler arasında popüler olarak varlığını korumuş ve korumaya devam etmektedir (Sargın, 2006, s. 4; Okuyucu ve Somuncu, 2013, s. 634-636). Ek olarak bazıları, insanlığın ikinci atası olarak kabul edilen Nuh’un gemisinin bulunduğu yerin Türkiye’de Ağrı Dağı yakınlarında olduğunu iddia etmekte ve burayı önemli görmektedirler. Hz. İbrahim’in yaşadığı bölgenin Urfa ve çevresinde olduğu rivayet edilmektedir (Sezgin, 2001, s. 20). Türkiye’de Müslümanlık açısından önemli olan merkezleri Tablo 4.’te yer almaktadır.

Tablo 4. Türkiye’de İslamiyet Açısından Önemli Bazı Merkezler

İstanbul	*Ayasofya Cami, Sultanahmet (Mavi) Cami, Fatih Cami, *Süleymaniye Cami ve Külliyesi, Beyazıt Cami, Rüstem Paşa Cami, *Büyük Çamlıca Cami, İskender Paşa Cami, Ortaköy Cami, *Sokullu Mehmet Paşa Cami ve Külliyesi, II. Bayezid Cami ve Külliyesi, *Atik İbrahim Paşa Cami, Valide Sultan Cami, *Mimar Sinan Türbesi, Eyüp Sultan Türbesi, Hz. Yuşa Türbesi, *Telli Baba Türbesi, Karaca Ahmet Sultan Dergâhı ve Türbesi,
Edirne	Selimiye Cami ve külliyesi, Üç Şerefeli Cami, Muradiye Cami, II. Beyazıt Han Cami ve Külliyesi, Eski Cami,
Bursa	Ulu Cami, Yıldırım Beyazıt Külliyesi, Yeşil Külliye, Muradiye Külliyesi, Orhan Cami ve Külliyesi, Hüdavendigar Cami ve Külliyesi, Emir Sultan Cami ve Türbesi, Hacı Özbek Cami, (İznik) İznik Yeşil Cami,
Şanlıurfa	Hz. Eyyüp Peygamber ve Makamı, Balıklı Göl, Halil-ür Rahman Cami, Hz. İbrahim Peygamberin Doğduğu Mağara Rizvaniye Cami, Fırfırlı Cami,
Konya	Mevlana Türbesi ve Dergâhı, Alaeddin Cami, Aziziye Cami, İnce Minare, Karatay Medresesi Nasrettin Hoca Türbesi, Beyşehir Eşrefoğlu Cami,
Kayseri	Ulu Cami (Camikebir), Kurşunlu Cami ve Şadırvanı, Hacı Kılıç Cami ve Külliyesi, Mahperi Hunat Hatun Külliyesi, Battal Cami, Güllük Cami, Yaman Dede Cami, Şeyh Tennuri Cami ve Türbesi, Zeynel Abidin Türbesi, Seyyid Burhaneddin Türbesi, Siva Sitti Hatun Cami, Dev Ali Türbesi,
Adana	Sabancı Cami, Hasan Ağa Cami, Yağ Cami, Ramazanoğlu Türbesi,
Kastamonu	Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi,
Mersin	Makam-ı Şerif Cami ve Danyal Peygamber Türbesi, Bilal-i Habeş Makamı ve Mescidi,
Kırşehir	Ahi Evran-ı Veli Türbesi,

Ankara	Hacı Bayram-ı Veli Türbesi, Kocatepe Cami,
Di�arbakır	H�. Süleyman- Nasırıye Cami, Safa (Parlı) Cami, �eyh Matar Cami,
Sivas	Divri�i Ulu Cami ve Dar��������,
Aksaray	Ulu Cami Eğri Minare (Kızıl Minare), Tapduk Emre Köyü ve Türbesi, Yunus Emre Türbesi, Kaya Cami, Selime Sultan Türbesi,
K.Maraş	Eshab-ı Kehf K�l������,
Amasya	Gökmedrese Cami, Burmalı Minare Cami,
Nevşehir	Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi,
Erzincan	Terzibaba Cami, Mama Hatun Türbesi, Hıdır Abdal Türbesi
Malatya	Somuncu Baba Türbesi (Darende),
Adıyaman	Sahabe Safvan bin Muattal Türbesi, H�. Üzeyir Cami ve Türbesi, Menzil Köyü,
Siirt	Veysel Karani H�. Türbesi, İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah Türbesi, Tillo Aydınlar Türbesi
Manisa	İbrahim Çelebi Cami, Muradiye Cami, �e�n�ir Cami, Sultan Cami ve K�l������.

Kaynak: Okuyucu, 2020, s. 2620-2021

İstanbul kültür turizmi olduğu kadar inanç turizmi açısından da oldukça önemli bir yere sahiptir. İstanbul’da yer alan Kariye Müzesi (Khora Manastırı), Fethiye Cami (Pammakaristos Manastır Kilisesi), Aya İrini Anıtı (St. İrene), Zeyrek Cami (Pantokrator Manastır Kilisesi), Ayasofya Cami, Küçük Ayasofya Cami (St. Sergius ve Bacchus Kilisesi), Eski İmaret Cami (Pantepoptes Manastır Kilisesi) Hristiyanlık dönemi yapılarındandır. Ayrıca İstanbul’da yer alan sinagoglar; Neve  alom Sinagogu, İtalyan Sinagogu, A kenazi Sinagogu, Z lfaris Sinagogu, Ahrida Sinagogu Yanbol Sinagogu, Haydarpaşa Hemdat İsrail Sinagogu, Etz Ahayim Sinagogu’dur. Bunların yanı sıra, Sultan Ahmet Cami, Eyüp Sultan Cami, Fatih Cami, Bayezit Cami, Süleymaniye Cami ve K l      , Mimar Sinan Türbesi, Sultan Selim Cami, Haseki Cami, Rüstem Paşa Cami, Sokullu Mehmet Paşa Cami, Yeni Valide Cami gibi pek çok cami İstanbul’un İslam eserleri arasında yer almaktadır (kultur.gov.tr). Tablo 5.’te çeşitli illerimizde gerçekleştirilen inanç turizmine yönelik etkinlikleri gösterilmektedir.

Tablo: 5. İllerde İnanç Turizm Etkinlikleri

Ankara	Geleneksel Hacı Bektaş-ı Veli Anma Törenleri	18 Ağustos
Antalya	Abdal Musa’yı Anma Töreni	Haziran Ayının 1. Haftası
Aksaray	Somuncubaba Anma Törenleri	Eylül Ayının 2. Haftası
Afyon	Hamza �eyh Dede Anma Törenleri	Mayıs Ayının 3. Haftası
Bursa	Barokfakih Hazretleri Anma Töreni	1-30 Haziran
Bursa	Dolubabayı Anma Günü	Temmuz Ayının 1. Haftası
Erzurum	İbrahim Hakkı Hazretlerini Anma Törenleri	23-30 Ağustos
Eskişehir	�eyh S�ceattin-i Velii Anma Törenleri	Mayıs’ın 4. Haftası
Giresun	Seyyid Mahmud �a�ırgan Velii Anma Törenleri	Temmuz’un 1. Haftası
Isparta	Seyyid Veli Baba Sultan Açıklar Gecesi Pilav Festivali	Ağustos Ayı
Kastamonu	�eyh �aban-ı Velii Anma Törenleri	Mayıs Ayının 1. Haftası
Kayseri	Seyyid Burhaneddin’i Anma Günü	27 Kasım
Konya	Mevlana’ yı Anma Törenleri	10-17 Aralık

Kütahya	Hayme Anayı Anma Törenleri	Eylül Ayının 1. Haftası
Nevşehir	Hacı Bektaş-ı Veliyi Anma Törenleri	16-18 Ağustos
Niğde	Ahmet Kuddüs Hazretlerini Anma Törenleri	4 Aralık
Siirt	İbrahim Hakkı Hazretlerini Anma Törenleri	14-22 Eylül
Şanhurfa	Eyyüb Nebi Sabır Etkinliği	21 Eylül
Tokat	Hasan Şeyhi Anma Törenleri	Temmuz Ayının 3. Haftası

Kaynak: Kömürcü, 2017, s. 53.

Turizm sektörü içerisinde inanç turizminin önemi, kavram ve yaklaşımlar, dünya ve Türkiye’deki inanç turizminin durumu ana hatlarıyla değerlendirildikten sonra, ikinci bölümde, Kayseri’de turizm ve özellikle inanç turizminin potansiyel ve imkanları ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYSERİ'DE TURİZM POTANSİYELİ VE BU ÇERÇEVEDE İNANÇ TURİZMİ

İkinci bölümün konusunu Kayseri ilindeki turizm potansiyeli ve bu çerçevede inanç turizmi açısından önemli olduğu düşünülen mekanlar ve tarihi çekicilikler oluşturmaktadır. Tarihi ve kültürel çekicilikler inanç turizmi açısından detaylı bir şekilde tanıtılmakta ve değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Kadim bir şehir olan Kayseri'nin gerek Hristiyanlar gerekse Müslümanlar açısından inanç turizmi bağlamında oldukça zengin bir potansiyele sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

2.1. Kayseri'nin Coğrafi Özellikleri

Kayseri, 16.917 km² yüzölçümüne sahiptir. Ülke topraklarının yüzde ikisini oluşturmaktadır. İl alanını, kuzeybatı ve kuzeyinden Yozgat, kuzey ve kuzeydoğusundan Sivas, doğudan Kahramanmaraş, güneyden Adana, güneybatıdan Niğde, batıdan Nevşehir illeri ile çevrilidir. Kayseri ili on altı ilçeden oluşmaktadır. Bu ilçelerin isimleri; Akkışla, Bünyan, Develi, Felahiye, Hacılar, İncesu, Kocasinan, Melikgazi, Özvatan, Pınarbaşı, Sarioğlan, Sarız, Talas, Tomarza, Yahyalı ve Yeşilhisar'dır (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Kayseri'de kışın kar yağışlı ve soğuk, yazın kuru ve sıcak olarak gözlenen Orta Anadolu iklimi görülmektedir. Yüksekliğe bağlı olarak farklılıklar yaşanmaktadır. Bitki örtüsü bozkırdır. Yine yüksekliğe bağlı olarak değişiklikler görülmekte bazı yüksek yerlerde orman örtüsü Tomarza, Yahyalı, Develi ilçelerinde rastlanmaktadır. Bu ormanlık alanlarda genellikle karaçam, köknar, kızılgül, meşe ve ladin türleri bulunmaktadır. Dağın ormansız iç kesimlerinde seyrek otlar ve çalılar önemli miktarda yer kaplamaktadır. Vadinin çöküntüsü ve dağlar arasındaki ovalarda bozkır örtüsü

bulunurken, bu alanlar daha sonra geniş tarım bölgelerine dönüştürülmüştür. Dağlarda çimenlik alanlar ve dikenli alanlar bulunur (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023; Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020; Tatar, 2022, s. 34).

2.2. Sosyo Kültürel ve Tarihi Çekicilikler

Kayseri'nin İlk Tunç Çağı'ndan itibaren önemli bir yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir. 5 bin yıl boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve her dönemde önemini koruyarak devam etmiştir. 'Asurlular, Hititler, Kilikya Krallığı, Persler, Kapadokya Krallığı, Roma-Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu'na ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Kayseri'de ve civarındaki ilk yerleşim ve ticaret merkezi kentin kuzeydoğusunda yer alan Kaniş-Kültepe Höyüğünde olmuştur. İpek Yolu güzergâhı, şehrin tarihi ve stratejik önemini ortaya koymaktadır. Bu Höyük'te Anadolu'nun eski yazılı kaynakları bulunmuştur. Asur medeniyeti Anadolu'nun birçok yerine ticaret kolonileri kurmuştur ve bu kolonilerden birisi de Kültepe-Kaniş olmuştur. Daha sonra bu bölgede Hititler yaşamıştır (M.Ö. 1800). Kayseri'de Hititlerle ilişkilendirilen eserlerin bir kısmının Develi Gümüşören, Tomarza İmamkulu, Pınarbaşı Karakuyu, Sarıoğlan Çiftlik, Erkilet Karapınar, Hisarcık ve Eğriköy'de bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Geç Hitit döneminde Tabal Krallığı'nın Kayseri sınırları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Akkışla'nın Kululu semtinde bulunan harabelerden bu krallığın merkez olduğu anlaşılmıştır (Tatar, 2022, s. 38).

Kayseri'nin ticaret merkezi olan Kültepe'ye (Kaniş-Karum) bölgede göçlerin artmasıyla ilgi zamanla azalmıştır. Ancak Erciyes Dağı her zaman kutsal olarak kabul edilmiş ve Erciyes'in kuzey tarafında yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Zamanla burası Mazaka ismiyle, önemli bir ticaret merkezi olarak ön plana çıkmıştır. Kızılırmak, Medler ve Lidyalılar arasındaki bölgede 'Kappadokia Krallığı' tarafından benimsenmiştir. Günümüzde Nevşehir, Niğde, Malatya, Kırşehir, Kayseri, Ankara'nın doğusu, Adana'nın güneyi ve kuzeyini kapsayan bölgeyi Kapadokya Krallığı yönetmiştir. Daha sonraki dönemlerde Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071'de Malazgirt'te Bizans ordularını bozguna uğratmasıyla Anadolu kapılarının Türklere açıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra da Kayseri bir Türk ve Müslüman şehri olmuştur (1085). Selçuklu döneminde Moğol İmparatorluğu ile yapılan Köseadağ Savaşı kaybedilmiş (1243) ve

uzun süre Kayseri Moğolların hâkimiyeti altında kalmıştır. 15. yüzyılın başlarında Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kayseri, Dulkadiroğulları ve Karamanoğulları arasında çok sayıda mülkiyet değişikliği yaşamıştır. 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet, şehri Karamanoğulları'na devrederek Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır (Tatar, 2022, s. 38). Mazaka, Kayseri'nin ilk adı olarak kabul edilir, Roma döneminde ise 'imparator şehir' anlamına gelen 'Kaisareia' adını almış ve Cumhuriyet ile son şekli olan 'Kayseri' ismini almıştır (Cabuk, 2012, s. 820-845; Demirezen, 2020, s. 111-112).

Birçok kültüre ev sahipliği yaptığından sosyal ve kültürel yapısı olarak oldukça çeşitlilik gösterir. Kayseri'nin gelenek ve değerleri, örf ve adetleri, sanat eserleri, oyunları, müzikleri ve yemekleri şehrin zengin kültürünü gösteren kültürel kaynaklardır. Yemek kültürü değerlendirildiğinde, Kayseri yemeklerinin temel bileşenleri; un, tuz, yağ, pastırma, toz biber, asma yaprağı, erişte, patlıcan, fasulye, kayısı, erik, elma, armut ve kuru üzumdür. Ayrıca Bünyan Gilaburusu, Develi Cıvıklısı gibi gıda ve gıda ürünleri de ünlüdür. İncesu Kara Üzüümü, Kayseri Mantısı, Pastırması ve Sucuğu, Tomarza Kabak Çekirdeği, Yamula Patlıcanı Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından 'Türkiye'nin coğrafi işareti' olarak listelenmiştir (Tatar, 2022, s. 40). Diğer taraftan Özvatan Balı ve çömlek peyniri de bölgede tanınmaktadır.

Mimari açıdan Kayseri ili değerlendirildiğinde, geleneksel mimari olarak bilinen tasarım; tipik olarak taş ve ahşaptan oluşan, 2-3 kat yüksekliğinde, bahçeli, avlulu, yerleşim az yoğunluklu, doğa ile iç içe ve tipik olarak sokağın iki yanına bitişik konumlanmıştır. Tarihte Anadolu'da Müslüman çoğunluğu ve büyük bir Hristiyan nüfusa sahip birkaç şehirden biri olan Kayseri'de, farklı etnik kökene sahip konutların yapılarının yan yana getirilmesi sonucunda benzersiz sokak aydınlatma desenleri oluşturulmuştur. Ancak Talas ilçesinde sit alanı olarak kabul edilen alan dışında, şehrin merkezi olan Kayseri'de özgün mimari tasarımın çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Estetik ve kültürel değer açısından özgün kültürünün hızla kaybolmasında kuşkusuz kentin hızlı gelişimi sorumludur (Erdem, 2017, s. 51).

Kayseri ve çevresinde bulunan el dokuması halıların Türk halı dokuma geleneğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Marka haline gelmiş Yahyalı ve Bünyan ilçelerinde yapılan halılar ayrıca önemlidir. Bu halıları diğerlerinden ayıran özellikler ise kök boya ile iplerin renklendirilmesi, geometrik ve çiçek desenlerin

ağırlıklı olması, pamuk ve yün oranlarının yüksek olması gibi özellikler diğer halı türlerinden ayıran önemli özelliklerdir. Ayrıca kilimleri de önemli bir yer tutmaktadır. Kendine has özellikleri ile Yahyalı ve Sarız ilçelerinin kilimlerinde benzersiz kompozisyonlar bulunmaktadır (Tatar, 2022, s. 40).

Kayseri zengin bir gelenek kültürüne sahiptir. Kayseri’de yaşayan insanlar zamanla birbirlerinin gelenek ve göreneklerini etkilemişlerdir. Bölgede Türklerin yanı sıra Ermeniler, Rumlar, Çerkesler ve Abazalar gibi birçok toplum grubu da yaşamıştır. Malazgirt Zaferi’nden sonra Anadolu’nun Türkleşmesi ile Kayseri’de Türk-İslam inancıyla yoğrulmuştur. Kayseri ilinin kültür yapısı, köklü geçmişi ile geçmişten gelen kültür ve sanatıyla günümüze kadar gelmesi, şehrin turizm destinasyonu olarak önemli bir niteliğe ve yeni bir üne sahip olmasına katkıda bulunmaktadır. Kent tüm yönleriyle değerlendirildiğinde önemli bir stratejik öneme sahiptir. Sonuç olarak, geçmişin faydalarını biriktirmiş ve bugüne dâhil etmiştir. Özellikle Kayseri’nin girişimci nüfusu, ticarete olan ilgisi, ticari yetenekleri, Kayserili çok sayıda girişimci, iş adamı, siyasetçi ve yatırımcının varlığı, şehrin önemli bir coğrafi ve stratejik konumda olması, şehrin misafirperverliği, şehrin zengin mutfak kültürü, halı, kilim, bakırcılık, el sanatları oldukça önemlidir. Şehirde el işçiliği, taş ve ahşabın işlenmesi gibi birçok tarihi, kültürel ve sanatsal gelenek bu başarılarla örnek olarak gösterilebilir (Şanlıoğlu & Demirezen, 2020, s. 121; Erdem, 2017, s. 52).

2.3. Kayseri İlinin Demografik Özellikleri

Bu bölümde Kayseri’nin nüfus, eğitim, sağlık ve istihdam gibi demografik yapıları açıklanmaya çalışılmıştır. Kayseri il nüfusu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2022 yılı verilerine göre 1.441.523 olarak ölçülmüştür. Nüfusun % 50,1’i erkek 721.809 kişi ve % 49, 9’u kadın 719.714 kişi tarafından oluşmaktadır (TÜİK, 2022). Bu nüfusun yaklaşık yüzde seksen yedisi okuma-yazma bilen ve üstü kişilerden oluşmaktadır. Yüzde on üçlük kısım olan okuma-yazma bilmeyen eğitimsiz kişilerin yaklaşık kırk iki bin kişi olduğu tahmin edilmektedir (TÜİK, 2022; ENDEKSA, 2022).

Kayseri’de sağlık endeksi Türkiye’de üçüncü sırada yer almaktadır. Kayseri’de 29 adet resmi (14) ve özel (15) sağlık kuruluşu bulunmaktadır. Bu hastanelerdeki toplam yatak

sayısı yaklaşık 4 bin'dir. Kayseri, Türkiye genel ortalamasından daha gelişmiş sağlık olanaklarına sahip bir ilimizdir (TÜİK, 2016; Oran, 2018).

2.4. Kayseri İlinin Ekonomik Yapısı

Kayseri ili İç Anadolu Bölgesi'nin önemli bir ticaret ve sanayi merkezidir. Kayseri coğrafi konumundan dolayı ulaşım yolları gelişmiş ve bir kavşak noktası olduğundan önemli ticaret merkezlerinden birisidir. Kayseri'de halkın önemli bir kısmı ilçe merkezi kent ve kasabalarda yaşar.

İstihdam sorunu birçok bölgede olduğu gibi Kayseri ili içinde önemli bir sorun olmaktadır. Bu kapsamda istihdamın çoğaltılması il ekonomisi açısından önem teşkil etmektedir. İl bazında verilerin en son yayınlandığı 2022 yılı verilerine göre Türkiye'de istihdam oranı yüzde 48.6, işsizlik oranı yüzde 10.2, iş gücüne katılma oranı yüzde 54.1'dir. Kayseri'de istihdam oranı yüzde 42.8, işsizlik oranı yüzde 11.7, iş gücüne katılım oranı yüzde 48.4' dür. Sosyal Güvenlik Kapsamında 2021 yılı Kasım ayı sonu verilerine göre sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan kişi sayısı yaklaşık 409 bindir (Kayseri Valiliği, 2023; TÜİK, 2022).

2.4.1. Tarım ve Hayvancılık Sektörü

Kayseri ekonomisinde sanayi, ticaret ve ulaştırma sektörlerinden sonra tarım ve hayvancılık sektörü gelmektedir. İl toprakları tarıma elverişlidir. İl nüfusunun dörtte biri kadarı tarımla ilgilenir. 550 bin hektar arazi tarım amacıyla kullanılmaktadır. Bu miktar il topraklarının % 32'sine denk gelmektedir. Tarım arazisinin % 48'i tahıl ekimine ayrılmakta % 42'si ise nadasa bırakılmaktadır. Başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, çavdar, baklagiller (nohut, fasulye, mercimek, burçak), şekerpancarı, endüstriyel bitkilere, yağlı tohumlar, sebzeler ve meyveler ekilmektedir. Modern tarım araçları ve gübreleme yapılmaktadır. Sulu tarım da yapılmakta ve sulama kapasitesini artırmak için sulama projeleri inşaatları devam etmektedir (Kayseri Valiliği, 2023).

Kayseri'de küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık Türkiye ortalamasına yakın olup, küçükbaş potansiyeli gelişmiş durumdadır. Kanatlı hayvan varlığı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kayseri'de üretilen hayvansal ürünler içerisinde parasal değer olarak sırayla et, süt, yumurta ve beyaz et yer almaktadır. Arıcılık ve tatlı su

balıkçılığında da ilerlemektedir. Tarım ve Orman Bakanlığının yayınladığı verilerine göre, Kayseri’de büyükbaş hayvan sayısının 369 bin, küçükbaş hayvan sayısı 778 bin, kümes hayvanlarının sayısı 3 milyon 322 bin olduğu görülmektedir. Kayseri pastırma ve sucukları ile meşhur bir şehirdir. Bunların imalathaneleri için de çok miktarda hayvana ihtiyaç duyulmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde lâhm-ı kadit namı ile kimyonlu sığır pastırması ve miskli et sucuğunun yenmesini ve diğer yerlere de hediye olarak gönderilmesini söylemiştir (cografya.gen.tr, 2023, Demirezen, 2020, s. 119).

2.4.2. Sanayi Sektörü

Kayseri ili İpek Yolu üzerinde olması, birçok uygarlığın merkezi olmanın yanı sıra, önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olma özelliğini her geçen gün daha da geliştirmektedir. Kayseri’nin ticaret geleneği dünyanın ilk organize ticaret merkezi niteliğine sahip olan Kültepe’de başlamıştır. Kayseri ilinin gelişmesinde başlıca faktörlerden birisi, ticaret ve zanaatta ilin geçmişten günümüze önemli bir kültürel birikime sahip olmasıdır. İmalat sanayisinin gelişmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet eliyle yapılan kamu yatırımları önemli rol oynamıştır. 1920’lerin sonlarında demiryolu ve elektrik santralı yapılmış, yine aynı yıllarda tank, uçak gibi araçların onarımını yapan fabrikalar açılmıştır. Daha sonraki yıllarda Kayseri Tayyare Fabrikası ve Bünyan Halı İpliği Fabrikası, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikasının yapılmasıyla sanayileşmede ilk adımlar atılmaya başlanmıştır (Kayseri Yatırım Rehberi, 2017, s. 27). Daha sonra özel sektör küçük aile işletmelerinin üretim aşamasına katılımıyla gelişmeler devam etmiştir. Günümüzde üç Organize Sanayi Bölgesi, 16 Küçük Sanayi Sitesi, bir Serbest Bölge ve bir Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmaktadır (Kayseri Valiliği, 2023).

Kayseri imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 18. sırada yer almaktadır. Kayseri’nin sanayi üretim kapasitesi ve çeşitliliği dış ticareti de geliştirmiştir. Kayseri ilindeki başlıca sanayi kuruluşları un, unlu ürünler, şeker, süt, et ürünleri, meyve suyu, konserve, yem, dokuma, deri, traktör takım tezgâhları, makine, metal eşya, orman ürünleri, kablo, boru, plastik, tuğla, kiremit fabrikaları ile ordu için pil ve batarya üreten fabrikalar çoğunluktadır (Kaya, 2018, s. 35-37).

Yeraltı kaynakları açısından oldukça zengin olan Kayseri ilinde bakır, kurşun, çinko, pirit, krom, alüminyum, demir ve linyit yatakları ile maden suyu kaynakları vardır. Orta Anadolu Krom İşletmesi ile Çinko-Kurşun Metal Sanayii A.Ş. (ÇİNKUR) madencilik alanındaki önemli kuruluşlardır (Kaya, 2018, s. 36).

2.4.3. Hizmetler Sektörü

Kayseri ili, D-260 karayolu ile D-300 karayolunun kesiştiği yerde bulunmaktadır. Bu merkezi konumuyla ilin, transit geçişler için de kavşak noktası teşkil ettiği görülmektedir. Kayseri ilinde 464 km devlet yolu ve 660 km il yolu olmak üzere toplamda 1.125 km yol hattı bulunmaktadır. Yol hattının 551 km'si ise bölünmüş yol olarak yer almakta ve Türkiye'de 11. sırada bulunmaktadır. Demiryolu hattı incelendiğinde, doğu-batı yönünde Kapıkule'den başlayıp, Ermenistan sınırına kadar ulaşan güzergâh üzerindedir. Toplam demiryolu uzunluğu 216 km ile Türkiye'de 16. sırada yer almaktadır. Havayolu taşımacılığı incelendiğinde ise Kayseri'de bulunan Erkilet Havalimanı il merkezine 5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Kayseri ilinin ulaştırma altyapısının gelişmiş olması, ulaştırma sektörünün aktif bir şekilde çalışmasını ve böylece turizm sektörünün desteklenmesi ve gelişmesini sağlamaktadır. Kayseri'deki tarım, sanayi, hizmetler ve diğer sektörler bölgede turizm sektörünü destekleyecek niteliktedir. Bu durum ise bölgede turizm sektörünün gelişmesine yardımcı olurken, turizm sektörünün de tarım, sanayi, hizmetler ve diğer sektörleri hareketlendirmesine fırsat sunmaktadır. Diğer yandan Kayseri'nin ulaştırma alt ve üstyapısının (havalimanı, toplu taşıma, yol vb.) turizm faaliyetlerine uygun olarak yenilikçi ve teknolojiye uygun bir şekilde donatılması ve daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir (Demirezen, 2020, s. 120-121).

2.5. Kayseri İlinin Turizm Potansiyeli

Kayseri, Selçuklu ve eski medeniyetlerin mimari yapılarının en özgün eserlerini ve tarihi zenginlikleri barındıran, Erciyes ve Ali Dağları, Soğanlı ve Erdemli vadileri, Kapuzbaşı şelalesi, Sultan sazlığı ile doğal güzelliklerine sahip olan, sağlık ve ticari alanlarda gelişmiş olması ve ülkemizin yaz turizmi dışında hemen hemen her turizm dalında potansiyele sahip olan nadir illerimizden birisidir (<https://kayseri.ktb.gov.tr>). Özellikle bulunduğu konum itibarıyla geçiş noktası özelliği taşıması turizm

potansiyellinin farkındalığın artmasında önemli bir etkiye sahiptir. Farklı turizm türleri bu bölümde ana hatlarıyla anlatılacaktır. Ayrıca Kayseri’de 75 tane A sınıfı seyahat acentesi ve 17 tane şube olmak üzere toplam 92 tane acente bulunmaktadır. Turizm işletme belgeli 27 tesis, turizm yatırım belgeli 8, Erciyes Dağında 3 kamu tesisi, belediye belgeli 40, toplamda 78 tane tesis, 4.346 oda ve 8.882 yatak kapasitesine sahiptir (Demirezen, 2020, s. 122; Kayseri Valiliği, 2023).

2.5.1. Kış Turizmi

Kış turizmi, kar yağışına bağlı olarak dağların kar alabilen yükselti kuşağında ağırlık kazanan bir turizm çeşididir. Kayak sporunu yapmaya müsait, kar şartlarının ve eğim alanlarının uygun olduğu bölgelere yapılan seyahatler, konaklama, yeme-içme, dinlenme, eğlenme, gezme-görme gibi aktivitelerden oluşan ve yılın belli bir döneminde gerçekleştirilen faaliyetlerin tümüdür (Doğaner, 1997, s. 23). Kış turizmi denildiğinde akla ilk gelen faaliyet olan kayak, kış turizminin gelişmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Bu nedenle belirli bir yüksekliği olan, kayak yapmaya müsait dağlar diğer faktörlerle birlikte kış turizminin gelişebildiği yerler arasındadır (Altaş, vd. 2015, s. 346).

Erciyes Dağı, İç Anadolu Bölgesi’nin birinci, Türkiye’nin ise beşinci büyük dağı (3916 metre yüksekliğe) özelliğine sahiptir. Erciyes Dağı’nın adı Roma döneminde eski Yunanca bir kelime olan ‘Argaeos’ kelimesinden gelmektedir. Yıllar önce dağdaki volkanik patlamalar sonucu çıkan küller ve lavlar kilometrelerce uzaklara taşınarak, Hasan Dağı ile birlikte Kapadokya bölgesindeki jeolojik yapıyı ve peri bacalarını oluşturmuştur. Kapadokya’nın antik bölgesi içerisinde ve Kayseri’nin sembolüdür. Hititlerin Harkasos (beyaz dağ) olarak ifade ettikleri Erciyes Dağı’nın yüksekteki kısımları her mevsim karla kaplıdır ve kuzeyinde bir kilometre uzunluğunda dağ buzulu bulunmaktadır. Bu yüzden Türkiye’de kış turizmi açısından önemli merkezlerden biri de Kayseri (Erciyes Dağı)’dır. Aynı zamanda kış sporları için en uygun kar tipi olan ‘kaliteli toz karı’ Erciyes Dağı’nın sahip olduğu önemli özellikleri arasında sayılmaktadır (Demirezen, 2020, s. 128-129).

Kışın alp disiplini, kuzey disiplini, kızak, snowboard, snowkiting, biathlon, snow-tubing, kar yürüyüşü, kar raftingi gibi aktiviteler yapılmaktadır. Ayrıca diğer zamanlarda dağ yürüyüş, at binme, uçurtma sörfü, tırmanma gibi aktivitelerle yılın

farklı dönemlerinde turistleri çekebilmektedir. Bunlara ek olarak bisikletin teleferik vasıtası ile dağın tepe noktasına çıkartılıp eğimle engebeli parkurlardan inmesi ve akrobatik hareketlerin bir arada yapıldığı Downhill sporu Erciyes dağındaki bisiklet parkında yapılmaktadır (Burr, vd. 2012, s. 1778). Erciyes Bike Park, Türkiye'nin ilk bisiklet parkıdır. Ayrıca yaz aktivitesini artıran trekking turları düzenlenmektedir. Kayseri ile Niğde arasında olan Göller Bölgesi'nden Kapuzbaşı Şelaleleri'ne kadar trekking parkuru yürüyüş severlerinin en güzel rotalarından birisi olarak bilinmektedir. Erciyes Kayak Merkezi Hacılar Kapı irtifada astro fotoğrafçılık turu ve eğitimi düzenlenmektedir. Astro fotoğrafçılık turunda uzman astronomlar tarafından planetaryumda gökyüzü eğitimi verilmektedir. Gezegen, takımyıldız konumlandırması ve astrofotoğrafçılık ile ilgili temel bilgiler verildikten sonra Hacılar Kapı'da 2650 m yükseklikteki belirlenen alanda gerekli ekipmanlar kullanılarak astro fotoğrafçılık deneyimi katılımcılara sunulmaktadır (Çevik, 2021, s. 26-27). Ancak sezon dışı bu aktivitelerin Erciyes Dağı destinasyonu açısından yeterli olmadığı ve sezon dışı aktivitelerin sürdürülebilir olması gerektiği pek çok araştırmacı ve sektör paydaşı tarafından vurgulanmaktadır (Demirezen, 2020, s. 129).

2.5.2. Gastronomi Turizmi

Gastronomi turizmi, yeni bir yiyecek-içecek deneyimlemek ve bir bölgenin kültürünü veya geçmişini yaşama olanağı sağlamak amacıyla yapılan seyahat motivasyonu yaratan ve seyahat davranışlarının şekillenmesinde etkili olan bir turizm şekli olarak tanımlanmaktadır (Altınar & Özdemir, 2019, s. 3).

Kayseri konumu itibari ile birçok medeniyetin yaşadığı ve farklı kültürlerin birleştiği bir il olarak kendine özgü zengin mutfak kültürü meydana getirmiştir. Bununla birlikte çeşitli gastronomik çekicilikler ortaya çıkarması ile gastronomi turizmi açısından büyük önem arz etmekte ve turizm potansiyelini artıracak niteliktedir. Kayseri'ye özgü yiyecek-içecek ürünleri turistleri çekebilecek niteliktedir. Bunlardan bazıları şunlardır, mantı, yağ mantısı, tepsi mantısı, Çerkez mantısı, piruhi (prov) mantısı, yağlama, fırın ağzı, pehli, sulu köfte, bezdirme, hakırdak, dana pöç tandır, güveç, kağıtta pastırma, pastırmalı kuru fasulye, katmer, tandır böreği, börek aşısı, un çorbası, nevzine, aside tatlısı, güllü baklava ve un helvası vb. Kayseri ismiyle özdeşleşmiş ürünler olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Pastırma, Sucuk, Mantı, Develi Cıvıklısı, Erkilet Kedi

Bacağı (Cevizli Pekmez Sucuğu), Cırgalan Biberi, Tomarza Kabak Çekirdeği, İncesu Karaevrek Üzümlü, Akkışla Gilaburu Meyvesi ve Salamurası, Bünyan Gilaburusu ve Yamula Patlıcanı Kayseri ilinin coğrafi işaret almış ürünlerinin başlıcaları arasında sayılmaktadır (Kayseri Ticaret Odası, 2023; Şanlıoğlu & Büyükbaş, 2022, s. 146).

Diğer taraftan Kayseri ilinde, ‘Kayseri Gastronomi ve Mantı Festivali’, ‘Gastronomi Turizmi Çalıştayı’, ‘Mantı, Sucuk ve Pastırma Kültür Festivali’, ‘Yöresel Ürünler Fuarı’, ‘Bağbozumu Festivali’. ‘Gesi Ceviz ve Gilaboru Şenliği’, ‘Kültür ve Kayısı Festivali’, ‘Geleneksel Yeni Yoğurt Bayramı ve Kilim Festivali’, ‘Yamula Patlıcan Festivali’, ‘İncesu Kültür, Turizm ve Üzüm Festivali’, ‘Yahyalı Kültür Turizm ve Elma Festivali’ , ‘Özvatan Geleneksel Pilav Şenlikleri’, vb. organize edilen birçok etkinlik kentin gastronomi turizmine değer katmaktadır. Bu tür gastronomik değerler ve etkinlikler turistleri kendine çekmekte ve bunlardan dolayı gastronomi turizmine olumlu yönde etki etmektedir (Şanlıoğlu & Büyükbaş, 2022, s. 147; Demirezen, 2020, s. 131-132).

2.5.3. Termal Turizm

Kayseri ilinde termal turizm faaliyetleri açısından Hacı Veli (Boğazköprü) kaplıcası, Tekgöz (Yemliha) Kaplıcası, Yazır İçmesi, Çiftegöz (Himmetdede) Kaplıcası, Bayramhacı Kaplıcası gibi pek çok şifalı su bulunmaktadır (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Kayseri termal turizm bakımından oldukça önemli kaynaklara sahiptir. Ancak potansiyelin etkili bir şekilde kullanılması için gerekli yatırımların yapılması büyük önem arz etmektedir. Özellikle altyapı, konaklama ve yeme-içme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yatırımların yapılması bölgedeki turizm için gerekli unsurların başında gelmektedir (kocasinan.bel.tr, 2023).

2.5.4. Sağlık Turizmi

Kayseri’nin, sağlık turizmi açısından en önemli sayılabilecek çekiciliklerden biri de 1206 yılında II. Kılıçaslan’ın kızı Gevher Nesibe Hatun’un vasiyeti ile kurulan ve dünyanın ilk tıp fakültesi olarak bilinen Gevher Nesibe Şifahanesi ve Medresesi’ne sahip olmasıdır. Akıl sağlığı bozulanlar için su ve müzik sesiyle tedavi yönteminin uygulanarak dünyanın sayılı hastanelerinden biri olmuştur. Çok eski tarihlerden itibaren tıp biliminde gelişerek önemini koruyan Kayseri, günümüzde de önemli bir sağlık

turizmi destinasyonu olma yolunda ilerlemektedir (İnan, 1956, s. 218-222; Kayseri Sağlık Turizmi, 2023).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde Kayseri sağlık turizminde Türkiye'nin sayılı illerinden birisidir. Bunun nedeni ilk tıp fakültesinin burada olması ve Kayseri Erciyes Üniversitesi, Türkiye'de on araştırma üniversitesinden birisi özellikle Kayseri Şehir Hastanesi'nin Türkiye'nin en büyük hastanelerinden birisi olmasıdır. Kayseri, İç Anadolu'nun sağlık merkezi gibi çevre illerden de gelen yerli ve yabancı hastalara hizmet vermektedir (Kaya, 2018, s. 38). İl toplam 4.928 yatak sayısına sahiptir (Kayseri Valiliği, 2023).

Kayseri'de yapılan sağlık turizmi çalıştayında (2019) buradaki hastanelerin yatak kapasitesinin yeterli düzeyde olduğu ve sağlık turizmi açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Kayseri'de sağlık turizmi açısından eksik olanlar ise, pazarlama ve tanıtım eksikliği, dil bilen personel eksikliği ve ulaşım imkânlarının geliştirilmesi olarak belirtilmiştir. Kayseri'de sağlık turizminin daha fazla gelişebilmesi için altyapı ve üstyapı gibi yatırımların artırılması, doktor ve hemşirelerin artırılması, uluslararası alana yönelik pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine öncelik verilmesi önem taşımaktadır (Demirezen, 2020, s. 128).

2.5.5. Kültür ve Tarih Turizmi

Kültür turizmi, ziyaretçinin temel motivasyonunun bir turizm destinasyonundaki somut ve somut olmayan kültürel cazibe merkezlerini/ürünlerini keşfetmek, deneyimlemek olduğu bir turizm etkinliği türüdür. Bu cazibe merkezleri/ürünler, sanat ve mimariyi, tarihi ve kültürel mirası, mutfak mirasını, edebiyatı, müziği, yaratıcı endüstrileri ve yaşam kültürlerini bünyesinde barındıran bir toplumun entelektüel, manevi ve duygusal özellikleri ve geleneklerini kapsamaktadır (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü-BMDTÖ).

Tarihte ismi Kaniş/Karum olan ünlü Kültepe, Kayseri ovasının ortasında bir yerde olup, Asur ticaret kolonilerinin bulunduğu büyük bir ticaret merkezi haline gelmiş ve dünyanın ilk organize ticaret merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Kültepe, Kayseri ilinde yaşayan yerel halkın en önemli özelliği olan ticari kabiliyetlerinin dayanağı olarak değerlendirilebilir. Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan İpek yolunun Kayseri'den

geçmesi ile buraya birçok (kültürel, tarihi, ekonomik) yönde katkı sağlamıştır. İpek yolu güzergâhında bugün Kayseri sınırları içerisinde bulunan kervansaray ve hanlar Selçuklu ve Osmanlı devletleri tarafında yaptırılmıştır. Bunlardan biri İncesu ilçesinde Kara Mustafa Paşa, Osmanlı vezirlerinden Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1660 yılında Kayseri-Ürgüp-Nevşehir (Adana-Niğde) güzergâhında kavşak noktasındadır. Diğer Bünyan ilçesinde Sultanhanı, I. Alaaddin Keykubat zamanında 1232-1236 yılları arasında Kayseri-Sivas- Erzincan- Erzurum- Ağrı-Iğdır yol güzergâhında yer almaktadır. Son olarak yine Bünyan ilçesinde Karatay Kervansarayı, Selçuklu vezirlerinden Atabey Emir Celaledin Karatay tarafından 1240 yılında Kayseri-K.Maraş- Malatya- G.Antep yol güzergâhında hizmet vermekteydi. Bunlar dışında Talas ilçesi Başakpınar İspile’de han yıkıntılarına rastlanmıştır (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Kayseri jeopolitik yapısı nedeniyle askeri ve ticari amaçlı kullanılan yol güzergâhında yer almaktadır. Bu yolların kontrolünü ve güvenliğini sağlamak için il sınırları içerisinde birçok kale yapılmıştır. Günümüze kadar birkaçı ancak kalabilmiştir. Bunlar; Kayseri Kalesi üçüncü yüzyılın ortalarında inşa edilmiş altıncı yüzyılın ortalarında daralttırılıp tamir edilmiştir. Sivas, Kiçi, Boyacı, Meydan, At Pazarı ve Yeni adlı kapılardan giriş yapılmaktadır. Hacılarıolu üzerinde Beştepe’de yer alan Taşlıburun surları görülmektedir. Pınarbaşı ilçesi Melikgazi köyünde Zamantı (Melikgazi) Kalesi, çevresinde uçurum olması nedeniyle kartal yuvası gibi görünmektedir. Kayseri-K.Maraş, Kayseri- Malatya güzergâhını savunmak amacıyla yapılmıştır. Develi ilçesinin güneybatısında Yukarı Mahallesi’nde Develi Kalesi bulunur, günümüzde sadece iki burcu ve bazı sur duvarları kalmıştır. Kayseri-Yahyalı-Çamlıca (Faraşa)-Ulupınar (Barazama)-Aladağ (Karsantı)-Adana güzergâhı üzerindeki kaleler Yahyalı ilçe sınırında bulunmaktadır. Yahyalı-Kapuzbaşı yolu üzerinde Bostanlık, Kavak, Aşırılık kalelerinin kalıntıları görülmektedir. Akkışla, Zengibar, Zırha kaleleri tamamen harap olmuş kalelerdir (Akok, 1976, s. 6-7; Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

Ayrıca Kayseri’nin tarihine bakıldığında, Hitit, Tabal ve Kilikya Krallığı, Persler, Kapadokya Krallığı ve Roma ile Bizans imparatorluk dönemleri gibi farklı kültürler yaşamıştır. Tüm bunların olması Kayseri’nin sosyal yapısını etkilemektedir. Uzun yıllar Selçukluların yaşamasında dolayı birçok eser yaptırılmış ve günümüzde hala ayakta

olanları görülmekte ve ilin tarihsel misyonuna öncülük etmektedirler. Yaptırılan eserlerin başında yer alan medreseler, (dini ilimlerle pozitif bilimler birlikte okutulduğu yer) önemli bir yer tutmaktadır. Tarihsel süreçte birçok medeniyeti gören Kayseri, kültür mirası açısından zengin bir şehirdir. Bu çerçevede sanatsal değer ve yapılar bakımından çeşitli ve zengin olduğu görülmektedir. Kültürel varlığın önemli değerlerinden birisi olan el sanatlarının, yüzlerce yıl öncesinden günümüze kadar ustadan çırağa yöntemi ile yaşamıştır (Tatar, 2022, s. 40). En güzel örnekleri halı ve kilim dokumacılığında usta çırak ilişkisiyle yöreye özgü yöntemlerle yapılmaktadır.

Kayseri’de çocuk oyunları (birdir bir, arı vız, aç kilit, güvercin çatması), efsane anlatma geleneği (Ağ gelin efsanesi), düğün sırasında yapılan gelenekler (söz kesme, nişan, gelin hamamı, güveybaşı, kına gecesi), su oyunu, köy seyirlik oyunu, culuk (hindi) oyunu, sinsin (yumruk) oyunu, deve oyunu, yıldı atı yetiştiriciliği, âşık geleneğinde Âşık Seyrani, Cingözoğlu Âşık Seyit Osman halk ozanlığı gibi kültürel varlıklar Kayseri ilinin somut olmayan kültürel miras listesinde yer almaktadır (Kaya, 2021, s. 22).

Ahilik geleneğinin öncüsü olan Ahi Evran’ın Kayseri’ye yerleşmesi ile ahilik geleneği Kayseri’de sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak büyük yer tutmaktadır. Ahilik, üretim gerçekleştirmeden tüketmeyi veya ihtiyacından fazla tüketmeye karşı çıkmıştır. Ayrıca haksız rekabetin oluşmasına, güçlülerin zayıf kesimi sömürmesine, haksız şekilde kazanç elde edilmesine, insanların kandırılmasına olumsuz yaklaşmış ve ahlaki olmayan her türlü davranışı yasaklamıştır (Durak & Yücel, 2010, s. 152).

2.5.6. İnanç Turizmi

Kayseri’de sahip olduğu tarihi yapılar nedeniyle önemli bir inanç turizm potansiyeli mevcuttur. Kayseri de geçmişten günümüze farklı etnik ve dini grupların yaşaması zengin bir dini potansiyel oluşmasını sağlamıştır. Romalılardan başlayarak Bizanslılar, Danişmentliler, Selçuklular, Dulkadiroğulları, Karamanoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan kaleler, İpek Yolu üzerinde olmasından dolayı pek çok medeniyetin kalıntıları yer almaktadır. Yeraltı şehirleri, Hristiyanlar için büyük önem arz etmekte, şehir içinde veya çevresindeki vadi ve ovalarda özellikle Soğanlı Vadisinde yer alan kiliseler. Roma, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi medeniyetlerden kalan kümbetler Kayseri ilinin en önemli inanç, kültür ve tarih turizmi varlıkları olarak

öne çıkmaktadır (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023; Kayseri Valiliği, 2020; Demirezen, 2020, s. 133).

2.5.6.1. Hristiyanlık Açısından Kayseri'deki İnanç Turizmi Merkezleri

Kayseri, Hristiyan inancına mensup kişiler için önemli olan Geniş Kapadokya bölge sınırları içinde olup, çok fazla kiliseye sahiptir. Günümüzde birçoğu doğal afetler veya çevre şartları nedeniyle yıkılmış veya harap olmuş durumdadır. Hristiyan inancı açısından önemli olan inanç turizmi mekân ve merkezleri ulaşabildiğimiz kaynaklara göre aşağıda sıralanmıştır.

Surp Astvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesi

Şehir merkezinde Kışıkapı, Yoğunburç'da yer almaktadır. Kilisenin kitabesi bulunmamaktadır. Bu nedenle farklı söylentiler vardır, batı kısımda oval şeklindeki pencerenin altında zorlukla okunabilen 1835 yılı yazmaktadır. Diğer kubbenin 1856 yılından yapıldığı rivayet edilmekte, yapıya bakıldığında üçgen alınlıklar 19. yüzyılda yaygın olarak yapıldığından bu döneme ait olduğu düşünülmüştür. Birçok onarım ve eklemeler yapılarak bugün ki haline ulaşmıştır (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 141-147; Özbek ve Arslan, 2008, s. 799-801). Surp Astvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesi, I. Dünya Savaşına kadar kilise olarak kullanılmış, daha sonrasında Hristiyan nüfusun azalması gibi sebeplerden işlevini devam ettirememiştir. Daha sonra depo, sergi alanı, zabıta karakolu olarak kısa süreler için kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda uzun süre spor merkezi (1961) olarak kullanılmıştır. 2017'de restore edilerek kütüphane olarak hizmet vermeye başlamıştır (Ulubaşoğlu, 2022, s. 53-83).

Agios Prokopios Kilisesi

Melikgazi ilçesi Ağırnas mahallesinde yer almaktadır. Giriş kısmındaki mermer kitabesinde 1857 yılında yapıldığı yazmaktadır. Zamanla kilise tahrip olmuş, duvarlarındaki freskler bozulmuştur. Belirli bir süre belediye depo niyetine kullanmış, 2006 yılında bu kilise restore edilmiştir. Dikdörtgen şeklinde, doğu-batı yönlü, batı tarafın üstü örtülü olup buradan kilisenin içine girilmektedir (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 73-76; Pekak, 2014, s. 895-896).

Gesi-Kayabağ Rum Kilisesi

Melikgazi ilçesi, Kayabağ mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi bulunmamakta ama iç duvar resimlerinde 1849 tarihi yer almaktadır. Ama bazı kaynaklarda 1835 yılında III. Selim'in kilisenin onarımı için para gönderdiği rivayet edilmiştir. Kilisenin duvarındaki bezemeler, resimler sıva üzerine fresk şeklinde yapılmıştır. Resimlerin konuları Hristiyan ilahiyatından alınmışa benzemektedir. Bilindiği gibi İslam dini resim ve heykelleri yasaklamış veya önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Oysa Hristiyan ilahiyat ve inancında böyle bir yasak ve sınırlandırma yoktur. Bu nedenle kiliselerde resimlere yaygın şekilde yer verilmiş ve bu sanat dalında Hristiyan geleneğinin oldukça zengin olduğu bilinmektedir (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 52-59; Özbek ve Arslan, 2008, s. 809-810; Pekak, 2014, s. 908-909).

Develi'deki Kiliseler

Günümüzde olduğu gibi tarihte de Develi önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Develi ovaları bereketli olup, önemli bir nüfusu besleyebilmiştir. Bu çerçevede Selçuklu ve Osmanlı öncesi önemli bir Hristiyan nüfusu yaşamıştır. Hristiyan nüfus giderek marjinalleşmesine rağmen Anadolu'da Türk egemenliği altında da son zamanlara kadar yaşamıştır. Kayseri ve yakın civarında zengin bir kilise varlığından söz edilebilir. Aynı şekilde Kayseri ilçeleri ve bazı köylerinde de kilise yapıları mevcuttur ve günümüze kadar ayakta kalmayı başarmışlardır. Bilindiği gibi İslam dini temel olarak putperestliği yasaklamış ve putperestliğe ilişkin tüm yapıların tahrip edilmesini ve ortadan kaldırılmasını teşvik etmiştir. Bununla birlikte semavi dinler, Yahudilik ve Hristiyanlık bağlıları 'Ehl-i Kitap' olarak tanımlanmış ve İslam'ın koruyuculuğundan yararlanmışlardır. Kısaca söylemek gerekirse, özellikle Selçuklu ve Osmanlı İslam anlayışları geniş bir hoşgörüye dayandıkları için semavi dinlerin mabetleri Anadolu'da ayakta kalmayı başarmışlardır. Bu çerçevede Kayseri Develi ilçesi Yaylacık köyündeki kiliseleri örnek gösterilebilir. Yaylacık'ta kırk kadar kilise bulunduğu, ancak bunların on-on beş civarında kilise kalıntılarının olduğu görülmektedir. Develi'nin güneyinde 25 km kadar uzaklıkta bulunan Öksüt köyünde mevcut bulunan kalede kayaların oyulması suretiyle oluşturulan bir kilisenin kalıntıları mevcuttur. Bu kilisenin kalıntılarında kilise duvarında bulunan resimler mevcuttur. Ancak kilise yeniden inşa edilmemiştir. Develi Çomaklı'da bir kilise bulunmaktadır. Bu kilisenin Bizans döneminden kaldığı

sanılmaktadır. Develi’de Aşağı Everek’de bulunan bir başka kilise ise Hristiyanlığın son dönemlerine ait olduğu izlenimini vermektedir. Kilise taşları yontma taşlardır (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 127-131, Babacan, 2014, s. 31-54; Kayseri Valiliği, 2023).

Endürlük Kilisesi

Endürlük, Ali Dağı’nın güneyinde yer almakta ve eski bir köyden bir mahalleye dönüştürülmüştür. Burada Hristiyan nüfusunun son zamanlara kadar yaşadığı bilinmekte olup mahalle sakinleri Hristiyan komşularıyla anılarından bahsedebilmektedirler¹. Endürlük’de 1876’da bir Ermeni Kilisesi ve Çan Kulesi inşa edilmiştir. Bina ana hatlarıyla ayakta kalmasına rağmen kısmen yıkılmış, tamire muhtaçtır. Kilise kullanılmamaktadır. Zaten mahallede Hristiyan nüfusu da kalmamıştır. Kitabesinde Türk Ortodoks kilisesi ve 1831-35 yılları arasında yapıldığı yazmaktadır. Kilisede 1831 ve 1835 tarihlerini taşıyan iki tane kitabe bulunmaktadır. Kitabe Türkçe olmakla birlikte, Rum harfleriyle yazılmış olup yapının 08.09.1835 yılında Hacı Murat Kalfa tarafından yapıldığı belirtilmiştir (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 66-72; Pekak, 2014, s. 902-4)

Stefana-Reşadiye Kilisesi

Bu kilise Kayseri’nin Talas ilçesine bağlı Reşadiye mahallesinde bulunmakta olup, Aziz Stephanos’a adanmıştır. Bu nedenle kilisenin adı Stephana Kilisesi’dir. Reşadiye’de 1875’de 203 hane bulunuyordu ve erkek nüfusun çoğunluğu 349’u Türk olup, 158’ise Rum’du. Bu yerleşim yerinde Panagia Kilisesi, Agios Stephanos ve Agios Georgios şapelleri bulunuyordu. Bilindiği gibi şapeller, Hristiyan din adamlarının uzlet ve inziva da ibadetle zamanlarını geçirdikleri yerlerdir (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 77). Kesin olmamakla birlikte kilisenin bahçesi içerisinde bir okulun olduğu rivayet edilmektedir. Daha sonraki yıllarda kilisenin bir fabrika olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Fabrika olarak kullanıldığı sıralarda kapı girişleri ve pencerelerinin yapı değişikliğine uğradığı söylenmiştir (Bağran, 2019, s. 65-153).

Panagia Kilisesi

Kayseri’de Germir, Osmanlı döneminde, 1590-1620 yıllarında, Celali İsyanları esnasında yoğun nüfus hareketleri yaşandığı bir dönemde kurulmuş bir yerleşim yeridir.

¹ 20.08.2023’de yazarın Enderlük ziyareti esnasında edindiği izlenim ve yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere dayanmaktadır.

Türk nüfusunun yanında Ermeni ve Rum hristiyan nüfusu da yerleşmiş ve artmıştır. Dolayısıyla bunların ibadet yapabilecekleri inanç mekânlarının inşası ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Prensip olarak Osmanlı devleti Ehli Kitabın ibadethanelerini yapmalarını kolaylaştırmıştır, hiç olmazsa güçleştirmemiştir. Din özgürlüğünün güvence altında olduğu söylenebilir. Panagia Kilisesi bu çerçevede inşa edilmiştir. Zira hristiyan nüfus da Osmanlı Devleti'nin tebası sayılıyordu. Yaşamları ve mallarının emniyeti gibi ibadet özgürlüğü güvencesi sağlanıyordu. Bu yerleşim yerinde giderek hristiyan nüfusu artmış, hatta Türk nüfusunu aşmıştır (Murtos, 2016, s. 176). Bu dönemde Aziz Teodoros Kilisesi ve iki katlı çan kulesiyle Panayia Kilisesi inşa edilmiştir. Ayrıca Ermeniler kilisesi ve bazı konut yapıları günümüze kadar ulaşmıştır (Murtos, 2016, s. 177-185).

Germir Ermeni Kilisesi

Bu kilise Melikgazi ilçesi Germir mahallesinde yer almaktadır. İç kısmının taşıyıcılarında büyük tahripler olmuş bir kısmı yıkılmış durumdadır. İki katlı narteksi olan, kesme taştan yapılmış bir kilisedir. Kilise duvarlarında mavi renk yaygın olarak kullanılmış, sarı ve yeşil ile de renklendirilmiştir. Yapının bitişiğinde yıkılmış bir okul olduğu rivayet edilmektedir (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 93-103; Küçük, 2015, s. 363; İlter, 1989, s. 1665-1680).

Kayseri Eski Rum Kilisesi, Yaman Dede / Talas Yeni Cami

Talas ilçesi Tablakaya mahallesinde yer almaktadır. 1886 yılında kilise olarak Sultan Abdülhamit zamanında Metropolit İonnis tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi Yunanca yazmaktadır. Daha sonrasında Rumların-Ermenilerin Talas'tan ayrılmasıyla kilise 1925-26 yılında camiye çevrilerek ibadete açılmıştır. O dönemde bu bölgede Ermeni'ler çok yoğun olarak yaşamış, Yaman Dede'de bunlardan Hristiyan olan biriymiş, daha sonrasında müslüman olmuş ve bu camiye ismi verilmiştir. İlk olarak haçvari şekilde kesme taştan yapılmış olsa da güney kısmına minber ve mihrap eklenmiş taşların üzerleri sıvanmıştır. Kubbesi yüksek kasnaklı merkezi yani ibadet mekânının üstünü kaplamaktadır. Giriş bölümü sütunların yüklendiği büyük üçgen alınlıkla gösterilmiştir. On iki penceresi olan yapıda ayrı bir oturma alanı da mevcuttur. Teras kısmının altına dükkânlar yapılmış ve kültürel amaçlı hizmet etmektedir (Bağran, 2019, s. 55; Özgüncü, s.301; Küçük, 2015, s. 329).

Tomarza, Surp Bogos Bedros Kilisesi

Tomarza ilçesinde yer almaktadır. Kitabesi bulunmamakla birlikte 1835-37 yılında inşa edildiği düşünülmektedir. Düzgün kesme taştan yapılmıştır. Doğu- batı yönlü, dikdörtgen olarak, iç kısmında yuvarlak kemerlerle duvarlar birbirine serbest sütunlarla bağlanmakta, duvarlara kalemişi bezeme, oval pencereleri, yapının dış kısmında kıvrımlı saçaklar yapılmıştır. Yapının iç kısmında bezemelerle oldukça zengin şekilde, mavi ve sarının hâkim olduğu motifler göze çarpmaktadır. Kilisenin sunak yerinin üstünde (apsisin üstü) ‘bu kutsal masadır üzerinde Mesih kurban oldu’ diye Ermenice yazı bulunmaktadır. Mavi perde şeklinde duvarları kaplar (Aydın, 2018, s. 3-6). 1915’ten sonraki zamanlarda bir süre Toprak Mahsulleri Ofisi deposu, sinema ve belediyeye dair depo olarak kullanılmıştır (Açıkgöz Güngör, 2007, s. 123). Kilise günümüzde kapalı halde ve restore edilmeyi beklemektedir. Yapının açılması kültürel olarak önemlidir.

Soğanlı Kiliseleri

Soğanlı Vadisi Kayseri’yi inanç turizmi bakımından müstesna bir mekâna dönüştüren coğrafi bir bölgedir. Bölge Hristiyanlık dünyasının ve Hristiyanlığın ilk yayılma merkezi olması bakımından önemli sayılabilecek bir inanç turizmi mekânıdır, kiliseleriyle ünlüdür. Kayseri’nin güneybatısında yer almaktadır. Kapadokya bölgesinin de doğusuna düşmektedir. Vadi, Akköy Baraj Gölü’nden itibaren uzanmakta ve yaklaşık irili ufaklı iki yüz kadar kiliseye ev sahipliği yaptığı düşünülmektedir. Soğanlı Vadisi ve yöresi, belirtildiği gibi, önemli bir inanç turizmi merkezi olarak nitelendirilebilir. Soğanlı Vadisi geniş Kapadokya bölgesinin bir parçası olarak günümüzde ilgi odağı haline gelmiş olup, Kayseri Yeşilhisar ilçesine 15 km. uzaklıktadır, Kayseri’ye uzaklığı ise 80 km’dir. Soğanlı Vadisi Sit Alanı olarak belirlenmiş olup, ‘Göreme Milli Parkı’ ve Kapadokya ile birlikte Dünya Miras komitesi tarafından (UNESCO) dünya miras listesine alınmıştır. Soğanlı Vadisi Roma döneminden itibaren yerleşim yeri olmuştur. Azize Barbara (Tahtalı) Kilise, Karabaş, Saklı, Kubbeli ve Yılanlı Soğanlı Vadisinde bulunan önemli kiliselerdir. Soğanlı Vadisi Miladi dördüncü yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın önemli bir merkezi olmuş ve bu önemini on ikinci yüzyıla kadar sürdürebilmiştir. Soğanlı’da elliye yakın mağara ve kaya kiliseler varlığını koruyabilmiş, diğerlerinin üzeri kapatılmış, kapısı ve pencereleri

belirsiz hale gelmiştir. Dini önemde resim tasvirlerine rastlamak hala mümkündür (Gürçay & Akok, 1965, s. 35-40).

Geyikli Kilisesi

Geyikli Kilisenin mihrap bölümü hariç diğer kısımları çökmüştür. Mihrap bölümünde geyik resmi mevcuttur. Kilise kayanın içine oyulmak suretiyle yerleştirilmiştir, on birinci asırda inşa edildiği düşünülmektedir (Karaca, 2019, s. 158-162).

Karabaş Kilisesi

Altıncı yüzyılda inşa edildiği sanılan bu kilise Roma dönemi özellikleri taşır. On bir ve on üçüncü yüzyıllarda bu kilisenin yeniden inşa edildiği sanılmaktadır. Yağlı boya ve basit motiflerle süslenmiş bu kilise dini sanat bakımından önemli görülen bir mekândır, dört bölümden oluşur. Hz. İsa'nın doğumu ve vaftizi ile birlikte havluyla kurulanması, inanç yayma çabası ve çarmıha gerilişi, Aziz Jean'nın canavarı boğması tasvirleri yer almaktadır. On iki havari ve diğer bazı azizler resmedilmiş, Bizans ve Selçuklu motifleri yer almıştır

Tahtalı Kilise (Azize Barbara Kilisesi)

Soğanlı'nın batı yönünde yer alır, önemli dini resimler ile süslenmiştir. Duvarlarında Hz. İsa ve cehenneme inişi, Beytullahım'e yolculuk ile bazı azizlerin ve Hz. Meryem'in masumiyeti tasvir edilmiştir. Kilisenin yaklaşık beşinci veya altıncı asırda inşa edildiği düşünülmektedir (Karaca, 2019, s. 146-157).

Tokalı Kilise

Yine Soğanlı'da yer alan kiliseye elli basamak sonrası ulaşılabilir. Bu kilisede de zengin bir resim sanatına rastlanılmaktadır. Tasvirler dini önemde olan olayların kişilerin ve Hz. İsa'nın göğe çıkışı gibi unsurların otuz bir farklı parçada tasvir edilmesinden ibarettir. Bu kiliseyi benzerlerinden ayıran tasvirler ve mimari yapı mevcuttur. Bu kilise 1980'de restore edilmiştir. Kilise dört odadan meydana gelmektedir (Karaca, 2019, s. 284).

Saklı Kilise

On birinci yüzyılda inşa edildiği düşünülen küçük kubbeli kilisenin alt katı Saklı Kilise olarak nitelendirilmektedir. Yüzyıllar içinde bu kilise çöküntüye uğramıştır. Bu yüzden

üzeri kapanmıştır. Bu kilisenin Mezopotamya mimarisinden esinlenilerek inşa edildiği düşünülmektedir. Kilisede Hz. İsa motifleri yoğun olarak kullanılmıştır. Eser korunma altına alınmıştır, ziyaretçiler dışarıdan izleyebilmektedirler.

Yılanlı Kilise

Bu kilisenin ilk inşası bilinmemekle birlikte, on dördüncü yüzyılda yeniden yapıldığı bilinmektedir. Üç bölümden oluşan kilisede farklı motifler mevcuttur. Buna göre karşılıklı olarak savaş düzeni almış askerler ve Hz. İsa ile azizlerin motifleri kilise duvarlarını süslemektedir. Aziz Jean ise yılan ve kurtlara saldırıyor şeklinde resmedilmiştir. Yılanlı Kilisenin yakınlarında başka kiliseler de vardır (Karaca, 2019, s. 190-193).

Kubbeli Kilise

Kubbeli Kilise bölgenin en ünlü kilisesidir. Kubbeler büyük bir Peri Bacasının işlenmesiyle oluşturulmuştur. Kilise, içinde oyulmuş tüneller, koridorlar, merdivenler, dehlizleriyle ilgi çekmektedir. İki, bazılarına göre yedi katlı olan kilise, yine peri bacalarına oyulmuş şapellere sahiptir. İnşa tarihi on dördüncü yüzyıl olarak belirtilmiştir. Bu kilisede de dini önemde zengin motifler mevcuttur. Bu motiflerden ilginç olanlar Hz. Yusuf'un rüyası, Hz. İsa'nın doğumu vb. gibi betimlemelerdir. Soğanlı Vadisinin kuzey bölgesinde bulunan kilise süslemeleriyle ünlüdür. Yapının kitabesi bulunmamakla beraber, yapının özelliği itibarıyla Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Kayaya oyularak yapılmış ve fresklerle resimlerle süslenmiştir (Karaca, 2019, s. 225-232).

2.5.6.2. İslam İnancı Açısından Kayseri'deki İnanç Turizmi Merkezleri

2.5.6.2.1. Kayseri'deki Cami ve Mescitler

Hunat Mahperi Hatun Cami ve Külliyesi

Kayseri merkezde kalenin doğusunda yer almaktadır. Alaeddin Keykubad'ın hanımı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Mahperi Hatun tarafından 1237-1238 tarihinde yaptırılmıştır. Huvand, Selçuklu döneminde saray ailesine özgü isim olarak kullanılmıştır. Mahperi Hatun'a da verilmiş zamanla Hunat olarak anılmıştır. Anadolu'da yer alan Selçuklu dönem eserlerinden en güzeli yoğun taş işçilikli,

gösterişli olanlardan bir tanesidir. Özellikle Kayseri'nin ilk külliyesi olan en anıtsal yapı topluluğu ve dönemin en büyük camisi olmuştur. Külliye, medrese, hamam, cami ve türbeden meydana gelmektedir. Bu yapıların hangisinin önce yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Hamam, cami ve medresenin sırayla yapıldığı diğer görüş ise medrese, hamamın erkekler bölümü ve cami şeklindedir (Binan & Akşehirlioğlu, 2021, s. 389-416; Peker, 2006, s. 22-29).

Ulu Cami (Cami Kebir)

Kayseri merkezde (Melikgazi), Kapalıçarşı'nın hemen yakınında bulunmaktadır. Ulu Cami, Cami-i Kebir, Sultan Cami gibi adlarla anılmaktadır. Danişmetli Hükümdarı olan Melik Mehmet Gazi emriyle 1135 yılında inşa edilmiştir. 1205-1206 yılında I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Melik Mehmet Gazi'nin yeğenlerinden Yağıbasanoğlu, Emir Muzaffereddin Mahmud tarafından onarılmıştır. Caminin kuzey giriş kapısının yanında bulunan kitabe de bunlar yazmaktır. Kayseri'de yaşanan büyük depremle (1714 ya da 1716 yıllarında) yapı yıkılmış beş ya da altı yıl kadar harap vaziyette kalmıştır. Daha sonrasında Kayserili Hacı Halil Efendi (saray mutfak sorumlusu) tarafından 1722-1723 yılında yeniden inşa ettirilmiştir. Yapı birçok onarım geçirerek günümüze kadar gelmiştir (Özbek ve Arslan, 2008, s. 37-40; Çoktaş, 2017, s. 19-32).

Kurşunlu (Ahmet Paşa) Cami ve Şadırvanı

Kayseri merkezde (Kocasinan) Gevher Nesibe mahallesinde yer almaktadır. Hacı Ahmet Paşa emriyle 1573 yılında Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Kurşunlu Cami (kubbesini kurşun ile kapatılmasından dolayı), Hacı Ahmet Paşa Cami, Mimar Sinan Cami isimleriyle anılmaktadır. Bu camiye yaptıran Hacı Ahmet Paşa imaret, han, medrese-mektep² hamam gibi yapıları yaptırdığı 1581 yılında vakfiyesinde yazmaktadır ancak günümüzde sadece bu cami ayakta kalmıştır. Ayrıca Mimar Sinan'ın memleketi olan Kayseri'de iki eser yaptığı bilinmektedir. Osmanlı Devletinin on altıncı yüzyıl mimari özelliklerini taşıması ve Mimar Sinan'ın eseri olması bu yapıyı anlamlı ve önemli kılmaktadır (Solak, 2013, s. 53-73; Özbek ve Arslan, 2008, s. 129).

Hacı Kılıç Cami ve Medresesi

² Son müderrisi Mehmet Akif Efendi, 1847 tarihinde 27 öğrenciye eğitim-öğretim vermiştir. (Köse, 2015, s. 228))

Kayseri Kocasinan ilçesi, İstasyon caddesinde yer almaktadır. 1249 yılında Selçuklu Devleti Hükümdarı II. Keykavus döneminde vezirlerinden Ebü'l Kasım bin Ali Et-Tûsî (1242-49) tarafından yaptırılmıştır. Burası medrese ve camiden oluşan külliye'dir. Külliye'nin doğu-batı yönünde cami, kuzey-güney yönünde medrese bir avlu içinde yüksek kalevari duvarlarla çevrili olarak yapılmıştır. Medrese kapısının üstünde Kuran-ı Kerim Ayetlerinden (Tevbe Suresi) bir kuşak gibi celi sülüs ile yazılmıştır. Kapının sağ ve solu mukarnaslı nişli süslü yapılmıştır. Günümüze kadar birçok onarım görmüş ve onarımlarla pencerelerinden büyüyüp küçülenler olmuştur (Özbek ve Arslan, 2008, s. 78-81; Akalın, 1996, s. 488; Öney, s. 377-382).

Hatiroğlu (Topak Minare) Cami

Kayseri merkezde (Melikgazi) Şehit Miralay Nazım Bey Bulvarında (eski güneş hastanesinin karşısında) yer almaktadır. Caminin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekte ve bu hususta farklı düşünceler bulunmaktadır. 1222-1271-1283 yıllarında Moğol emirlerinden biri olan Hatiroğlu Eşref Bey tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. 1835 yılında büyük bir deprem olmuş ve yapı büyük hasar aldığı 1866-67 yıllarında (kırk dördüncü tabur imamı olan Mustafa Hafız tarafından (Solak, 2013, s. 9) yeniden yapılmıştır. Sultan Reşat döneminde (1912) onarım gördüğü bir kitabe yazmaktadır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 91-92). Cami halk arasında Katiroğlu Cami, bir zaman minare külâhının biçiminden Topak Minare Cami, Osmanlı zamanında onarım gördüğünden Osman Paşa Cami gibi isimlerle anılmaktadır (Solak, 2008, s. 9).

Gubaroğlu (Yumurtalı) Mescidi

Melikgazi ilçesi Kemeraltı Mahallesinde yer almaktadır. Kitabesinde Şah Melek Hatun için bin yüzlü yıllarda türbe olarak inşa edilmiştir. Yapı daha sonrasında mescite çevrilmiştir (1560). Mescid giriş kapısının üstünde, mihrap üstüne sonradan eklenmiş mezar taşı parçası olan iki kitabe yer almaktadır. Birincisinin üstünde Ömer Ağa'nın kızı Şah Melek'in 1301 yılında vefat ettiği yazmaktadır. Diğer kitabe (mezar taşında) erkek olduğu dışında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Bu mezar taşı yumurtaya benzetilmiş ve bu sebepten halk arasında Yumurtalı Mescit diye adlandırılmıştır. Mescit restore edilerek 2017 yılında yeniden ibadete açılmıştır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 96-98).

Yeşilyurt Melik Arslan Cami

Melikgazi ilçesi, Yeşilyurt Mahallesi'nde yer almaktadır. Kitabesi bulunmakta Dulkadiroğulları beylerinden olan Melik Arslan, on beşinci yüzyılın başında (1454) bu camiyi yaptırmıştır. Camiye bakıldığında sade, doğu-batı yönleri simetrik, bu yönlerde dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Güney yönünde üç tane destekleyici duvar ve bunlar arasında sivri kemerli pencereler yer almaktadır. Kubbe altında sekizgen kasnak ve bu kasnağın başladığı yerden dört yuvarlak kemerli pencere yapılmıştır. İbadet alanının güney yönünde mihrap ve giriş ile aynı hizada yer almaktadır. Mihrap kesme taş malzemeden sade biçimde sivri kemerli, kavsara kabartmalı üst kısmında Kuran-ı Kerim'in Ali İmran Suresi (37-39. Ayetleri) ve tarih (1826-27) onarım tarihi olduğu düşünülmektedir. Mihrabın batı kısmında orijinal olan taş malzemeli, minber bulunmaktadır (Altın, 2011, s. 97-99; Özbek ve Arslan, 2008, s. 115; Solak, 2013, s. 28-35).

Fatih (İç Kale) Cami

Kayseri merkezde İç Kale'nin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Karamanoğlu Pir Ahmet tarafından yapılmış kale içinde bir mescittin olduğu ama savaş gibi nedenlerle yıkılmış olduğu rivayet edilmektedir. Caminin tam ne zaman yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunamamıştır (Çayırdağ, 1981, s. 543-544; Solak, 2013, s. 37-44). Yapı bu zamana kadar birçok onarım görmüştür. Günümüzde ibadete açıktır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 112-114; Akok, 1976, s. 15-16).

İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Cami

Kayseri İncesu ilçesinde bulunmaktadır. Yapıda yer alan kitabe 1670 yılını göstermekte ama içerisindekilerin aynı zamanda yapılıp yapılmadığı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Büyük yapı topluluğu olan külliye'nin insanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yapıldığı düşünülmektedir. Yapıda (külliye'de) kervansaray, cami, medrese, sıbyan mektebi, hamam ve arasta (aynı şeyi satan dükkânlar), bulunmaktadır (Güngör, 1997, s. 17-27; Çobanoğlu, 2004, s. 250-252; Denктаş, 1997, s. 193). Külliye günümüze kadar birçok onarım görmüş ve en son 2017 yılında restore edilmiştir. Günümüzde yapı aktif olarak kullanılmakta ve ilçede düzenlenen birçok festivale ev sahipliği yapmaktadır.

Gülük Cami ve Medresesi

Kayseri merkezde Gülük mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi okunamadığı için Danişmentliler döneminde yaptırıldığı düşünülmektedir. Gülük külliyesi cami, medrese ve günümüzde yıkılmış halde bulunan hamamdan meydana gelmektedir. Yapının kuzeydoğu kısmında bulunan ve taç kapı üstündeki Selçuklu sülüsü ile yazılmış kitabeye göre 1205-1211 yılında Sultan Mehmet Melik Gazi'nin yeğeni, Selçuklu kumandanlarında Mazaffereddin Mahmut'un kızı Atsız Elti Hatun tarafından onarılmıştır. Daha sonrasında depremten dolayı harap olmuş 1335 yılında Alameddin oğlu Kölük Şemseddin onardığı için O'nun adıyla adlandırılmıştır. Burada sadece camiden bahsedilmiş, medrese ve hamamla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1970'de yapılan onarım çalışmasında yeraltında bölümlere rastlanmış ve medrese olduğu meydana çıkmıştır. Medresenin iki katlı olduğu düşünülmektedir (Şahin, 2010, s. 477-478).

Siva Sitti Hatun Cami

Kayseri Develi ilçesinde bulunmaktadır. Üçüncü Keykavus döneminde, 1281-82 yılında, Göçeroğlu Nasrullah ile hanımı Siva Sitti Hatun tarafından yaptırılmıştır. Bu camiye Sivasi Hatun, Cami Kebir isimleri ile de anılmaktadır. Düzgün kesme taştan, giriş kısmı iç içe iki sivri kemerli, iç kemerin üstü kabartma işleme ile yapılmıştır. Mihrap kısmına gidene kadar sütunlar ile beş bölüme ayrılmış (sahın) şeklindedir. Mihrap kısmında sivri kemerle çerçevelenmiş mukarnaslı ve mihrap nişlerine Kuran-ı Kerim'den ayetler yazılmıştır. Selçuklu Türk mihrap sanatının en güzel örneklerinden birisidir (Özbek ve Arslan, 2008, s. 891-899).

Yukarıda belirtilen camilerin dışında Kayseri'de ayrıca Kalemkırdı Cami, Bünyan Ulu Cami, Emir Sultan Cami, Çandır Cami, Hasinli Cami, Cürcürler (Kelandarhane) Cami, Bozatlı Paşa Narlı Cami, Ali Hoca Cami, Gesi Orta Mahalle Cami, Tavlusun Yukarı Mahalle Cami, Cıncıklı (Çiğdelizade) Cami, Erkiletli Nişancı Mehmet Paşa Cami, Gürpınar (Salkuma) Cami, Molu Köyü Cami gibi inanç turizmi açısından önemli birçok cami bulunmaktadır.

2.5.6.2.2. Kümbetler

Kümbetler ilk olarak bağımsız yapılar şeklinde tasarlanmışken zamanla medrese, cami içerisinde ve onlara bağlı olarak inşa edilmiştir. Tuğla veya taştan kare platform üzerine

silindirik, çok köşeli gövde üzerine koni şeklinde yapılardır. Üst katta sembolik bir sandukanın bulunduğu mescit, merdivenlerle inilen alt katta ise ölünün asıl mezarı yer alır. 14. yy'dan itibaren Osmanlı döneminde yerini türbelere bırakan kümbetlere Türkiye'de en çok Kayseri ve Bitlis'te rastlanmaktadır.

Döner (Şah Cihan Hatun) Kümbeti

Kayseri merkezde (Melikgazi) Seyyid Burhaneddin Mezarlığının karşı tarafında yer almaktadır. Selçuklu dönem yapılarının en gözde örneklerinden birisidir. Kitabesinde tarih yer almamıştır. Yapı özelliklerine bakıldığında 1275-78 yılları arasında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Şah Cihan Hatun ismi kitabede geçmekte bu hanımın I. Alaeddin Keykubat'ın kızı Şah Cihan Hatun olduğu düşünülmektedir (Sağıroğlu, 2018).

Gevher Nesibe Hatun Kümbeti

Bu kümbet Şifahane ve medrese olarak yapılan geniş yapının doğu kısmında bulunan bir bölümdür. Bu yapıyı I. Gıyaseddin Keyhüsrev, vasiyeti üzerine Gevher Nesibe'nin mezarlığı olarak düşünmüştür. Yapıyı çevreleyen tıp medresesi, hastane ve bimarhane binaları bir bütün olarak eklemli biçimde yapılmıştır. Bu geniş yapı Keyhüsrev tarafından 1204'de yaptırılmaya başlanmıştır. Gevher Nesibe Medresesi olarak bilinen bu yapı bir de çeşmeye sahip olup Çifte Medrese veya İkiz Medrese olarak da anılmaktadır. Türbe binadan yüksekliği ile dikkat çekmektedir ve genel olarak Selçuklu mimarisi özelliği taşımaktadır. Günümüzde Selçuklu Uygarlığı Müzesi olarak hala ziyaretçilere açıktır. Bu yapı büyüklüğü itibarıyla, kümbetten ayrı olarak, şifahane ve medrese olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. Dört eyvana sahip olan bina açık avlularıyla bilinen Selçuklu yapılarının tipik özelliklerini taşımaktadır (Özberk ve Arslan, 2008, s. 321-323 ve 392-395).

Çifte Kümbet

Melikgazi ilçesi, Yıldırım Beyazıt mahallesi Sivas Caddesi'nin sonunda yer almaktadır. Sultan I. Alaaddin Keykubat'ın eşi, Eyyubi Hükümdarı Melik Adil'in kızı (II. Gıyaseddin Keyhusrev'in üvey annesi) Adile Hatun adına kızları tarafından 1247-1248 yılında yaptırılmıştır (Kayseri Valiliği, 2023). Bugüne kadar ulaşamayan ikinci kümbet sebebiyle 'Çifte Kümbet' ismiyle halk arasında anılmaktadır (Şahin, 2010, s. 480).

Kümbet, Kayseri kesme taşından yapılmış, yüksek kare kaideli gövde kısmı sekizgen planlıdır. Kümbetin üst kısmı içten kubbe, dıştan piramidal şekilde bir külah ile örtülüdür. Külahın bittiği duvarın başladığı sülüs (hat) yazılı Kuran'ı Kerim'in Bakara Suresinin ilk beş ayeti ve 255. (Ayet-el Kürsi) ayetlerinden oluşan adeta bir kuşak gibi dolanmaktadır. Sekizgenin dış duvarları kapalı pencere gibi yuvarlak kemerler içindedir. Giriş kapısı yuvarlak kemerli, üst kısmı mukarnaslı ve etrafı geometrik yıldız desenden oluşmaktadır. Kümbetin alt kısmında mummyalık-mezarlık yapılmış ve içerisinde yapısı oldukça sadedir (Altun, 1993). Yapı kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Ali Cafer Kümbeti (Külliyesi)

Melikgazi ilçesi, Kılıçarslan Mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi günümüze kadar ulaşmamıştır. 13. yüzyılın sonlarında ya da 14. yüzyılın ortalarında Eratna döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Kümbetin ismi olan Ali Cafer'in kim olduğu kesin olarak bilinmemekle Emir Eratna'nın babasının ismi Cafer olduğu ve Kayseri'de öldüğü kaydedilmiştir. Bir diğeri de Eratna Bey'in oğlu İzzeddin Cafer Bey olduğu söylenmektedir. Ama yüksek ihtimalle babasına ait olduğu belirtilmiştir. Yapının yanında aynı isimle zikredilen zaviyeden de bahsedilmektedir. Baba Cafer Bey'in dindar olduğu söylenmekte ve Osmanlı dönemlerindeki tahrir defterlerinde (1500-1584) aynı isimle bir zaviyeden söz edilmektedir. 1645-1680 şeriiye sicil defterinde Ali Cafer zaviyesine ve şeyhlerine ait bilgiler yer almaktadır. Kayseri'nin (Kocasinan ilçesine bağlı) Gömeç köyünün gelirlerinin yarısını zaviye şeyhlerine diğer yarısının da zaviyeye gelen misafirlere ayrıldığı ifade edilmektedir. Bunlara bakarak kümbetin külliyeinin bir parçası olduğu düşünülmektedir. Külliyeinin günümüze kadar gelmemesi doğal afetlere bağlanmaktadır (Akok, 1969, s. 23-24).

Köşk (Sülü Paşa) Kümbeti

Kayseri ili, Melikgazi ilçesi, Köşk Mahallesi'nde bulunmaktadır. Eratna Beyliği'nin bir Beyi olan Alaeddin Eratna, hanımı Suli Paşa Hatun adına medrese yaptırmıştır. Bu medresenin ortasındaki kümbette Alaeddin Eratna ve ailesinin (eşi Suli Paşa Hatun, oğlu Giyaseddin Mehmet ve torunu Alaeddin Ali) mezarları yer almaktadır (Kuru, 2020, s. 747). Bu yapı 1339 yılında inşa edilmiştir. İlk yapılış nedeninin tekke olarak düşünüldüğü söylenmektedir. Esasen Şeyh Kirmani'nin müntesipleri için bir dergâh

olarak düşünölmüş olmasına karşın medrese şeklinde de değerdendirilmesi nedeniyle Köşk Medresesi adıyla tanınmıştır. Bu bina kalevari biçiminde dikdörtgen görünümündedir. Kuzey kapısı girişı iki katlı olup kapalı beşik tonozludur. Binanın ortasında bir kümbet yer almaktadır (Kuru, 1998, s. 98-104). Kümbet Suli Paşa için yapılmış olup oğlu Gıyaseddin Mehmet ve torunu Alaeddin Ali'nin mezarları kümbetin içine inşa edilmiş ve Emir Alaeddin Bey tarafından Mimar Kaluyan bin Lokman'a yaptırılmıştır (Kuru, 1998, s. 98-99).

2.5.6.2.3. Türbeler

Zeynel Abidin Türbesi

1349'da Medine doğmuş olan Zeynel Abidin, 1368 yılına kadar Medine'de ilim tahsilini yapmış, 1369 yılında babasının vefatından sonra Anadolu'da birçok yerde bulunmuş ve 1397'de Kayseri'ye gelmiştir. Kayseri'de Rukai cemaatinden biri olmuştur. Kayseri merkezde tekke, cami ve çeşme inşa ettirdiğı rivayet edilmektedir. Hz. Ali neslinden geldiğine inanılır ve İmam Sultan lakabı ile de anılmaktadır. Hz. Ali'nin yirmi dokuzuncu torunu olduğunu bilenler veya sonradan öğrenenler sıklıkla türbeyi ziyaret etmektedirler.

Türbe kare şeklinde, kubbeli, bir duvarında üç penceresi olan ve pencerelerinin üst kısmında iki satırlık sözler yazılmıştır. Türbenin ortasın sandukası yer almaktadır. Türbe kapısının üst kısmında yer alan kitabede II. Abdülhamit'in tuğrası oval şekildedir. Yapı bir süreliğine spor salonu olarak kullanılmış ancak spora gelen kişilerin sıklıkla rahatsızlandığı, yaralandıkları iddia edilmiş bunun üzerine kapatılıp kütüphane olarak kullanılmıştır. 1995 yılından sonra tekrardan türbe haline getirilerek bugünkü haline gelmiştir. Türbenin yanında türbe görevlisi için yapılan türbedar evi yer almaktadır. İki katlı olan türbedar evi restore edilerek günümüzde Turizm Danışma Merkezi'ne dönüştürölmüştür (Özbek ve Arslan, 2008, s. 463-465; Aydın, 2011, s. 288-295).

Melik Gazi Türbesi

Kayseri Pınarbaşı ilçesi Melikgazi köyünde Melikgazi Kalesi'ne yakın bir yerde bulunmaktadır. Türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Danışmentliler döneminden Emir Melik Gazi'ye ait olduğu düşünölmektedir. Bazı araştırmacılar, türbenin yapısına göre

on ikinci yüzyılın sonunda inşa edildiğini, 1134’de Melik Gazi’nin vefat ettiğini söylemektedirler (Aslanpala, 2007). Türbe yapısının iki kısımdan oluşması Selçuklu dönemindeki yapılara benzetilmektedir. Ayrıca Sivas I. Keykavus, Niksar-Tokat Kırkkızlar gibi türbelere benzer şekilde olduğu düşünülmektedir. Her türlü hastalığı olan ve çocuğu olup da yaşamayanlar tarafından ziyaret edilmektedir (Tek, 2021, s. 886).

Emir Ali Türbesi

Kayseri merkezde Kartal kavşağında yer almaktadır. Kitabesinde Emir Ali tarafından 1350-51 yıllarında inşa edildiği yazmaktadır. Pişrev Ali Türbesi ismi ile de anılmaktadır. Bir zamanlar mezarlık içerisinde yer almakta olduğu rivayet edilmektedir. Kare şekilde taştan üst kısmı tuğla ile yapılmış pek çok defa restore edilmiştir. Alt kısımda mumyalık üst kısım mescit olarak kullanılmış ama günümüzde kapıları kapalıdır. Üst kısımda iki mezar taşı yer almakta birinin baş kısmında ‘Burası, merhum saadetli Emir Pişrev diye tanınan Ömer oğlu Ali’nin Allah Rahmet eylesin kabridir’ ayak kısmında ramazan ayının ortasında 1349’da vefat ettiği yazmaktadır. Türbenin girişine kuzey yönündeki duvarda iki taraflı merdiven ile ulaşılmaktadır. Yapı oldukça sade şekilde inşa edilmiş, sadece taç kapısı süslenmiştir. Giriş kapısının üstünde iki satırlık kitabe ‘burası Emir Ali Pişrev’in şehitliği (1350)’ yazmaktadır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 434-435).

Melik Mehmed Gazi Türbesi

Türbe Kayseri merkezde Cami Kebir’in güneyinde yer almaktadır. Türbe kuzey-güney yönlü dikdörtgen şekilde yapılmış ve türbe girişi sivri kemerli giriş kapısı ile sağlanmaktadır. Türbe yolun alt kısmında kaldığı için giriş merdiven ile inilerek sağlanmaktadır. Danişmentliler’in ikinci hükümdarı Melik Gazi’nin oğlu 1134 yılında babasının vefatından sonra Danişmentlilerin üçüncü hükümdarı Melik Mehmet Gazi Kayseri’ye yaptığı imar ve kültür hizmetlerinden ‘Kayseri Fatihi’ diye de adlandırılmaktadır. 06.01.1143 tarihinde Melik Mehmet Gazi’nin vefat ettiği, yaptırmış olduğu külliye’nin türbesine defnedildiği belirtilmiştir (Özbek ve Arslan, 2008, s. 383).

Beş Parmak Türbesi

Kayseri, Erkilet yolu üstünde Kocasinan ilçesi Şirinevler mahallesinde askeri birliğin içinde yer almaktadır. Kitabesi bulunamadığından, on üçüncü veya on dördüncü

yüzyıllarda, Selçuklu döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Türbe iki kısımdan oluşmakta, alt kısım mezarlık-mumyalık, üst kısma merdiven ile ulaşılmakta ve mescit olarak kullanılmıştır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 418).

Dört Ayak Türbesi

Kayseri Melikgazi ilçesinde Battalgazi mahallesinde yer almaktadır. Kırkkızlar türbesi olarak da anılmaktadır. Kitabesi bulunamadığından tam tarihi bilinmemektedir. Türbenin yapı özelliklerine bakıldığı zaman on dördüncü yüzyılda Eratna döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. Yapı diğer türbelere göre değişik şekildedir. Kayseri düzgün kesme taşından kuzey-güney yönlü iki kısımdan meydana gelmektedir. Dört ayaküstüne iç kısımdan kubbeli, birbirine yuvarlak kemerlerle ve kemer ayakları dışa açık, üst kısmı dış taraftan altı kasnaklı piramidal biçimde külahla örtülü şekildedir. Güney yöndeki ayaklara kuzeyde yer alan türbe ile birleşecek şeklinde bir kısım eklenmiştir. Kubbe kasnağında ayetler yazılmış ama günümüzde bir kısmı zorlukla okunmaktadır. Türbenin külahı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1977 yılındaki yenileme çalışması sırasında sonradan eklenmiştir (Çayırdağ, 1982, s. 82). Bir rivayete göre bu yapının Bektaşî ziyaretgâhı olarak kullanıldığı söylenmektedir (Cirtil, 2001; Özbek ve Arslan, 2008, s. 439; Kaya, 2017, s. 28).

Mehmet Zengi Türbesi

Kayseri, Melikgazi ilçesi Gültepe Mahallesinde yer almaktadır. Kesme dikdörtgen mermer olan kitabesi iki satırdan oluşmaktadır. Kitabesinde Mehmet Emirzade Zengioğlu ismine, 1345 yılında yapılmış olduğu yazmaktadır. Emirzade Türbesi diye de adlandırılmaktadır. Eratna döneminde Eratna Bey'in emirlerinden olan Emir Mehmet adına yaptırıldığı düşünülmektedir. Yapı birçok kez onarım yapıp bugünkü halini almıştır. Yapının şekli nadir görülen özelliktedir. Günümüzde Kayseri Müzesi İslami Mezar Taşları ve Kitabeler deposu olarak kullanılmaktadır. Daha öncesinde kısa süreliğine barutluk olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir (Kuru, 1997, s. 269-275; Cirtil, 2001, s. 164-165).

Suya Kanmış Hatun Türbesi

Melikgazi ilçesinde Hunat mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi bulunmamakta bundan dolayı yapının tam tarihi bilinmemektedir. Genç Osman'ın annesine ait olduğu ve 1281 yılında yapıldığı düşünülmektedir. Ama bu düşünce zamana göre doğru değildir.

Osmanlı arşivlerine bakıldığında 1512 yılına ait bir kayıt bulunmuştur. Burada türbe ile ilgili değil de zaviye olarak geçmekte 1584 yılındaki kayıtlara göre Şeyh Abdülkerim ve Şeyh Ahmet'in zaviyeye bir görev için atandıkları rivayet edilmektedir. Bu bilgilere bakılarak türbenin yanında bir zaviyenin sonradan yapıldığı düşünülmektedir (Kılıcı, 2007, s. 47).

Şeyh Seyfullah Türbesi

Kayseri Kocasinan ilçesi, Serçeönü mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi bulunmamaktadır. Bugün kapısının üstünde yer alan levhada on altıncı yüzyılda yaşadığı, Nakşibendi tarikatı için önemli olan, babasının da şeyh olduğu belirtilmektedir. Şeyh Seyfullah, Arslan Dede ismi ile de anılmaktadır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde ismi geçmiştir. Yapının köşeleri düzgün kesme taştan diğer kısımlar ise moloz taş malzemesinden yapılmıştır. 1961 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre 1545 yılında Şeyh Seyfullah bin Şeyh Sadi Vakfiyesinde Seyfullah mescidi bulunduğu düşünülmektedir. Vakfiyesinde türbe ile ilgili bir bilginin olmaması vakfiye tarihi ile türbe yapılış tarihinin birbirine yakın olmasından kaynaklanabileceği olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde mescidi bulunmamakta sadece türbesi ayakta kalmıştır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 462; Çayırdağ, 1981, s. 552).

Hızır İlyas Türbesi

Kayseri Develi İlçesi Güneyyukarı mahallesinde yer almaktadır. Türbenin kitabesi bulunmamakta ama türbe içerisindeki mezar kitabesinde Harzemli Mahmut oğlu Seyyid İmadettin Muhammed'in Şevval ayının ortasındaki çarşamba günü vefat edene ait olduğu yazmaktadır. Seyyid İmadettin'in mezarının ayakucundaki kitabede (salname) Seyyid soyundan geldiği, Harzemli Mahmut oğlu Seyyid İmadettin'in din hocalarından birisi olduğu, Seyyid Şerif'in öğrencisi olduğu yazılmıştır (Dursun, 2014, s. 520-526). Türbe günümüzde sıklıkla ziyaret edilmektedir. Derdi sıkıntısı olup derman bulamayan kişiler, çocuğu olup yaşamasını isteyen kişiler burada namaz kılıp dua etmektedirler. Bununla birlikte yağmur yağması için insanların burada dua ettiği, kurban kestiği ayrıca bahar zamanı Hıdırellez Bayramının bu türbede yapılmaya başlandığı rivayet edilmektedir. Altı Mayıs günü Develi Belediyesi nevruzu (Hıdırellez Bayramı) gelenek haline geldiği organizasyonlarla Seyyid İmadettin türbesi etrafında kutlamalar

yapılmaktadır. Bu kutlamalardan dolayı Hıdırellez türbesi olarak da anılmaktadır (Türkmen, 2000, s. 69).

Seyyid Şerif Türbesi

Kayseri Develi ilçesi Güneyyukarı mahallede Tekke sokakta yer almaktadır. Türbe kitabesinde Seydi Şerif adına 1276 (1295-96) yılında yapıldı yazmaktadır. Türbe kare kaide üzerine kare şekilde düzgün kesme taş malzemeden yapılmıştır. Kubbe, kasnaksız olarak çok az sivri olacak şekilde ve kubbenin etrafını birer basamakla çevreleyerek ayrıca küçük üç tane pencere olacak şekilde yapılmıştır. Doğu ve batı duvarlarına dikdörtgen şeklinde pencere yapılmıştır. Giriş taç kapı ile kuzey yönden sağlanmakta ve kemerli ve geometrik şekillerle süslenmiş bir kapı ayrıca mihrap bölümü de oldukça süslü yapılmıştır. Selçuklu dönemi eseridir. Türbe içerisinde Seyyid Şerif, hanımı ve iki kızı yatmaktadır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 967-970; Dursun, 2014, s. 514).

Seyyid Dev Ali Türbesi

Kayseri Develi ilçesi Kopçullu mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi mezarlık kısmının girişinde sülüs hat ile mermer malzeme üzerinde yer almakta ama zamanla tahrip olduğundan tam olarak ne yazdığı okunamamaktadır. Yapı özelliklerine bakılarak on üçüncü yüzyıl Selçuklu dönemi eseri olduğu düşünülmektedir. Düzgün şekilde yapılmış (taş, volkan-kül tüfü, andezit malzemeler kullanılmış) sekizgen bir kaide üzerinde zeminle aynı seviyede olduğu için pek belli olmayan, yapı iki katlı, alt kısma bir basamakla inilmekte mumyalık-mezarlık giriş kapısı kuzey yönde bulunmaktadır. Kuzey- güney yönlerinde küçük pencere aydınlık vermektedir. Alt kısmın orta yerinde ahşap malzemeli büyük bir sanduka yer almaktadır. Üst kısım ise mescit olarak kullanılmaktadır. Türbenin dışarıdan görünümü sekizgen şeklinde duvarları, külah kısmının içi kubbeli dış tarafı piramidal biçimde sivri şekilde inşa edilmiştir (Özbek ve Arslan, 2008, s. 957-959).

Ebce Sultan Türbesi

Kayseri Develi ilçesi Ebçe Mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi zamanla tahrip olmuş ve okunamamaktadır. Selçuklu dönem eseri olduğu ve 1317 yılında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Daha sonrasında 1899 yılında büyük bir onarım gördüğü Ebce Sultan'ın akrabalarından olan Hacı Yusuf Efendi tarafından yaptırıldığı ve kitabesine eklendiği görülmektedir. Günümüzde türbe eski bir mezarlıkta bulunmaktadır. Mimari

özelliğini zamanla kaybetmiştir. Kare şekilde olup mezarlık-mumyalık kısmında ahşaptan bir sanduka yer almaktadır. Mescit kısmı dikdörtgen şekilde üç büyük penceresi ve girişi küçük ve dar bir kapı ile sağlanmaktadır. Daha sonrasında yapılan onarımlarla yuvarlak kubbe eklenmiştir (Özbek ve Arslan, 2008, s. 972).

Şeyh İbrahim Tennuri Türbesi ve Camisi

Kayseri merkezde (Melikgazi) Cumhuriyet mahallesinde yer almaktadır. Kitabesinde 1484 yılında Sultan Mehmet Han oğlu Sultan Beyazıt Han tarafından Selçuklu mimarisinden Osmanlı mimarisine geçişin ilk örneklerinden birisidir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Şeyh İbrahim Tennuri ismini anmıştır. Türbe içerisine girildiğinde sağdan sola doğru üç ahşap sanduka yer almakta, bunlar sırayla Şeyh İbrahim Tennuri (1482), oğlu (büyük) Şeyh Lütfullah (1508) ve diğer oğlu (küçük), Ali Sultan (1515) olduğu söylenmektedir. Türbe yapısı, altıgen şekilde bir katlı olup kubbe kısmı içeriden yuvarlak dış kısmı altıgen kûlah olarak Selçuklu eserlerine benzemektedir. Cami ve türbeye ek olarak bir de çeşmesi (1482'de yapıldığı tahmin edilmekte) bulunmakta bu çeşme de birçok onarım görmüştür (Özbek ve Arslan, 2008, s. 108-470).

Helvacı Dede

Kayseri merkezde Sahabiye mahallesinde Helvacı sokağının ortasında yer almaktadır. Mezarlığın etrafı zamanla binalarla çevrilmiş o sırada mezarlığı kaldırmak istemişler ama bu mümkün olmamış ve betonla sanduka yapıp etrafı demirlerle çevrilerek mimari özelliği olmayan türbe bugünkü halini almıştır. On ikinci yüzyılda yaşadığı söylenmektedir. Bir rivayete göre bu alanda Helvacı Dede'nin bir dergâhı yer alıyormuş ama bu eser günümüze kadar ulaşamamıştır. Bir diğer söylenti de Kapadokya Fatihi olarak tanınan Melikgazi'nin askerlerinden Tur Hasan Bey, Medine'ye hac için gittiği bir vakitte Şeyh Eimmetu'l-Hulvan olarak anılan Helvacı Dede ile tanışmış arkadaş olmuşlar ve vesileyle Kayseri'ye gelmiştir. Helvacı Dede burada halk ile konuşup onları irşat etmiştir. Tur Hasan Bey tekrar hacca gittiği bir zaman annesi Helvacı Dede'ye helva yapmış yerlerken 'oğlum da olsa bu helvadan yeseydi' demiş. Bunun üstüne Helvacı Dede helvayı sıcakıyla Tur Hasan Bey'e ulaştırdığı ve bunun üzerine adı Helvacı Dede olarak anılmakta bu kerameti sıklıkla anlatılan kerametleri arasındadır. Helvacı Dede mezarlığında İslam dini için özel olan günlerde, kandillerde, perşembe-

cuma günlerinde buraya gelip dua edenler, mum yakanlar, helva dağıtan kişilere rastlamak mümkündür (Çayırdağ, 2013, s. 177).

Şeyh Taceddin Veli Türbesi

Kayseri merkez (Melikgazi) Taceddin Veli mahallesi, Taceddin Veli bulvarında yer almaktadır. Kitabesi günümüze kadar ulaşmamış ama Osmanlı Devleti zamanında (1513) yapıldığı, birçok onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Yapı kare şekilde üstü kasnaksız kubbeli, taş malzeme ile yapılmıştır. Doğu ve kuzey duvarda birer pencere bulunmakta ve üstünde sade kemer ile batı taraftan giriş sağlanmaktadır (Özbek ve Arslan, 2008, s. 461).

Battal Gazi Türbesi (Cami)

Kayseri Melikgazi ilçesi Battalgazi mahallesinde yer almaktadır. Kitabesi olmadığından yapının tam tarihi bilinmemektedir. On ikinci yüzyılın ortasında yapıldığı düşünülmektedir. Battal Gazi Anadolu'da ismi duyulmuş kişilerden olduğundan adına eserler yapılmaktadır. Danişmentliler döneminde Battal Gazi'yi hatırlamak için yapıldığı rivayet edilmektedir. 'Kayseri'de Seyyid Battal Gazi'nin yeri bir Bektaşî evi olup, tüm fakir fukarayı, âşıklar ve gelip geçenlere nimeti bol' şeklinde Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde bahsetmiştir (Yurdakul & Çayırdağ, 2007, s. 273). Emeviler zamanında sekizinci yüzyılda Bizans ordusuna karşı yapılan savaşlarda Battal Gazi'nin önemli destanlaşan kişiliği meydana çıkmıştır. Emevi komutanlarından Seyyit Battal Gazi'nin İslam dininin yayılmaya başladığı zamanda buraya mescit inşa ettirdiği söylenmekte, bundan dolayı İslam dininin Kayseri'deki ilk izleri bu mescitte başladığı düşünülmektedir. I. Keyhüsrev zamanında camiye dönüştürülmüştür. Birçok onarım görmüş sağlam vaziyette bugün de cami kullanılmaktadır (kayseri.com.tr). Caminin diğerlerinden farkı ve önemi ise taşlarının bazılarında iki ok ve bir yay şeklinin Kayı boyu işareti olduğunu ve o zamanın ustalarının eserlerinde kendi boylarının damgalarını yaptıkları rivayet edilmektedir (kayserianadoluhaber, 2020).

Koyun Baba Türbesi

Kayseri Melikgazi İlçesi Sakarya mahallesinde, (Yılanlı Dağ eteği) yer almaktadır. Mimari özelliği olmayan yapı sonradan yapılmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Yılanlı Dağında bulunan Bektaşî tekkesinden Koyun Baba'dan bahsettiği bu yer için hem ibadet hem mesire alanı olarak ziyaret edildiğini söylenmiştir.

Bektaşî kaynaklarında Hoca Ahmet Yesevî'nin öğrencilerinden olduğu rivayet edilir. Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde ismi geçmektedir. Bir başka rivayette Yılanlı Dağ etrafında hayvanlarını yaymış (otlatmış) bir süre sonra hayvanları susamış ve su bulamamış Koyun Baba. 'Ya Rabbim ben yaydım sen sula' diye dua etmiş ve asasını yere vurarak giderken su çıkmaya başlamış, zamanla suyun çıktığı yere kuyu yapılmıştır. Bugün türbenin doğusunda yer alan kuyudan su gelmeye devam etmektedir. Bu suyun halk tarafından şifalı olduğuna inanılmaktadır (İpek, 2016, s. 380). İsmi ve kerametleri farklı yerlerde (Balkanlar ve Türkiye'de yaklaşık yirmi tane Koyun baba isimli eser bulunmakta) duyulan Koyuncu Baba, Kayseri'de varlığına dair yazılı bir kayıt bulunmamasına rağmen, bugünkü türbesine defnedildiği bu topraklarda yaşadığına yöre halkı tarafından inanılmaktadır (İpek, 2016, s. 373-386).

Şeyh Turesan Veli Türbesi

Kayseri, İncesu ilçesi Fırınönü mahallesinde yer almaktadır. Türbe, Tekke Dağı adı verilen dağa yakın olduğundan Tekke adıyla da anılmaktadır. I. Alâeddin Keykubat'ın eşi Mahperi Hatun tarafından yaptırılmış ve çevresindeki araziler vakıf olarak verilmiştir. Selçuklu yapısıdır. Yapının kitabesi okunamamakta ama 1242-43 yıllarında yapıldığı düşünülmektedir (Çayırdağ, 2008, s. 3).

Ahmet Yesevî'nin dergâhında yetişen pirlere biri olduğu, Horasan Erenlerinden olduğu, Tekke Dağı'nda tekkesinin (zaviyesinin) olduğu, kendisine bağlı dervişler ile ibadet ettiği, yolcuları misafir ettiği ihtiyaçlarını sağladığı ve irşat ettiği söylenmektedir. Şeyh Turesan'ın halka birçok yönden destek verdiği ve savaş zamanlarında Anadolu'nun savunulmasında önemli etkisi olduğu rivayet edilmektedir (Kozan, 2013, s. 152- 153).

Somuncu Baba'nın Doğduğu Ev ve Çilehanesi

Kayseri Talas ilçesi Akçakaya mahallesinde doğduğu ev yer almaktadır. 1331 yılında Kayseri'nin Akçakaya Köyünde doğmuş ve on yedi yaşına kadar burada kaldığı rivayet edilmektedir. Babasının Horasan Erenlerinden Şemsettin Musa Efendi, olduğu, ilköğrenimini babasından aldığı daha sonraları Şam, Erdebil ve Tebriz'e giderek oralarda ilim alanında kendini geliştirdiği oralardaki hocalardan izin alarak irşad görevini yapmak için Anadolu'ya geldiği birçok şehir de yaşadığı ve Malatya Darende'de vefat ettiği (1412) söylenmektedir. Şeyh Hamidi Veli, Hamidi Kayseri,

Hamidi Aksarayı, Hamidi Veli, Hamidüddüni Veli gibi isimlerle de anılmaktadır. Ayrıca Peygamber Efendimiz'in soyundan geldiğine inanılmakta ve Seyyid olarak adlandırılmaktadır. Yıldırım Beyazıt zamanında yaşamıştır. Hacı Bayram-ı Veli'nin birçok öğrencisi böyle yaparak devletin manevi anlamda büyüyüp gelişmesine fayda sağlamış oldukları düşünülmektedir. Talas'da Somuncu Baba adına cami yapılmıştır. Bu caminin yeri Somuncu Baba'nın inzivaya çekildiği mağaranın üstüne inşa edilmiştir. Günümüzde de inzivaya çekildiği yeri görülmektedir. Bir anlatıya göre Somuncu Baba'nın çobanlık yaptığı zaman hayvanlar ile konuştuğu komşularının bunu görüp duyduğu ve herkese anlatması üzerine Kayseri'yi terk etmek durumunda kaldığı anlatılmaktadır (somuncubabaturbesi.com, 2023).

2.5.7. Seyyid Burhaneddin'in Düşüncesi ve Önemi

Seyyid Burhaneddin, Mevlana Celaleddin Rumi'nin atabeyliğini yapmış, dini ilimlerde ve tasavvufta yükselmesine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Seyyid Burhaneddin yaşamının son yıllarını Kayseri'de geçirmiş ve burada vefat etmiştir (1245-1246). Halk arasında büyük saygı görmüş ve Kayseri'de dini hayatın yaygınlaşması, yükselmesi ve derinleşmesine önemli katkılar sağladığı için günümüze kadar süren bir üne kavuşmuştur. Seyyid Burhaneddin'in anısına bir saygı ifadesi olarak mezarı türbe haline getirilmiştir. Bugün itibarıyla Seyyid Burhaneddin türbesi Kayseri'de en çok ziyaret edilen dini bir makam haline gelmiştir. Seyyid Burhaneddin tarihsel bir kişilik olması yanında halk arasında efsaneleşmiş menkıbeleriyle günümüz halk dindarlığını biçimlendirmeye devam etmektedir (Hüsrevoğlu, 2017). Aşağıdaki bölümde öncelikle Seyyid Burhaneddin'in hayat hikâyesi bilgelik yolculuğu çerçevesinde anlatılmaya çalışılacaktır. Ardından Seyyid Burhaneddin'in eseri, öğretileri ele alınıp tanıtılacaktır.

2.5.7.1. Seyyid Burhaneddin'in Hayat Hikâyesi

Seyyid Burhaneddin yukarıda belirtildiği gibi Mevlana Celaleddin Rumi'nin hocası olup Özbekistan'ın güney bölgesinde, Afganistan sınır bölgesine yakın, Siriderya ve Amuderya Nehirleri kavşağındaki Tirmiz şehrinde 1165-66'da veya 1169 yılında doğmuştur. Seyyid Burhaneddin Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği belirtildiğinden Hüseyni ismi ile de anılmıştır (Hüsrevoğlu, 2017, s. 258). Bir söylentiye göre Seyyid Burhaneddin'in gençliğinde, Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'e kırk gün hizmet

etmesiyle velilik makamına ulaştığı düşünülmektedir. Burada icazet aldıktan sonra Tirmiz'e geri dönmüştür. Ancak ertesi yıl tekrar Belh'e geri dönmüş. Belh'de üç yıl kadar kalmıştır. Bu esnada daha çocuk olan Mevlana'nın eğitim sorumluluğunu üstlenmiştir. Ancak Bahaeddin Veled'in ailesi ile birlikte Belh'ten hicret etmesi sonrası Tirmiz'e geri dönmüş (1219). Çeşitli kaynaklarda Seyyid Burhaneddin'in 1219'dan sonra cezbe ve sekr halinde yaşamını sürdürmeye başladığını kaydedilir. Sekiz yıl süreyle eğitim, öğretim, irşat faaliyetleri ile meşgul olduktan sonra Anadolu'ya geçtiği bilinmektedir (Sağıroğlu, 2018, s. 23).

Seyyid Burhaneddin Kayseri'ye taşınmış ve burada kendi dergâhını kurarak irşad faaliyetlerini burada yoğunlaştırarak sürdürmüştür. Bir başka rivayete göre Seyyid Burhaneddin hocasının irtihalinden bir yıl sonra Konya'ya vasil olmuş. Sincari Mescidi'nde inzivaya girmiştir. Bu esnada Karaman Larende'de bulunan Mevlana'ya mektup yazmak suretiyle Konya'da ikametini Moğol istilasını nedeniyle uygun olmadığını beyan etmiş ve Konya'ya çağırıştır. Bazı kaynaklara göre Seyyid Burhaneddin Konya'ya ulaşmadan evvel Kayseri'ye varmış, bu şehrin yöneticisi Sahib İsfahani'nin evinde misafir olmuştur. Dolayısıyla Seyyid Burhaneddin Konya'dan evvel Kayseri'ye ulaşmış şehir yönetim ve eşrafının kendisine teveccühünü tecrübe etmiş bulunuyordu (Sağıroğlu, 2018, s. 25).

Mevlana'ya, babasının kâmil bir şeyh olduğunu, hem zahir hem batın ilimlerde kâmil olduğunu söyleyen Seyyid Burhaneddin, Mevlana'nın kendisinin de hal ilimlerinde kemale erişmiş olduğunu beyan etmiştir. Mevlana'nın bunun üzerine Seyyid Burhaneddin'e intisap ettiği ileri sürülmektedir. Daha sonra Mevlana'yı Dimaşk'a tahsile gönderen Seyyid Burhaneddin kendisine eşlik etmek suretiyle Kayseri'ye yeniden uğramıştır. Seyyid Burhaneddin Halife'nin elçisi olarak gönderilen Şehabeddin es-Sühreverdi ile Kayseri'de bu esnada görüştüğü de kaynaklarda rivayet edilmektedir. Eflaki'ye göre Mevlana, Dimaşk ve Halep'de dört veya yedi yıl ders aldıktan sonra dönüş yolu üzerinde Kayseri'ye gelir (Cebeci, 1998, s. 36-40).

Seyyid Burhaneddin, tarikat ve tasavvuf bilgisinin yanında, fıkıh ve diğer İslami ilimler alanında saygı değer bir isim olarak yükselmiştir. Ayrıca Kayseri'deki Hakırdaklı Cami'nde imamlık yapmış ve cemaatle çabucak kaynaşmıştı. Cemaat giderek genişleyerek Seyyid Burhaneddin'in günümüze kadar süren ününün yayılmasına katkı

sağlamıştır. Bu nedenle dergâhı ziyaretçilerle dolup taşmış, toplumun kaynaşmasına katkı sağlamıştır. Seyyid Burhaneddin dergâhı, Osmanlı veziri Bayram Paşa'nın inşa ettirdiği Büyük Mevlevihane'nin yeri olduğu düşünülmektedir. Seyyid Burhaneddin'in burada ne kadar zaman yaşadığı tam olarak açık olmamakla birlikte 1240-42 yıllarında vefat ettiği sanılmaktadır. Ünlü Mevlevi kaynağı olarak bilinen Ahmet Eflaki'nin meşhur kitabı Arifleri Menkıbeleri'nde ise Seyyid Burhaneddin'in Kayseri'deki Moğol yağmasını yaşadığı rivayet edilmektedir. Bu durumda en geç ölüm tarihi olarak 1243 veya 1244 yılları verilmektedir. Bu durumda 1239'da Kayseri'ye gelen Seyyid Burhaneddin esasen kısa sayılabilecek, ancak etkisi büyük bir Kayseri hayatı yaşamıştır denilebilir. Seyyid Burhaneddin Kayseri'ye geldiğinde yaklaşık dokuz yıl süreyle Konya'da Mevlana'nın eğitimi ile ilgilenmiş bulunuyordu (Satoğlu, 1999, s. 49). Bu tarihler Anadolu için Moğol istilaları sonucu kargaşalık ve talihsizlik yıllarıdır. Moğol istilasını tüm Anadolu'yu kaosa sürüklemiştir. Hocasının ölümü üzerine Mevlana Celaledin Rumi Kayseri'ye teşrif ederek Hocasını ve Mürşidi Seyyid Burhaneddin'in kitaplarını alıp dönmüştür. Seyyid Burhaneddin Mevlana'nın olduğu gibi Mevlana'nın halefi Kuyumcu Selahattin'in de şeyhidir. Ölümünden sonra Seyyid Burhaneddin türbesi bir mezarlık kenarında inşa edilmiştir. Bu husus aşağıda alt başlık olarak ayrıca ele alınacaktır (Ceyhan, 2009, s. 56-58).

2.5.7.2. Seyyid Burhaneddin'in Eserleri

Seyyid Burhaneddin kendi hayatında herhangi bir eser doğrudan ortaya koymamıştır. Yaptığı sohbetler, sarf ettiği sözler, mürit ve halk ile gerçekleştirdiği diyaloglar müritleri ve çevresindeki bazı kişiler tarafından yazıya geçirilmiş, daha sonra bu yazı ve notlar bir araya getirilmiştir. Böylece Maarif adlı ünlü eseri oluşturulmuştur. Bu eser taslak halinde kendisine sunulması ve gözden geçirilmesi ile meydana gelmiştir. Bu eser, ayet ve hadislerin yorumlanması, tasavvufî kavram ve anlamları içermekte olup seyr-i süluk kısa ama özlü zengin içerikleri tüm incelikleri ile özet şekilde ifadelerden meydana gelmiştir (Küçük, 2009, s. 168).

Maarif adlı bu eseri, çeşitli nüshalar şeklinde farklı kütüphanelerde mevcuttur. Bu eser sadece ülkemizde değil İran gibi değişik ülkelerde de bulunmuştur. Çeşitli araştırmalar birbirinden farklılık gösteren iki ayrı nüshası olduğunu ortaya koymuştur. Daha sonra karşılaştırmalı incelemeler sonucu tek bir eser olarak yayınlanmıştır. Maarif ile birlikte

ayrıca Seyyid Burhaneddin'in, Fetih ve Muhammed Surelerinin tefsirleri de yayınlanmıştır (Sucu, 2021, s. 271-292; Şimşekler, 2022, s. 313-314).

Maarif, Türkçe değil zamanın ruhuna uygun olarak Farsça kaleme alınmıştır. Bununla birlikte ayet ve hadisler yanında zikredilen şiirlerden pasajlar Arapçadır. Konu anlatımında Feridüddin Attar, Hâkim Senai ve Mevlana gibi mutasavvıflardan yararlanılmış, iktibaslar yapmış ve onlara atıfta bulunmuştur. Esasen Farsça olan bu eser, Abdülbaki Gölpınarlı ve Ali Rıza Karabulut tarafından iki defa Türkçe'ye kazandırılmıştır. Şu kadar belirtilmelidir ki, Seyyid Burhaneddin'in şiirleri ve sözleri müntesipleri tarafından ezberlenmiş ve şifahi olarak yaygınlaştırılmıştır. Seyyid Burhaneddin ününü bu kitaptan ziyade bu şifahi yaygınlığa borçludur. Özellikle Mevlevi müritler anlaşılan Seyyid Burhaneddin'i çok sevmektedirler ve şiirlerini yaygınlaştırmışlardır (Köroğlu, 2021, s. 276-277; Şimşekler, 2022, s. 314).

Seyyid Burhaneddin Maarif'indeki yazılarını Mevlana Celaleddin Rumi'ye mürşitlik zamanında yani hocası Bahaeddin Veled'in vefatından sonra Anadolu'ya geldiğinden vefatına kadar olan süre zarfındaki konuları işlemiştir. Bunu yaparak kendisini Bahaeddin Veled'in müridi olarak hissettiğini doğrulamaktadır. Ayrıca ikisini birbirinden ayırmak için Seyyid Burhaneddin'in Bahaeddin Veled'den Mevlana-yı bozorg (Efendimin Büyüğü), Bahaeddin Veled yaşarken Celaleddin Rumi'ye Mevlana demiştir. Bununla özel ilgi kurmaya itina edinen bir mürit olduğu anlaşılmaktadır (Küçük, 2009, s. 161-162).

Seyyid Burhaneddin Maarif'inde Celaleddin Rumi'ye babasının makamına ulaşsın diye dua etmiş ve bunu şu şekilde dillendirmiştir. 'Yüce Allah seni babanın mertebesine yükseltsin. Zira hiç kimsenin derecesi ondan üstün değildir. Babanın derecesi bu kadar yüce olmasaydı, Allah seni onun derecesinden de üstün kılsın, diye dua ederdim. Fakat en son derece onun ulaştığı derecedir. Ondan yüksek derece de yoktur' demiştir (Küçük, 2009, s. 159-176; Köroğlu, 2021, s. 274).

2.5.7.3. Seyyid Burhaneddin Türbesi ve Mezarlığı

Seyyid Burhaneddin'in türbesi kendi adıyla bilinen mezarlığın içinde bulunmaktadır. Bu türbe daha sonra Ankara Valisi Abidin Paşa'nın desteği ile 1891-94 yıllarında Kayseri mutasarrıflığı, Mutasarrıf Mehmet Nazım Paşa tarafından yaptırılır. Türbe planı kare şeklinde olup, kesme taştan inşa edilmiş ve üzeri kubbe şeklinde örtülmüştür.

Emir Erdoğan'ın türbesi de Seyyid Burhaneddin türbesinin bitişiğinde güney kısmında olup, oradan diğer türbeye geçiş mümkündür. Doğudaki eyvan bölümünde doğu-batı istikametinde yerleştirilmiş iki sanduka bulunmaktadır. Duvara bitişik olan sanduka Ahmet Remzi Efendi'ye, diğeri Süleyman Türabi'ye aittir. Sandukanın her ikisinin baş taşı Mevlevi sikkeli mezar taşlarıdır. Türbenin cepheleri simetrik olarak düzenlenmiş olup doğu-batı cephesi alttakiler dikdörtgen, üsttekiler ise oval biçiminde ikişer pencere, toplamda üç pencere bulunmaktadır. Kuzeydeki cephe, kubbe ile örtülmüş bölüm dış yöne doğru açılımlıdır. Sütunların dayandığı kaide ve başlık taş, gövdeler mermerden inşa edilmiştir (Özbek & Arslan, 2008, s. 467-468).

Türbe esasen 19. yüzyıl eseri olmasına karşılık Selçuklu üslubundadır. Türbe içerisinde Seyyid Burhaneddin'in sandukası vardır. Sanduka yarım silindir biçimindedir. Mevlevi Şeyhi Kayserili Ahmet Remzi Dede'nin bir manzum eseri sandukanın başına konmuştur. Seyyid soyundan gelen Seyyid Zeynel Abidin'in mezarı da buradadır. Seyyid Zeynel Abidin'in 1414 senesinde öldüğü bilinmektedir. Türbe giriş yönünde solunda çeşitli Mevlevi mezar taşları mevcuttur. 1835'de ölen Kayseri Mevlevi Şeyhi Süleyman Turabi, 1865'de ölen bu şeyhin oğlu Hacı Remzi Efendi, 1904'de ölen Remzi Efendi'nin oğlu Süleyman Ataullah'ın, 1944'de ölen Ahmet Remzi Dede'nin mezarları bulunmaktadır. Böylece türbenin genişleyerek ilgi odağı olma özelliğini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Türbenin etrafına daha sonraki dönemlerde türbedar odaları yapılmıştır. 1981'de türbe yönetimi Kayseri Müze Müdürlüğüne geçmiştir (evliyalar.net, 2023). 2022 yılında Kayseri Valisinin desteği ile Kayseri Müftülüğüne bağlı aile ve din rehberlik bürosu yapılmıştır. Haftanın altı günü rehberlik etmektedirler (Kayseri il müftülüğü, 2023).

Seyyid Burhaneddin Türbenin giriş kapısında hat yazısı ile celi-sülüs hattı ile şu ifadeler yer verilmiştir (Kayseri Valiliği, 2023):

'Fard-ı âdab ile zair muhlis ki budur
Merkad-ı muhterem-i Hazret-i Burhaneddin
Çeşm-i irfanına kuhi istersen olmalısın
Cephe say-ı kadem-i Hazreti-i Burhaneddin.'

Türkçe anlamı şu şekildedir:

'Ey ihlas sahibi ziyaretçi! Burası,
Hazret-i Burhâneddin'in hürmete layık türbesidir.'

Eğer irfanının gözüne sürme çekmek istiyorsan,
Burhâneddin Hazretleri'nin ayağına, alnını sürmelisin.'

Yukarıda ana hatlarıyla Kayseri'deki inanç turizmi potansiyel ve imkânları, özellikle inanç turizmi açısından dini bir kişilik olan Seyyid Burhaneddin'in hayatı, öğretisi ve türbesi genel olarak tanıtılmıştır. Aşağıdaki üçüncü bölümde ise Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyaret eden kadınlar, bunların beklenti ve deneyimleri mülakat yoluyla edinilen bilgiler ışığında inanç turizmi açısından önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kadınlar çok yönlü araştırmaların konusu olmuştur. Bu çalışmada inanç turizmi açısından kadınların önemi, beklenti ve deneyimleri, Kayseri'de Seyyid Burhaneddin Türbesi örneğinde ortaya konmaya çalışılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ’DE SEYYİD BURHANEDDİN TÜRBESİ’Nİ ZİYARET EDEN KADINLARIN İNANÇ TURİZMİNE İLİŞKİN BEKLENTİ VE DENEYİMLERİNİN ANALİZİ

Bu çalışmada kadınların inanç turizmine ilişkin beklenti ve deneyimleri, Kayseri’deki inanç turizmi merkezlerinden Seyyid Burhaneddin Türbesi temelinde ele alınmıştır. Bu bölümde ise bulgulardan önce çalışmanın amacı, sınırlılıkları ve veri toplama süreci ile ilgili ayrıntıların yanı sıra çalışmanın örnekleme ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

İnsanlarda haz ve arınma hissiyatı sağlayan din ve inanç gibi manevi duyguların satın alınamaz ve saklanamaz olması, bu duygulara ilişkin satın alma ve turistik hareketliliklere katılma niyetlerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu doğrultuda insanlar, manevi duygular ve ibadet amacıyla yapılan seyahatlerini merak duygusunu giderme arzusu ile birleştirerek inanç turizmi faaliyetlerine katılmaktadırlar (Özgüç, 2003, s. 84 akt. Gözgeç, 2017, s. 1). Konuyla ilgili yapılan literatür taramasında, inanç turizmi ile ilgili çok farklı destinasyon ve evrenlere uygulanmış birçok araştırma olduğu görülmeye karşın kadınlara ilişkin araştırmaların oldukça az olduğu görülmüştür. Ancak günümüz şartları içerisinde, kadınların her alanda olduğu gibi inanç turizminde de önemli bir potansiyeli oluşturduğu bilinmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmada, aşağıdaki araştırma soruları dâhilinde Kayseri’de en önemli ve en yoğun turist çekici inanç merkezi olarak bilinen Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden kadınların inanç turizmine ilişkin beklenti ve deneyimlerinin araştırılması, konuya ilişkin bir bilgi birikiminin oluşturulması ve yaygın etki oluşturması beklenen önerilerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Çalışmanın bu yönü, aynı zamanda ilgili literatürdeki önemini de ortaya koymaktadır.

1. Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden kadınların inanç turizmine ilişkin beklentileri nelerdir?
2. Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden kadınların inanç turizmine ilişkin deneyimlerinin karşılığı nedir?

3.2. Çalışmanın Evren ve Örneklemi

Çalışma kapsamında kadınların inanç turizmine ilişkin beklenti ve deneyimlerinin derinlemesine analiz edilmesi için nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve amaçlı örnekleme yöntemi dâhilinde araştırmanın amacına uygun 57 katılımcı ile mülakat yapılmıştır. Çalışmanın 57 katılımcı ile sınırlandırılmasının nedeni, katılımcıların cevaplarının giderek benzeşmesi ve yeni mülakatlarla elde edilebilecek bilgilerin olmaması düşüncesidir. Bu nedenle, katılımcıların giderek benzer ve aynı cevap vermesi dolayısıyla mülakat 57 katılımcı ile sonlandırılmıştır. Ayrıca cinsiyet seçimi çalışmanın konusu itibarıyla iradeli ve bilinçli şekilde kadın katılımcılardan seçilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 66; Balcı, 2007, s. 85).

3.3. Çalışmanın Veri Toplama Süreci ve Aracı

Çalışmanın amacı doğrultusunda ihtiyaç duyulan verilerin temin edilebilmesi Gözgeç (2019) tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış soru formlarından yararlanılmış ve nitel araştırmalarda yararlanılan veri toplama tekniklerinden mülakat tekniği ile veriler toplanmıştır. Yapılan derinlemesine mülakat ile katılımcılardan konuyla ilgili derinlemesine bilgilerin temin edilmesi amaçlanmış olup, Temmuz-Ağustos 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen veri toplama sürecini her bir katılımcının kendisinin sonlandırmasına önem verilmiştir. Veri toplama aracında yer alan soruların anlaşılabilirliğinin kontrol edilmesi ve ölçek güvenirliğinin sağlanabilmesi için veri toplama sürecine başlamadan önce alanında uzman üç kişinin görüş ve önerileri doğrultusunda kontroller ve iyileştirmeler yapılmıştır.

3.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Örneklem, kadın ziyaretçilerin yoğun olduğu Seyyid Burhaneddin Türbesi ziyaretçileri arasından seçilmesi suretiyle sınırlandırılmıştır. Ancak ziyaretçi yoğunluğu itibarıyla çalışmamız için ilgi çekici bir mekân olarak Seyyid Burhaneddin Türbesi ziyaretçileri örneklem alanını oluşturmuştur. Bu yüksek lisans tezi, Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni

ziyarete gelen ziyaretçiler arasında 2023 yılında Temmuz- Ağustos- Eylül aylarında türbeye gelen kadın ziyaretçilerle sınırlı tutulmuştur. Grup halinde olan kadın ziyaretçiler mülakatlarımıza hızlı cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Diğer grup üyelerine uyum sağlamak amacıyla mülakat ve sohbetle zaman kaybetmek istemedikleri anlaşılmıştır. Bazı ziyaretçiler mülakata cevap vermekten de kaçınmışlardır. Bazıları da teknolojik aletleri kullanarak Kur'an-ı Kerim okudukları ve manevi atmosfere yoğun olarak girdiklerinden o anları kaybetmemek için cevap veremeyeceklerini söylemişlerdir. Özellikle gençlerin mülakat ve sohbete yatkın olmadıkları gözlemlenmiştir. Araştırmada mülakat ile elde edilen bilgilere sadık kalınmış, mülakat dışı sohbet esnasında elde edilen bilgiler araştırmada doğrudan kullanılmamıştır. Ancak araştırmacının ufkunun açılması ve bilgilenmesi bakımından faydalı olmuş, bu suretle çalışmanın daha iyi yapılandırılmasında değerlendirilmiştir. Yapılan mülakat esnasında yöneltilen sorulara insanların kişisel beklenti, deneyim ve değerlendirmeleri kapsamında verilen yanıtların doğru olduğuna inanılmıştır.

3.5. Çalışmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında, öncelikli olarak katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin verilere yer verilmiştir. Daha sonrasında ise Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyarete gelen kadınlara yapılan mülakatta alınan cevaplardan elde edilen bulgular ve bulgulardan çıkarılan sonuçlara yer verilmiştir. Demografik özelliklere ilişkin kadınların yaşları, eğitim durumları ve türbeyi kaç kez ziyaret ettikleri ile ilgili veriler Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Yaşları, Eğitim Durumları ve Türbeyi Ziyaret Sayıları (2023)

Yaş Grupları	N	(%)	Eğitim Durumu	N	(%)	Ziyaret Sıklığı	N	(%)
18-29	10	17,5	Yok	5	8,8	İlk kez	3	5,3
30-39	10	17,5	Okuma-Yazma Biliyor	4	7,1	2-5	8	14,1
40-49	9	15,8	İlkokul ve Ortaokul	26	45,5	Diğer	46	80,6
50-59	11	19,3	Lise Mezunu	5	8,8	TOPLAM	57	100
60-69	10	17,5	Ön lisans Mezunu	3	5,3			
70 +	7	12,4	Lisans ve Lisansüstü	14	24,5			
TOPLAM	57	100	TOPLAM	57	100			

Katılımcıların yaş durumlarına ilişkin dağılımları genel olarak paralellik göstermekle birlikte genel çoğunluğun 50-59 yaş aralığındaki bireylerden oluştuğu, daha sonrasında sırasıyla 18-29, 30-39, 60-69 yaş aralığındaki bireyler eşit olmak üzere, 70+ ve 40-49 yaş aralığındaki bireylerin geldiği görülmektedir. Bu dağılımlar, çalışma kapsamında neredeyse her yaş grubundaki bireylere ulaşıldığını göstermektedir.

Türbeye gelenlerin eğitim durumuna bakıldığında, %45,4 ile genel ilkököl ve ortaokul düzeyinde eğitime sahip olduğu, en az ise ön lisans mezunlarının (%5,3) olduğu görülmektedir. Bu verilere dayalı olarak vurgulanması gereken husus, %8,8 oranında okuma-yazma bilmeyenlerin yanı sıra %7,1 oranında okuma yazma bilen ancak eğitim almayan katılımcıların olmasıdır.

Katılımcıların ziyaret sıklığına bakıldığında ise genel çoğunluğu %80,6 ile diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların oluşturduğu, sonrasında ise bunu %14,1 ile 2-5 kez, %5,3 ile ilk kez gelen katılımcıların oluşturduğu görülmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların türbeyi çok kez ziyaret ettikleri, bundan dolayı saymadıkları ve özellikle her cuma günü şehri ziyarete geldiklerinin vurgulanması önem arz etmektedir.

3.5.1. Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların Ziyaret Öncesine İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların türbeyi ziyaret etme nedenleri, beklentileri, bilgi kaynakları gibi hususlar ele alınmıştır. Buna göre, Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden ve mülakata katılan kadınların büyük çoğunluğunun inanç mekânı olan Seyyid Burhaneddin Türbesi ve Mezarlığını tercih etmelerinde dini inançları gereği ya da maneviyat duygusunun etkili olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle Seyyid Burhaneddin Hazretleri’nin duasını almak, Mevlâna Celaleddin Rumi’nin mürşidihocasısı olmasından dolayı, dua etmek, namaz kılmak, Kur’an-ı Kerim okumak, ibadetle meşgul olmak gibi nedenlerden dolayı ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu atmosferi yaşamak, huzur bulmak, kendilerini iyi hissetmek, kötü hislerden uzaklaşmak, iyi şeyler olduğunda şükür etmek, evlat sahibi olmak, evlenmek, insanlarla sosyalleşmek ve gezmek gibi birçok nedenle ziyaret edilmekte olduğu görülmüştür.

Katılımcıların önemli bir bölümü, Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni maddi bir çıkar beklemeden ziyaret ettiklerini ifade etmektedir. Dini görevlerini yerine getirebilmek,

namaz kılmak, Kur'an-ı Kerim okumak, dua etmek gibi amaçlarla ziyaret gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla manevi duygular nedeniyle inanç mekânını ziyaret edenlerin büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Sadece birkaç katılımcının gezmek, görmek, öğrenmek ve hissetmek amacıyla veya başkalarının isteği ile türbeyi ziyaret ettikleri saptanmıştır. Ayrıca Allah dostlarının ziyaret edilmesinin manevi bir ihtiyaç olduğu bilinci, mezarlık ziyaretlerinin dinen önemli bir yere sahip olduğunun bilinmesi, yapılan duanın kabul olacağı inancı, önceden yapılan duanın kabul olduğundan dolayı tekrar gelip vefa borcunu yerine getirme isteği gibi birçok neden de ilave olarak vurgulanmıştır. Dolayısıyla önceden yapılan ziyaretlerin ve yaşanan duyguların tekrar ziyaret üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Bu bulgulara ilişkin görüşler şu şekildedir:

- *“Bu türbeyi geçerken görmüştüm, kapıda yazılı olan levhaları okudum, sonrasında dikkatimi çekti araştırmaya başladım, büyük din adamı âlim olduğunu öğrendim. Kulaktan duyma bilgilerle gelmedim, merak duygusu ile araştırarak bilerek geldim. Çalıştığım yere de yakın olmasından dolayı dinlenmek, dua etmek, ibadet edebilmek için geldim (K32).”*
- *“Bir hastalığımın dolayısıyla ameliyat için hastanede yatarken mucize oldu ve Seyyid Burhaneddin Hazretleri'nin elinden yemek yedim, hastalığım o ameliyat sonrasında ve o yemekle iyi oldu (K31).”*
- *“Hastalıklarımızın iyileşmesi için özellikle kızım rahatsız (küçüklüğünden beri), türbe içerisinde dua ederek, çevresinde oturarak buradaki manevi atmosferde bulunarak hastalıklarımıza şifa olduğunu düşünmekteyim (K48).”*
- *“Yakın zamanda babamı kaybettim, dua etmek ve dua istemek için geldik, geçmişlerimizin ağzında bulunsun diye bir şeyler ikram etmek ediyoruz (K5).”*
- *“Ailemden kaybettiklerim oldu, dedemi-ablamı kaybedince buraya daha çok gelmeye başladım, buraya gelip dua etmek ve bir şeyler ikram etmek beni iyi hissettiriyor (K40).”*
- *“Nasıl ki devlet adamı ya da bilinmiş kişileri görmek, ziyaret etmek isteriz, büyüklerimizi ziyaret ederiz burayı ziyaret etmekte de onlar gibi önemli ve değerli (K14).”*

- “Şu tabiatın içinde, yüce zatların, mezarlığından ibret almak, mezarlıkları görüp ne kadar değerli olduklarını görmek için geliyorum. Sekini yaşıyorum, feyz içindeyim (K53).”
- “Allah rızası için, burada yatan evliyaların- velilerin yüzü suyu hürmetine diye dua ediyorum (K37).”
- “Yatırlardan bir medet umduğumdan değil de yatırlar yardımcı oluyor gibi hissediyorum. Allah’tan isteyip ve O’na dua ediyorum, böyle değerli yerlerde dua etmek iyi hissettiriyor beni (K6).”

Katılımcıların çoğunluğu türbede mezarlığı olan kişilerin Allah katında değerli olduğunu düşündükleri, türbe ziyaretlerinde Seyyid Burhaneddin adını geçirerek dualarının kabul olduğu veya olacağı inancına sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların beklentilerine ilişkin görüşler şu şekildedir:

- “Mezarlık içerisindeki büyük zatların ve Seyyid Burhaneddin Hazretleri’nin dualarını almayı, duama katmayı, şefaatine nail olmayı bekliyorum (K32, K36).”
- “Kızımın çocuğu yok onunda bir evladı olsun diye, oğlum nişanlandı ayrıldı hayırlı biriyle evlensin onun da evladı olsun diye buraya gelip dua ediyorum. Bende hastayım burada dua edince iyi olacağımı hissediyorum (K14).”
- “Ben çok okuyamadım çocuklarım okusun eğitimi olsunlar diye ziyaret edip dua ediyorum (K57).”
- “Normalde evden çıkmayan birisiyim çıksam da hemen geri dönmek isterim ama buradayken gitmek ayrılmak istemiyorum. Dünyanın boş olduğunu anlıyorum, dualarımın kabul olduğunu hissediyorum (K35).”
- “Maneviyatımın artması ve ibadetle meşgul olarak her zaman iyi gelmesinden dolayı bu ihtiyaçlarımı karşılamak için ziyaret ediyorum (K2).”
- Namaz kılıyor ve dua ediyorum, Kur’an-ı Kerim okuyorum, ruhsal sıkıntılarım oluyor, bu atmosferde iyi oluyorum ve iyi olmayı bekliyorum (K56).”
- “Türbe ve çevresinde kötüye dair herhangi bir şeyin olmasının mümkün olmaması, buraya iyilerin yani Allah dostlarının, maneviyatı yüksek insanların ziyaret etmesi nedeniyle iyi insanlarla karşılaşma beklentisiyle geliyorum (K52).”
- “Ziyaretimden beklentim, günahlarımızın affedilmesi, tövbelerimizin kabul olmasıdır (K47).”

- *“İki erkek çocuğum vardı, bir tane daha çocuğum olsun diye buraya türbenin içindeki kapıdan diğerine geçip kibleye dönerek oyuk duvarın orada dualar ettim, çocuğum oldu. Şimdi ise şükretmeye geliyorum (K49).”*

Ayrıca beklentisinin maneviyat ve feyz almak olduğunu belirten katılımcıların yanı sıra (K36, K53) içinin ferahlaması ve rahatlamak için gelen katılımcıların (K11, K15) olduğu görülmüştür. Bu gibi beklentilerin yanı sıra ziyaretinden dolayı bir beklentisinin olmadığını ifade eden katılımcılarda bulunmaktadır: Örneğin K1, K7, K26, K44 ve K54, beklentilerinin olmadığını ancak merak duygusunu gidermek, kaliteli vakit geçirmek, sosyalleşmek ve sadece ziyaret etmek amacıyla türbeye geldiklerini ifade etmişlerdir. K2, K9, K32 ve K41 de beklentisinin olmadığını ancak onların nimetlerinden yararlandıklarını ve rahatlama hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların türbe ile ilgili bilgilerinin genel olarak kulaktan duyma, ağızdan ağıza yayılan bilgilerden ve çeşitli kurs, eğitim gibi süreçlerde eğitimcilerden edindikleri bilgilerden oluştuğu görülmüştür. Örneğin, K20, K23, K27, K45, K46, K56 ve K57 tasavvuf âlimlerinden türbe ve Seyyid Burhaneddin hakkında bilgi edindiğini belirtmiştir. Buna ilişkin görüşler şu şekilde oluşmuştur:

- *“İlk kez kurs hocası ile grup olarak gelmiştik, büyük âlim olduğunu ve bu ziyaretlerin dini olarak önemli olduğunu öğrendim, bu nedenle ziyaret ettim (K10).”*
- *“Allah dostlarının, evliyaların, velilerin daha sayamayacağım büyük zatların Seyyid Burhaneddin Mezarlığında yattıklarını duyuyorum, biliyorum (K12).”*
- *“İlahiyat eğitimi alırken âlimlerle ilgili bilgi aldık özellikle Seyyid Burhaneddin Hazretleri ile ilgili bilgim edindim (K2).”*
- *“Mevlana’ya mürşitlik yaptığını biliyorum, kapıda yer alan ya da çevrede bulunan levhaları okuyorum oralarda yazdığı kadar bilgim var (K55).”*

3.5.2. Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların Ziyaret Sürecine İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların türbeyi ziyaret sürecindeki deneyim, tecrübe ve hisleri gibi hususlar ele alınmıştır. Buna göre, katılımcılar ziyaret sürecinde yukarıda bahsedilen ziyaret etme nedenleri ve beklentileri doğrultusunda deneyimlerini

anlattıkları görülmekle birlikte, diğer insanların bilmesi ve yararlanması amacıyla ziyaret sürecindeki deneyimlerini anlatmaya yönelik eğilim gösterdikleri tespit edilmiştir. Diğer yandan beklentilerinin olmayacağı veya oradaki maneviyatın yok olacağı düşüncesiyle ziyaret sürecinde yaşadıkları ve sonrasında hissettiklerini anlatmak istemeyen katılımcıların da olduğu görülmüştür. Ziyaret süreciyle ilgili deneyimlerini paylaşan katılımcıların görüşleri şu şekilde olmuştur:

- *“Türbeyi ziyaret ederken sanki cennet kokuları gibi güzel kokular geliyor bana ve çevremdeki insanlara soruyorum kimse o kokuyu almıyor (K31).”*
- *“Eşim yeni vefat etmişti, o zamanlar buraya gelip dua etmiştim. Sonrasında rüyamda Seyyid Burhaneddin Hazretlerini gördüm ve bana sabretmem gerektiğini söylemişti. Buraya geldiğimde daha sabırlı olduğumu hissediyorum (K39).”*
- *“Buradayken duygularım yoğun oluyor, ibadetlerimi etkilediğini düşünüyorum. Burada edebe riayet edemem diye korkuyorum, yanlış bir şey yaparım saygısızlık olur olumsuz etkilenirim diye sonsuz bir saygı duyuyorum (K43).”*
- *“Burayı ziyaret edince işlerimin hep rast gittiğini düşünüyorum. Ayrıca burada farklı geçmiş olayları dinlemeyi seviyorum (K51).”*
- *“Burada yaptığım ibadetlerde dünyevi şeylerden uzak durarak daha huşu içerisinde ibadet ediyorum ve Allah’a daha yakın olduğumu hissediyorum (K47).”*
- *“Kendimi manevi olarak daha güçlü hissediyorum, sabretmeyi öğreniyorum (K55).”*
- *“Her duygumun yumuşadığını, daha iyi olduğumu hissediyorum (K 37).”*

Katılımcıların genel çoğunluğu manevi duyguların daha yoğun yaşandığını ve bu deneyim sürecinde hem insanlarla bir şeyler paylaşarak maneviyatın artması hem de duaların kabul olması için bazı ikramlarda (şeker, çikolata, lokum, bisküvi, meyve suyu, meyve) bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu düşüncenin oluşmasında ise başkasının başkasına ettiği duaların kabul olduğuna yönelik inanışların etkili olduğu görülmüştür. Bu paylaşımların aynı zamanda diğer insanlarla etkileşimde bulunmak ve Allah’ın rızasını almak için yapıldığı görülmüştür. Katılımcıların deneyimlerine ilişkin önemle vurguladıkları hususlardan birisi ise türbenin atmosferi olmuştur.

- *“Türbedeki yeşillik ve çiçekler, çevre düzenlemesi çok güzel, mevsimine göre çiçekleri değiştiriyorlar. Yemek yiyebileceğiniz, bir şeyler içebileceğiniz kafeteryası*

var. Abdest alabileceğiniz, ihtiyacını gidereceğiniz yerler var. Dolayısıyla tam olarak ibadetle meşgul olunabilecek bir ortama sahip (K50).”

- *“Buradaki hava ile huzurlu oluyorum, arkadaşlarla namaz kılıyorum, verimli ve manevi olarak yoğun oluyor (K42).”*

Katılımcılar ayrıca türbenin şehir merkezinde olması, ulaşımın kolay olması, otobüs duraklarına yakınlığı gibi faktörleri de göz önünde bulundurarak tecrübelerini değerlendirmişlerdir:

- *“Yaşım ilerledi, yürümem zorlaşıyor ama evin önünde duraktan binip hemen burada iniyorum, bu çok iyi bir şey. Bu sayede daha çok gelebiliyorum. (K31).”*
- *“Durağa yakın olmasından çok gelen oluyor, ancak şehir içinden ve dışından çok ziyaretçi gelmektedir. Bu da farklı insanlarla farklı deneyimlere ortam hazırlıyor (K54).”*
- *Durağa yakın olması ve yolumun üzerinde yer almasıyla türbe dikkatimi çekip gelmeye başlamıştım, artık sık sık geliyorum ve her geldiğimde farklı şeyler öğreniyorum (K32).”*

Katılımcıların genel çoğunluğu, özellikle türbe ziyaretinde çevrenin düzenli, bakımlı olması ve türbe içerisinin aynı şekilde bakımlı, temiz olmasından dolayı olumlu bir deneyim yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bütün ziyaretçiler bakım ve temizlik açısından dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. Dolayısıyla ziyaretçilerin buradaki deneyim, tecrübe ve hissiyatlarının olumlu etkilenmesi, tekrar ziyaret etmelerinin teşvik edilmesi ve tatmin olmuş bir şekilde ayrılmaları bakımından türbenin önemli bir işleve sahip olduğu görülmüştür.

3.5.3. Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların Ziyaret Sonrası Görüşlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, katılımcıların beklentileri ve deneyimleri sonrasındaki görüşleri arasında bir farklılığın olup olmadığının tespit edilmesine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Katılımcıların genel çoğunluğu öncesinde herhangi bir beklentisinin olmadığını söylemiş olmalarına rağmen, mülakat sonucunda genel olarak dualarının kabul olması yönünde beklentilerinin olduğu görülmüştür (K3, K7, K9, K16, K17, K19, K20, K25, K26, K29, K36, K38, K39, K45, K50). Ayrıca beklentileri ile deneyimi sonrasında bir

değişiklik olmadığını ifade eden katılımcılar da olmuştur (K10, K13, K37). Katılımcılar ziyaret sonrası deneyimlerinin ve edindiği tecrübelerin farklı şekillerde olduğunu ifade etmişlerdir:

- “Merak duygumu gidermek için geldim ancak daha öncesinde böyle yoğun manevi bir duygu yaşamadım, beklentimin üstünde duygu yoğunluğunu deneyimledim (K1).”
- “Ziyaretimde babamı yakın zamanda kaybetmiş olmamdan dolayı küçük kurabiyeler alıp dağıttım, alan kişilerden dua etmesini rica ettim. İnsanların dua ettiğini gördükçe mutlu oldum ve dualarımın kabul olduğunu hissettim (K5).”
- “Ziyaretim sonrasında beklentim yönünde iyi şeyler yaşadım (K15).”
- “Burada ziyaret edip ibadet ettikten sonra içimde ferahlık oluyor, hislerim duygularım değişti (K12).”
- “Türbeyi gördükten sonra manevi olarak huzur buldum ve kendimi iyi hissettim (K18).”
- “Eski zamanların toplumsal yapısı nedeniyle kendimin yaşamadığı konularda evlatlarımın yaşayabilmesi için burada dualar ettim ve karşılığını aldım. Benim için çıkış kapısı oldu (K57).”
- “Burayı ziyaret ettikten sonra ruhsal olarak kendimi daha iyi hissettim (K56).”
- Buraya her geldiğimde ibret alınacak şeyler görüyor, yaşıyor ve duyuyorum. Bu benim daha doğru bir şekilde düşünmeme fırsat veriyor (K53).”
- Burada yatanların hürmetine dualarımızın kabul olması için yaptığım ibadetler beni daha çok rahatlattı ve huzur verdi (K52).”
- “Bugünkü ziyaretim, beklenti içinde olmadan bu mezarlıkta sahipli sahipsiz mübareklere dua etmek ve Seyyid Burhaneddin Hazretleri’ne dua etmek içindi (K49).”
- “Rahatsızlığımız için dualar ettim ve kendimi daha iyi, hafiflemiş olarak ayrıldım. (K48).”
- Türbeyi ziyaret ettikten sonra imanımın güçlendiğini hissettim (K46).”
- “Huzur verici bir yer, dünyanın boş olduğunu hatırladım, manevi olarak dualarımın kabul olacağını hissettim (K35).”
- Böyle yerleri ziyaret ettikten sonra dünyanın fani olduğunu anlıyorum (K34).”

Katılımcılar, türbe ziyareti sonrası kendilerinin deneyim, tecrübe ve yaşadığı hisleri başkalarının da yaşamasının yanı sıra bu duyguları daha yoğun yaşayabilmeleri için ziyaret etmeyi düşünen kişilere yönelik birtakım öneriler ortaya koymuşlardır. Ziyaretlerinden memnun olarak ayrıldıklarını ifade eden katılımcılar, manevi olarak arınma ve maneviyatın yoğun olduğu bu atmosferin içinde bulunulması için diğer insanların kesinlikle burayı ziyaret etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir (K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K12, K21, K22, K23, K24, K36, K39, K42, K56). K4, K13, K43 ise buraya gelecek ziyaretçilerin gelmeden önce özellikle Seyyid Burhaneddin olmak üzere mezarı olan diğer kişiler hakkında bilgi sahibi olarak ve nasıl davranılması gerektiğini bilerek gelmelerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca şu görüşleri ortaya koymuşlardır:

- “Mutlaka buraya gelmelerini, burada dua etmelerini ve ne kadar değerli insanlar olduğunu ruhen hissetmelerini isterim (K1).”
- “Herkesin burayı görmesi, evladın ecdadını ziyaret etmesi bir görevdir (K6).”
- “Türbe ziyaretinin gelecek kuşaklara aktarılması için herkesin burayı ziyaret etmesi gerekir (K14).”
- “Maneviyatı yüksek bu ortamda başta Seyyid Burhaneddin olmak üzere geçmişlerin ziyaret edilmesi ile onların dualarını almış oluyoruz (K20).”

Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden katılımcılar, burada yaşanan deneyim, tecrübe ve hislerin daha yoğun bir şekilde yaşanabilmesi için diğer ziyaretçilere yönelik birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler genel olarak yatanlara karşı saygısızlık olabilecek hususlara karşı türbede dikkat edilmesi gereken durumlarla ilgilidir (K24, K27, K29, K30, K32, K33, K49). Diğer önerilerin çoğunluğu ise ortamın maneviyatının korunması ile ilgilidir (K21, K25, K28, K30, K31, K51). Diğer öneriler ise şu şekildedir:

- “Seyyid Burhaneddin Türbesi’nin ziyaret edilmesinin yanı sıra çevreye de anlatılması ve ziyaret etmeleri için yönlendirilmeleri gerekmektedir (K26).”
- “Özellikle gençlerin buraya gelerek bu manevi ortamı yaşamaları sağlanmalıdır (K50).”

- “Seyyid Burhaneddin Türbesi’nin Eyüp Sultan Türbesi gibi herkes tarafından bilinmesi ve ziyaret edilmesi gerekmektedir. Bunun için tanıtımı yapılmalıdır (K53).”
- “Topluma manevi bir katkıda bulunmak için daha geniş ölçüde katılımların sağlanması önemlidir (K54).”

Katılımcıların görüşlerinden anlaşıldığı üzere, ziyaretçilerin çoğunluğu katılımın artmasını, herkesin maneviyat ve huzur ortamından yararlanmasını, dolayısıyla kendi deneyimlerinde yaşadıkları iç aydınlanma ve huzuru paylaşmak istemektedirler. Bu da ziyaretçilerin ziyaretlerinde oldukça olumlu deneyimler yaşadıklarını göstermektedir.

Katılımcılara aynı zamanda Seyyid Burhaneddin Türbesi’nin fiziksel olarak geliştirilmesi ve iyileştirilebilmesine yönelik önerileri sorulmuş ve genel çoğunluğun fiziksel olarak hiçbir sorunun bulunmadığını ifade ettikleri görülmüştür (K10, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K28, K29, K33, K34, K38). Diğer katılımcılarda ise eskiye kıyasla çok güzel olduğuna ilişkin görüşler var olmasına rağmen (K36, K39, K41, K42), türbe hakkında daha fazla bilgi veren levhaların yanı sıra görevlilerin yardımcı olması (K3, K8, K26, K40), satıcı/dilencilerden arındırılması (K11, K21, K22, K27, K44) ve yıpranmış mezar taşlarının restore edilmesi (K1, K41) gerektiği gibi hususlarda öneriler geliştirdiği görülmüştür. Diğer görüşler ise kadınlar bölümünün büyütülmesi (K7, K32, K35), türbe etrafında sigara içilmesinin yasaklanması (K25) ve dışardan gelen katılımcılar için Kayseri’ye özgü ürünlerin yer aldığı bir işletmenin açılması (K2, K9) gerektiği yönünde olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyaret eden kadınların ziyaretleri öncesindeki beklentileri, ziyaret esnasındaki hisleri ve ziyaret sonunda deneyimleri araştırma soruları dâhilinde araştırılmıştır. Elde edilen veriler ve yapılan analizler neticesinde çalışmada birtakım bulgular ortaya konulmuştur. Sözgelimi, türbenin genel olarak her yaş aralığında ve farklı eğitim gruplarından ziyaretçisinin olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyaret eden farklı demografik özelliklere sahip bireylerin inanç turizmi kapsamında önemli bir destinasyon olarak görüldüğü söylenebilir. Ki katılımcıların ziyaret sıklıklarındaki yoğunluk, bu durumu destekler niteliktedir. Diğer bir deyişle Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin turistik bir rota olarak görülüp çoğunluğu kadın ziyaretçilerin ziyaret ettiği mekân olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların ziyaret etmelerindeki etmenlere ilişkin ise Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyaret eden kadınların bu ziyaretlerini genel olarak gönüllü ve kendileri talepleri doğrultusunda yaptıkları görülmekle birlikte birtakım motivasyon kaynaklarının olduğu da saptanmıştır. Buradaki farklılıkların katılımcıların ziyaret sıklıkları ile ilişkili olduğu görülmüştür. İlk kez ziyaret edenlerin genel çoğunluğu bir beklentileri olmadan geldiklerini ifade ederken, daha fazla ziyaret sıklığına sahip olan katılımcıların ilk ziyaretlerinde edindikleri hisleri doğrultusunda daha sonraki ziyaretlerinde belirli beklentilerle geldikleri tespit edilmiştir. En temelde burada namaz kılarak, ibadet ederek ve mezarları ziyaret ederek yoğun maneviyata sahip olmak amacının yanı sıra katılımcıların hastalıklarına şifa bulma, çocuk sahibi olma, sınavda başarılı olma, vefat eden yakınlarını anma ve onlar için ikramlarda bulunma, eskiyi hatırlama gibi niyetler doğrultusunda dualarının kabul olması amacının da olduğu görülmüştür. Ayrıca kadınların dünyevi zevklerden uzaklaşma, olumsuz duygulardan arınma, yaşam sıkıntı ve stresinden kurtulma, kendi kendini dinleme, farklı kişilerle etkileşimde olma, farklı olayları dinleme gibi beklentilerinin olduğu görülmüştür.

Katılımcıların bir beklenti ile buraya gelmelerinde kulaktan duyma bilgilerin, yaşanan ya da yaşanması mümkün değilken mümkün olduğu söylenen olayların duyulmasının etkili olduğu tespit edilmiştir. Sadece birkaç katılımcının gezmek, görmek, öğrenmek ve hissetmek amacıyla veya başkalarının isteği ile türbeyi ziyaret ettikleri saptanmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların dini inançları gereği ya da maneviyat duygusu ile ziyaret ettikleri söylenebilir.

Katılımcıların Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyaret sürecindeki deneyim, tecrübe ve hislerine ilişkin en önemli bulgu, kadınların deneyim, tecrübe ve hislerinin yukarıda bahsedilen beklentileri ile paralellik gösterdiğidir. Diğer bir ifadeyle kadınların deneyimlerinin kalitesini veya yaşadıkları hissiyatın belirleyicisinin ortamın maneviyatı ile şekillenen beklentileri doğrultusunda olduğu söylenebilir. Bir diğer bulgu ise katılımcıların başka insanların da bilmesi ve yararlanması amacıyla deneyimlerini anlatmaya yönelik eğilim gösterdikleridir. Buna karşın beklentilerinin olmayacağı veya oradaki maneviyatın yok olacağı düşüncesiyle anlatma eğiliminde olmayan kadınların olduğu da görülmüştür.

Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyaret eden kadınların ziyaret sonrası görüşlerine ilişkin bulgulara göre, katılımcıların genel çoğunluğunun öncesinde herhangi bir beklentilerinin olmadığını ifade etmelerine rağmen, mülakat sürecinin sonunda genel olarak dualarının kabul olması yönünde beklentilerinin olduğu görülmüştür. Ziyaret sonrası en temelde hissiyatın artması, huzur, ferahlık, ruhsal yenilenme, ibret alma, bu dünyayı sorgulama gibi duyguların ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Herhangi bir beklentisi olmayan katılımcıların bile ziyaret sonrasında edindiği duygular ile manevi olarak arınma ve yoğun maneviyatı yaşamak için insanların burayı ziyaret etmeleri yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla kadınların Seyyid Burhaneddin Türbesi'ni ziyareti ile olumlu bir deneyim yaşadıkları ifade edilebilir.

Mülakat sürecinin son adımı ise katılımcıların diğer insanlara yönelik ve Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin fiziksel olarak iyileştirilmesine yönelik önerilerinden oluşmaktadır. Buna göre katılımcılar, en temelde gelecekte ziyaret etme düşüncesi olan insanların, Seyyid Burhaneddin başta olmak üzere türbeyle ilgili daha çok bilgi sahibi olarak gelmelerini belirtmesidir. Fiziksel iyileştirmenin sağlanması için ise katılımcılar tarafından türbe hakkında bilgi veren levhaların yanı sıra daha fazla görevlilerin

sağlanması, yıpranmış mezar taşlarının restore edilmesi, kadınlar bölümünün büyütülmesi, türbe etrafında sigara içilmesinin yasaklanması ve dışardan gelen katılımcılar için Kayseri'ye özgü ürünlerin yer aldığı bir işletmenin açılması önerilmiştir.

Elde edilen bulgular, inanç turizmi temelinde ele alınan Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin kültür turizmi bakımından da önemli bir potansiyeli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla inanç turizmi temelinde Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin yukarıda bahsedilen öneriler doğrultusunda geliştirilmesi, özellikle fiziki yapı olarak kültür turizmi kapsamında da birtakım ilerlemelerin kaydedilmesine fırsat sağlayacaktır. Ayrıca katılımcıların farklılaşan beklentileri temelinde tanıtım ve pazarlamanın yapılması, Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin inanç ve kültür turizmi potansiyelini daha da geliştirecektir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara dayalı olarak destinasyona ilişkin birtakım önerilerin geliştirilmesi mümkündür. En temelde turizm hareketliliğinin artırılarak bölgesel kalkınmanın sağlanması için destinasyona ilişkin tanıtım ve pazarlamanın yürütülmesi ve turist grupları için çekicilik unsurları ile desteklenmesi önerilmektedir. İnanç turizminde önemli bir yere sahip olduğu için kadınlara ilişkin turların geliştirilmesi önerilmektedir. Katılımcıların genel olarak tekrar ziyaret etme eğilimlerinin yüksek olduğu gerçeği doğrultusunda, türbenin her ziyaretlerindeki deneyimlerini farklılaştıracak alternatif turizm faaliyetleri ve yardımcı kaynaklarla desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca inanç turizmi temelinde yerel halkın bilinçlendirilmesi ile turizm hareketliliğinde aktif rol üstlenmesinin sağlanması önerilmektedir. Son olarak dijitalleşen dünyada Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin de yerini alması ve daha fazla kitleye ulaşabilmesi için elektronik pazarlama uygulamalarının yanı sıra e-rehber uygulamaları ile çekiciliğinin artırılması önerilmektedir.

Gelecekteki araştırmalara yönelik ise manevi duyguların yüksek olduğu dini mekânlara ilişkin beklenti ve deneyimlerin yanı sıra erkek ve kadınların beklenti ve deneyimleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Ayrıca cinsiyetin haricinde farklı milliyet ve dine mensup bireyler arasında karşılaştırmalı incelemeler yapılabilir. Bu incelemelerde ise

farklı ve daha büyük evren ve örneklem gruplarına yönelik farklı analiz tekniklerinin kullanıldığı araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz Güngör, Ş. (2007). *Kayseri ve Çevresindeki 19.Yüzyıl Kiliseleri ve Korunmaları İçin Öneriler*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Adak, Y. (2018). *Aksaray İlinde Kültürel Bir Değer Olarak İnanç Turizmi Potansiyelinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adam, B. ve Katar, M. (2003), *Dinler Tarihi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1151, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 610*.
- Adam, B.(2003), *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Kuran'ın Tartışmalı Konuları*, Pınar yayınları.
- Akalın, Ş. (1996). Hacı Kılıç Camii Ve Medresesi, TDV İslam Ansiklopedisi, 14, İstanbul 1996, s. 488-489.
- Akın, C. (2016). İnanç Turizminde Dünya ve Türkiye Destinasyonu, Erişim Adresi, <https://cemalakin.wordpress.com/2016/04/26/inanc-turizminde-dunya-ve-turkiye-destinasyonu>, Erişim Tarihi: Kasım, 2020.
- Akkor, Y. E. (2019). *Geçmişten Geleceğe Kayseri Mutfağı*, M Grup Matbaacılık: Kayseri.
- Akok M. & Gürçay H, (1965), *Yeraltı Şehirlerinde Bir İnceleme Ve Yeşilhisar İlçesinin Soğanlıdere Köyünde Bulunan Kaya Anıtları I, Türk Arkeoloji Dergisi* , (22), 35-41.
- Akok, M. (1969), *Kayseri’de Dört Mezar Anıtı, Türk Etnografya Dergisi*, (62) , 17-54.
- Akok, M. (1976), *Kayseri Şehri Tarihî İç Kalesi, Türk Arkeoloji Dergisi*, (40), 5-39.
- Aksoy, M, (2002), *Türkiye’de inanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem, Dinler Tarihi Araştırmaları III*, s. 417-431.
- Aksoy, M. (1998). *Türkiye’de İnanç Turizmi Ve Seyahat Acentelerinin İnanç Turizmine Olan İlgilerine Yönelik Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, H. (2020). *Kocaeli İlinin Bir İnanç Turizmi Destinasyonu Olarak Geliştirilmesinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Bakış Açısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alibaşoğlu Bağran, N. (2019). *Talas Reşadiye (Stefana) Panagia Rum Kilisesi Belgeleme Ve Koruma Önerileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Alparslan, S. M. (2016). *İnanç Turizmde: Seyyid Burhaneddin Türbesi Ziyaretçilerine Yönelik Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altaş, N.T., Çavuş, A. ve Zaman, N. (2015). *Türkiye’nin Kış Turizmi Koridorunda Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Konaklı*, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, Ocak 2015, s. 347-358.

- Altın, A. (2011). *Kayseri Minberleri Cumhuriyet Dönemine Kadar*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altın Dülger, D. ve Özdemir, G. (2019), Gastronomi Kavramları ve Gastronomi Turizmi Üzerine Bir İnceleme, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (1), s. 1-14.
- Altun, A. (1993), Çifte Kümbet, İslamansiklopedisi. cilt 8, İstanbul.
- Avcı, E. (2011). *İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acenteleri Açısından*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, R. (2011), Kayseri'de II. Abdülhamid Han Dönemi'nde İnşa Edilmiş İki Yapı: Zeynel Abidin Ve Seyyid Burhaneddin Türbesi, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(3), 287-309.
- Aydın, R. (2018), Osmanlı Arşivlerine göre Kayseri'deki Ermeni Kiliselerin Onarımları, *History Studies International Journal of History*, 10(20), 1-28.
- Babacan, N., (2014). *Kayseri-Develi'de Bir Kaya Kilisesi. Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, s.31-54.
- Bahar, M. (2015). *İnanç Turizmi Açısında Kilis İlinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, A. (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Başçı, A. (2011). *Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus'un Yeri Önemi Ve Turistik Ürün Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Tanıtım Faaliyetlerinin Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Battal Gazi Türbe (Cami): <https://www.kayserianadoluhaber.com.tr/tarihi-cami-1279-yildir-musulmanlara-hizmet-veriyor/54884/>, <https://www.kayseri.com.tr/tr/gor/battal-gazi-turbesi>, Erişim Tarihi, 2023.
- Bayrakdar, N. G. (2018). *Kastamonu'daki İnanç Turizminin Kastamonu'ya Katkısı: Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesinde Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayram, M. (1987), Devrinin Siyasi Olayları İçinde Seyyid Burhanu'd-din, I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri, *Kayseri Belediye ve Özel İdare Birliği Yayınları*, s. 86-88.
- Beckford, J. A.,(1994), 'Religion', The Blackwell Dictionary of 20 th Centruy Social Thought, Ed. William Outhwaite, Tom Bottomore, Oxford, Blackwell Publishers, 530-540.
- Bideci, M. (2014). *Hac Turizmine Katılan Alman ve Rus Turistlerin Motivasyonları: Myra Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Binan, C. Ş. & Akşehirlioğlu, A. (2021), Hunat Hatun Cami'nin Osmanlı'dan Günümüze Geçirdiği Onarımlar, *Bilimname*, 45, s. 379-426.
- Bingöl, Z., (2007). Gelenekten Evrensele: Anadolu İnanç Turizmi, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Boratav, P. N. (1997). 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bulut, Z. (2012). *Türkiye’de İnanç Turizmi Kapsamında Selçuk Aziz Yuhanna Bazilikası’nın Turistik Ürün Potansiyeli ve Tanınmışlık Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Burr, J.F. , Drury, C.T. Ivey, A.C, Warburton, D. (2012). Physiological demands of downhill mountain biking. *Journal of Sports Sciences*, 16, 1777-1785.
- Cabuk, S. (2012), A Reading of Kayseri from the Eyes of Evliya Celebi, *Belleten*, 76, 817-849.
- Cebeci, N. (1998), Seyyid Burhaneddin Muhakkik Tirmizi’nin Mevlâna’nın Eğitimindeki Yeri, *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu, (30-31 Mayıs 1996 tarihinde sunulmuş)*, s. 31-42.
- Ceyhan, S. (2009), Seyyid Burhâneddin, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. XXXVII, s. 56-58.
- Cirtil, S. (2001). *Eratna Beyliği Mimarisi*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, T. F. (2014). *İnanç Turizminin Turistik Destinasyon Pazarlamasındaki Yeri Ve Önemi: Göbekli Tepe Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çayırdağ, M. (1977) Seyyid Burhaneddin Hüseyin (Seyyid-i Sırdan Muhakkak-i Tirmizi), Kayseri.
- Çayırdağ, M. (1979), Kayseri’deki yatırlar, Erciyes dergisi, s. 26-31.
- Çayırdağ, M. (1981), Kayseri’de Kitabelerinden XV Ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları, Vakıflar Dergisi, 13, s. 531-581.
- Çayırdağ, M. (1982). Kayseri’de Selçuklu Ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri. *Türk Etnografya Dergisi* , (67) , s. 79-114.
- Çayırdağ, M. (1984). Seyyid Burhaneddin Hüseyin (Seyyid-i Sırdan Muhakkik-ı Tirmizi), Emek Matbaacılık.
- Çayırdağ, M. (2001), Kayseri Tarihi Araştırmaları, Kayseri, s.343-345.
- Çayırdağ, M. (2008). Şeyh Turesan Veli Hazretleri. 2. Baskı. Kayseri.
- Çayırdağ, M. (2013), Helvacı Dede, Kayseri ansiklopedisi, 95 (3), s. 177.
- Çelik, A. (2010). *Turizmin Ekonomik Boyutu ve Diyarbakır İli Özelinde Kültür ve İnanç Turizminin Ekonomik Faktör Olarak Kullanılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, T. (2016). Kayseri Ekonomisinin Üretim Yapısı: Değişme, Gelişme Ve İleriye Yönelik Tahminler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Çevik, M. (2021). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında İklim Değişikliğinin İncelenmesi: Erciyes Dağı ve Sultan Sazlığı Milli Parkı Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Çifçi, İ. (2014). *İnanç Turizmi Kapsamında Hacı Bektaş Veli Külliyesine Yönelik Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çobanoğlu, A.V. (2004), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, *İslam ansiklopedisi*, 29.cilt-s. 250-252.
- Çoktaş, A. (2017). *Kayseri'deki Roma Bizans Dönemi Devşirme Mimari Plastik Eserler* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demircan, Ş. (2014). *İnanç Turizminin Yerel Kalkınmadaki Önemi: Midyat Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirezen, B. (2020). *Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma: Kayseri İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Denktaş, M. (1997), İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, *Vakıflar Dergisi*, 26, s. 193-224.
- Doğaner, S. (1997). Türkiye'nin Dağlık Alanlarında Kış turizmi Etkileyen Coğrafi Etmenler, *İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Dergisi*, 23 (5), s. 19-44.
- Dönmez, T. (2020). *Turizm Fakültesi Öğrencilerinin İnanç Turizmi Algıları Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Durak, İ. & Yücel, A. (2010), Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri VE Günümüze Yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), s. 151-168.
- Durmaz, Ö. (2018). *Duyusal Algıların İnanç Turizminde İmaj Oluşumuna Etkisi: İnanç Turizmi Tüketicileri Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, Ş. (2009). *Anadolu Selçukluları Dönemi Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, Ş. (2014), Süsleme Özellikleri ile Develi'deki Türbe Seyyid-i Şerif Ve Hızır İlyas Türbeleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 7 (3), s. 513-529.
- Duru, R. (2007), Anadolu'da tek tanrılı dinler öncesi dönemlerin inanç sistemleri ve inanç Turizmi hakkında bazı düşünceler, *İnanç Turizmi Günleri III* 12- 14 Mayıs 2006 İstanbul Türkiye, İstanbul. Şubat Yayıncılık Muka Matbaacılık.
- Dünyada İnanç Turizmi; <https://www.deutschland.de/tr/topic/kultur/essiz-dunya-mirasi>, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2022.
- Dünyada İnanç Turizmi; <https://www.italiantourism.com/article/religiousplaces.html>, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2022.
- Dünyada Zaman İçerisinde Oluşmuş Bazı Dini İnanışlar; <https://www.religion-facts.com/en/s7>, Erişim Tarihi: 8 Kasım 2022.
- Edmonds, A.G. (1997). Turkey's religious sites, Mas yayıncılık. s. 449-479.

- Endeksa (2022). Kayseri Demografik Bilgiler, <https://www.endeksa.com/tr/analiz/kayseri/demografi> (Erişim Tarihi: Eylül, 2022).
- Erbaş, A. (2002), İslam Dışı Dinlerde Hac, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, s. 97-120.
- Erdem, A. (2017). *Turizm Faaliyetlerinin Yerel Halk Tarafından Nasıl Algılandığının Tespitine Yönelik Bir Çalışma: Kayseri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, M. (2020). *Türkiye’de İnanç Turizmi Ve Geliştirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Erkiletlioğlu, H. (2001). Kayseri Kitabeleri, Kayseri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ertuğrul, E. (1994), Döner Kümbet Kayseri’de XIII. yüzyıla ait türbe, TDV Ansiklopedi, 9, s. 516-517.
- Eşer, H. (2005). *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç Ve Benlik Saygısı İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eykay, İ. (2013). *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya’nın Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fidan, M. (2017). İbrahim Tennuri hayatı ve eserleri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2. cilt.
- Germir Panaya Rum Kilisesi; <https://www.kayserigezi.net/kayseri-tarihi-yerler/germir-panaya-rum-klisesi-1429>, Erişim Tarihi: 2023.
- Gökdeniz, A. (1996), Uluslararası turizm hareketleri içerisinde dinsel amaçlı seyahatler ve Türkiye, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), s.101-103.
- Göktaş, L. S. (2016). *Şanlıurfa Ve Konya İllerinin İnanç Turizmi Potansiyelleri Ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından İki İlin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözgeç, H. & Günlü Küçükaltan, E. (2019), İnanç Turizmi Kapsamında Kadınların Beklenti Ve Deneyimlerinin Analizi: Birgivi Türbesi Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 20 (2), s. 473-498.
- Gözgeç, H. (2017). *İnanç Turizmi Kapsamında İmam-ı Birgivi Türbesi’ni Ziyaret Eden Kadınların İnanca İlişkin Beklenti Ve Deneyimlerinin Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, G. (2019). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi: Kapadokya Bölgesindeki İnanç Turizmi Kaynaklarının Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, Y. (2016). *Kültür Mirası Açısından İnanç Turizmi Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Güngör, Ş. (1997). *İncesu-Kara Mustafa Paşa Medresesi Restorasyon Projesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güzel, Ö. (2010). Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında yeni bir dinamik: inanç turizmi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), 87-100.
- Güzel, Ö. (2012). Türkiye'deki Hristiyan pazarı değerlerin analizi ve inanç tabanlı pazarlama kapsamında bu değerlerin ilgili pazarlara iletilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2), 133-141.
- Harman, Ö. F. (1996), Hac, TDV İslam ansiklopedisi, 14, 382-386, İstanbul.
- Harman, V. (2015), Psiko-sosyal kelâm: iman kavramı bağlamında duygu, düşünce ve davranış etkileşimi, *Namık Kemâl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 36-71.
- Helvacı Dede, 2013, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri Ansiklopedisi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 95 (3), 2013, Helvacı Dede, s. 177.
- Helvacı Dede; <https://www.evliyalar.net/helvacı-dede/>, Erişim tarihi, 2023.
- Hughes, K, Bond, N. & Ballantyne, R. (2013), Designing And Managing Interpretive Experiences At Religious Rites: Visitors' Perceptions of Canterbury Cathedral, *Tourism Management*, 36, s. 210-220.
- Hüsrevoğlu, M. (2017), Mevlana'nın Üstadı Seyyid Burhaneddin Hz, Kayseri, Arz Yayıncılık.
- İlter, F. (1988-89). XIX. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Mimarlığında, Kayseri Yöresi Hristiyan Yapıları: Germir ve Endüllük Kiliseleri. *Belleten*, 52(205), 1663-1682.
- İnan, A. (1956), Kayseri'nin 749 Yıllık Şifaiye Tıp Medresesi. *Belleten*, 20 (78) , 217-222.
- İpek Y.. (2016), Kayseri'de Koyunbaba, *Uluslararası Nehrin Piri Koyunbaba Sempozyumu* 13 - 14 Mayıs 2016, s. 373-386.
- Kaçar, F. (2020). *İnanç Turizmine Katılan Yabancı Turistlerin Seyahat Motivasyonu Ve Mekân Algısı: Ayasofya Müzesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kağıtçı, Y. (2014). Hz. Mevlânâ'nın Hocası Seyyid Burhâneddîn Hazretleri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Karabulut, A. R. (1994). Mevlana'nın Hocası Seyyid Burhaneddin Hz.leri ve Kayseri ilmiye tarihinde meşhur mutasavvıflar. Kayseri: Seyyid Burhaneddin Hz. Hizmet Vakfı Yay.
- Karabulut, A. R. (1998), Seyyid Burhâneddîn Tirmizî'den Ahmet Remzi Dede'ye Kadar Meşhur Kayseri İlim Adamları ve Eserleri, *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (16-17 Nisan 1998)*.
- Karaca, C. H. (2019). *Soğanlı Vadisi Örneğinde Kappadokia Bölgesinde Güçlüler Ve Aristokratlar*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, S.& Usta, K. (2006), İnanç Turizmi Açısından İznik ve Bir Uygulama Çalışması. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Balıkesir*, s, 473-489.

- Kaya Demir, A. (2005). *II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya M.& Aydın C. (2011), Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç İle Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (30), 15-42.
- Kaya, G. (2018). *Kayseri'nin Kış Turizm Potansiyeli Ve Tercih Edilmesindeki Sebepler: Erciyes Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, H. (1999), *Uluslararası Politik Derinliklerde Anadolu 2000*, Özsan Matbaacılık, Bursa.
- Kaya, K. (2021). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktarımında Turizm Acentelerinin Rolü: Nevşehir Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaynak İ. & Sezgin, M. (2008), İnanç turizmi kapsamında dinlerde seyahat, *Selçuk Üniversitesi Toplumsal Bilimler MYO Dergisi*, 10 (1-2), s. 349-360.
- Kayseri'nin ekonomik yapısı; <http://www.kayseri.gov.tr/is-ve-calisma-hayati>, Erişim tarihi: Eylül, 2022.
- Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). Kayseri, <https://kayseri.ktb.gov.tr/TR182985/anasayfa.html>; Erişim Tarihi: Ağustos, 2023.
- Kayseri İl Müftülüğü (2023), <https://www.youtube.com/watch?v=OdgcCWCgRQM>, Erişim Tarihi: Temmuz, 2023.
- Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2020). Coğrafi Yapı, <https://kayseri.tarimorman.gov.tr/Menu/80/Cograf-Yapi>; Erişim Tarihi: Ağustos, 2020.
- Kayseri Sağlık Turizmi (2023). Kayseri Sağlık Turizmi, <http://www.healthtourismkayseri.com/tr>; Erişim Tarihi: Temmuz, 2023.
- Kayseri Termal Turizm, <https://www.ntv.com.tr/n-life/gezi/cekyanin-termal-turizm-kulturu-kayseride-uygulanacak,eLUaAaMFfE-70STY5fGKyg>, Erişim Tarihi: 2023.
- Kayseri Ticaret Odası, Coğrafi işaretli ürünler; Erişim Tarihi: Temmuz, 2023.
- Kayseri Valiliği, Kayseri, <http://www.kayseri.gov.tr>; Erişim Tarihi: 2023.
- Kayseri'nin Ekonomik yapısı, <https://kayseri.ktb.gov.tr/TR-55002/ekonomik-yapi.html>,
- Kayseri'nin Ekonomik yapısı, <https://www.cografya.gen.tr/tr/kayseri/ekonomi.html>, Erişim tarihi: 2023.
- Kervankıran, İ., & Eryılmaz, A. G. (2017), İnanç turizmine yönelik ziyaretçi algılarının demografik farklılıklar açısından incelenmesi: Konya Mevlana müzesi örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), s. 276-296.
- Kılıcı, A. (2007), *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.

- Kozan, A. (2013). Yazılı ve Sözlü Kaynaklara Göre Türkiye Selçukluları Devrinde Kayseri’de Şeyh ve Dervişler, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (1) , s. 136-166.
- Kömürcü, S. (2017). *Etkinlik Turizmi ve İnanç Turizmi Paradoksu: Turizm Yazınında İnanç Etkinliklerinin Kavramsal Analizi ve Konumlandırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, H. B. (2013). *İnanç Turizmi Kapsamında Hac Ve Umre Organizasyonu Yapan Seyahat Acentalarının Pazarlama Faaliyetlerinin İncelenmesi: A Grubu Acentalara Yönelik Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuru Çakmakoglu, A. (1997) Fetihden Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri’de Türk Devri Mimarisi, s. 269-275.
- Kuru Çakmakoglu, A. (1998). Kayseri’de Türk Devri Mimarisi, Ankara.
- Kuru Çakmakoglu, A. (2020). Köşk Medrese - Suli Paşa Kümbeti Mazgal Pencerelerinde Yer Alan Kabartmaların İkonografisi Hakkında, *Alev Sanat Tarihi Dergisi*, 29/2, s. 745-763.
- Kuru, A. (2006), Kayseri’de Eratna Türbeleri, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 454 (2), s. 371-389.
- Kuyucu, S. (2017). *Kültür Turizmi Kapsamında İnanç Turizminin Yerel Halk Tarafından Algılanması Bilecik Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, M. A. (2010), İnanç Turizmi Açısından Türkiye. *Dinler Tarihi Araştırmaları Dergisi VII-Türkiye’de Dinler Tarihi: Dünü, Bugünü ve Geleceği, Dinler Tarihi Derneği Yayınları*, 755-789.
- Küçük, M. A. (2013), Din - Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hristiyanlıkta Ve İslamiyet’te Hac Uygulamasına Genel Bakış, *Dini Araştırmalar*, Ocak - Haziran 2013, 16 (42), 101- 128.
- Küçük, M. A. (2015), İnanç Turizmi Açısından Türkiye’de Dini Mekanlar (Yahudilik-Hristiyanlık Örneği), Berikan Yayınevi, Ankara.
- Külçür, C. (2019). *İnanç Turizmine Katılan Bireylerin Ziyaret Edilen Destinasyona Yönelik Memnuniyetlerinin Belirlenmesi: Suudi Arabistan’ı Ziyaret Eden Hac Ve Umre Turistleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lewis, Franklin. “Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî”. Çev. Osman Nuri Küçük. VIII. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 15, (2009): 159-176.
- Maârif (Mevlânâ’nın Hocası) Seyyid Burhâneddin Tirmizî (1995). (Karabulut, A. R. Çev.). Ankara: Mektebe Yay
- Meral, Y. (2011), İbn Meymun’a Göre Yahudilik’te İman Esasları, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2), s. 243-266.
- Murtos, İ. (2016), Panayia Kilisesi (Germir), Ermeni ve Rum Kültür Varlıklarıyla Kayseri, Hdv yayınları.

- Okutucu, N. (2017). *Hac Güzergahı Olarak İstanbul'un İnanç Turizmine Konu Çelim Unsurları (19. Yüzyılın Sonu Ve 20. Yüzyılın Başı)*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okuyucu, A. & Somuncu, M. (2013), Türkiye'de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek, *International Conference On Religious Turizm And Tolerance*, Konya, s. 627-643.
- Okuyucu, A. (2020), inanç turizmi açısından Türkiye'de dini çekiciliklerin dağılışı, *Turkish Studies - Social*, 15(5), 2611-2628.
- Omuzlu, Ö. (2019). *Kastamonu İli İnanç Turizmi Potansiyeli Ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Toplumsal Bilimler Enstitüsü.
- Oral, O. (2015), Mevlânâ'nın Hocası Seyyid Burhâneddîn'in Bazı itikadi Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (8), s. 35-64.
- ORAN Kalkınma Ajansı (2011). Kayseri Turizm Ve Sosyal Altyapı Sektörel Çalışma Grubu Raporu. Kayseri: ORAN Kalkınma Ajansı.
- ORAN Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Kayseri Yatırım Rehberi (2017).
- Osmanoğlu, C. (2014), Din Eğitiminin Gelişimsel Temeli Olarak İnanç, *Bilimname Düşünce Platformu XXVII*, 2014/2, s. 177-206.
- Öğüt, S. (1996), Hac ile ilgili fıkhi hükümler, TDV İslâm Ansiklopedisi, XIV, İstanbul.
- Öner, S. & Cansu, E. (2019). Ankara'nın inanç turizmi potansiyeli ve yerel halkın inanç turizmi bakış açısına yönelik çıkarımsal analizi, *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8(1), 84-105.
- Öney, G. (1966), Hacı Kılıç Cami ve Medresesi, *Belleten*, 30, 377-387.
- Özbek, Y. & Arslan, C. (2008). Kayseri Taşınmaz Varlıklar Envanteri, Kayseri.
- Özgöncü, S. (2018), Medeniyetlerin Beşiği Kayseri. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Özgüç, N. (2003), Turizm Coğrafyası, Çantaya Kitapevi, İstanbul.
- Özkars, S. (2017). *İnanç Turizmi Organizasyonlarında Hizmet Kalitesini Etkileyen Faktörler: Kahramanmaraş Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özpay, G. A. (2017). Türkiye'de inanç turizmine yeni bir örnek: Kutsal Balıklı Göl (Malatya), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 937-951.
- Pazarlı, O. (1993), Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Pekak, M. S. (2014). Kapadokya Bölgesindeki (Özellikle Kayseri ve Çevresindeki) Osmanlı Dönemi Hristiyan Dini Mimarisi, *Turkish Studies- International Preodical for the Languages, Literature and History of Turkish orTurkic*, S. 9 (10), s. 885-928.
- Peker, A. U. (2000), Ortaçağ Türbe Mimarisinin İçerdiği Anlamlar ve Kayseri Döner kümbet Örneği, *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu (11-12 Nisan 1996)*, *Bildiriler*, Kayseri, 2000, s. 291-302.

- Sağıroğlu A. (2018), Seyyid Burhaneddin Hz. Mezarlığı, Mezarları ve Mezar Tasları, *Kayseri Belediyesi Yayınları, 1*.
- Sargın, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, s. 1-25.
- Satoğlu, A. (2000) (1967), 'Mevlâna'nın İlk Hocası: Seyyid Burhaneddin (Muhakkık-Tirmizî)', *Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni - Bildiriler*, 15-17 Aralık 2000), s. 203-212
- Serçe, S. (2011). *Bütünleşik Pazarlama İletişimi Çerçevesinde Türkiye'de İnanç Turizminin Geliştirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Seyyid Burhaneddin, <https://www.evliyalar.net/seyyid-burhaneddin-muhakkik-tirmizi/>, Erişim Tarihi, 2023.
- Seyyid Burhaneddin. (1973). Maârif-i Seyyid Burhaneddin Muhakkik Tirmizi, çev. Abdûlbâki Gölpınarlı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Seyyid Burhaneddin. (1995). Maârif, Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî, çev. Ali Rıza Karabulut, Ankara, 1995.
- Sezer, İ., & Öztürk, B. (2014). İnanç Turizmi Bağlamında Yapılan Ziyaretlerin Mekânsal Etkileri Üzerine Ev Sahibi Toplumun Geliştirdiği Tepkiler: Boztekke Köyü (Giresun Merkez İlçe) Örneği. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VIII. Coğrafya Sempozyumu*, 463-472
- Sezgin, O. (2001), Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Shinde, K. A. (2010). Entrepreneurship and indigenous entrepreneurs in religious tourism in India. *International Journal of Tourism Research*, 12(5), 523-535.
- Solak, S. (2013). *Kayseri'deki Tek Kubbeli Camii Ve Mescitler (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Somuncu Baba, <https://somuncubabaturbesi.com/akcakaya-somuncu-babanin-dogdugu-mekan/>; Erişim Tarihi: 2023.
- Sözal, O. E. (2018). *İnanç Turizminin Turistik Destinasyon Pazarlamasındaki Yeri Ve Önemi Edirne Bahai Dini Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Subaşı, M.İ. (2021), Mevlana'nın Hocası Seyyid-i Sırdan, *Somuncubaba ilim kültür v edebiyat dergisi, kültür*, 254, 41-43.
- Sucu Koroğlu, N. (2021). Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-I Tirmizî'nin Maârif'inde Nefsle İlgili Mütalaalar . Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi , (15), s. 271-292.
- Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi; <http://www.turkiyeermenileripatrikligi.org/site/surp-krikor-lusavoric-ermeni-kilisesi-5-bolge-anadolu/>; Erişim Tarihi: 2023.
- Süt, A. (2014), İslam ve Turizm İlişkisi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (11), s. 479-497.

- Şahin, M. K. (2010), Anadolu da Selçuklu Döneminde Niğde Ve Kayseri çevresinde bulunan taçkapılar üzerine bazı düşünceler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 6 (25), s. 473-503.
- Şahiner, T. (2012). *İnanç Turizmi Potansiyeli Ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman*. (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şaman, E. (2009). *Mersin İli İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Mersin’de İnanç Turizmine Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şanlıoğlu, Ö. & Büyükbaş. H. (2022), Kayseri’de Yemek Kültürü: Dünü ve Bugünü, Türkiye’nin Mutfak Sosyolojisi, Akademik Kitaplar, s. 143-157.
- Şanlıoğlu, Ö. & Demirezen, B. (2020), Turizm Odaklı Kalkınma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar: Kayseri İli Örneği, *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), s. 845-867.
- Şanlıoğlu, Ö. & Demirezen, B. (2020), Turizm Sektörünün Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Rolü: Kayseri İline Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, s. 117-139.
- Şeyh ümmü Türbesi, <https://www.evliyalar.net/seyh-ummi-turbesi/>; Erişim Tarihi: 2023.
- Şimşekler N. (2022). Mevlâna’nın Hocası Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî, Eseri ve Bibliyografya Denemesi, *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, s. 305-319
- Şimşir M, (2013). İslam Dini Açısında İnanç Turizminin Kökenleri, Önemli Mekân, Şahıs ve Zaman Dilimleri, *International Conference on Religious Tourism and Tolerance, 9-12 Mayıs 2013*, 1207-1219
- Taş, M. (2015). *İnanç Turizmi Kapsamında Umre Seyahatlerine Katılan Müşterilerin Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tatar, E. (2022). *Alternatif Turizm Türü Olarak Agro Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Kayseri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, Ö. A. (2014). İslami turizm: dünyadaki ve Türkiye'deki genel durum üzerine bir inceleme. *Journal of International Social Research*, 7(29).
- Tekin, Y. M. (2019). *Tasavvuf Kültüründe Şeyh Şaban-ı Veli’nin Yeri Ve Önemi, Kastamonu İnanç Turizmine Katkısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Terzi, S. (2020). *İnanç Turizmi Kapsamında Destinasyon İmajı: Trabzon İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tokgöz, L. (2020). *Erzurum-Kars-Van İllerindeki Sanat Tarihi Bağlamında Önem Arz Eden Kutsal Mekânların İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tosun, A. (2014). *İnanç Turizmi Açısından Hac Ve Umre Organizasyonuna Katılanların Müşteri Memnuniyeti*. (Yüksek Lisans Tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, E. (2012). Türkiye'de Yabancı Turizm Talebini Arttırmada İnanç Turizminin Yeri ve Önemi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Tuzcu, F. (2019). *İstanbul'un Dört Türbesinin (Aziz Mahmut Hüdayi, Hz. Yuşa, Telli Baba, Yahya Efendi) İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK (2022). Yıllara Göre İl Nüfusları, ADNK Sistemi. 2007-2018. TÜİK
- TÜİK (2023). Gösterge Uygulaması, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> (Erişim Tarihi: Eylül, 2022).
- Tümbek, N. (2009). *Bütünleşik Pazarlama Faaliyetleri İle İnanç Turizmini Geliştirerek Yabancı Yatırımın Çekilmesi Ve Antakya Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tümer, G. ve Küçük, A. (1993), Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara.
- Türkel, K. (2019). *Tarih Boyunca İnanç Kavramının, Tapınımların Ve İnanç Turizminin Gelişimi: Kalitatif Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türker, N., Emrullah, A. & Mehmet, U. (2019). Dini mekanları ziyaret eden turistlerin seyahat motivasyonları: Kastamonu ilinde bir uygulama. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 111-132.
- Türkiye'de Yahudilik İçin Önemli Bazı Merkezleri; <https://turkyahudileri.com/index.php/tr/tarih/sinagoglar>, Erişim Tarihi: 2023.
- Türkiye'de Yahudilik İçin Önemli Bazı Merkezleri; <https://turkyahudileri.com/index.php/tr/tarih/sinagoglar>, Erişim Tarihi: 2023.
- Türkmen, K. (2000), Develi'de Selçuklu Dönemi Kitabeleri, *Sanatsal Mozaik Dergisi*, s. 64-71.
- Ulubaşoğlu, Z. N. (2022). *Tarihi Yapıların Güncel İhtiyaçlar Kapsamında Yeniden İşlevlendirilmesi: Kayseri'de Bulunan Meryem Ana Kilisesi'nin Semt Kütüphanesine Dönüşüm Süreci*. (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Usta, K. M. (2005). *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, H. (2014). *Batı Karadeniz Bölümünde Turistik Ürün Çeşitlendirme: İnanç Turizmi Kaynaklarının Değerlemesi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

- Yılmaz, S. (2012). *Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı (Şeyh Şaban-I Veli Ve Mevlana Türbeleri Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörük, G. (2010). *İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Demre'nin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurdakul, E. & Çayırdağ, M. (2007), Kayseri, Battal Gazi Camii ve Kırk Kızlar Türbesi, *Vakıflar Dergisi*, 30, s. 271-294.
- Yüksel, Y. F. (2019). *İzmir İlinin İnanç Turizmi Potansiyeli Ve Değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zaman, M. (2005), Türkiye'nin Önemli inanç turizmi merkezlerinden biri: Sümela (Meryemana) Manastırı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (2), 1-24.

EKLER

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik

Kurulu’nun 29/08/2023 ve 333 numaralı kararlı ile alınmıştır.

Ek-1 Anket

	Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesini Ziyaret Eden Kadınların İnanç Turizmine İlişkin Beklenti ve Deneyimlerinin Analizi	
Değerli misafirimiz, Bu mülakat, Kayseri’de Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret eden kadınların inanç turizmine ilişkin beklenti ve deneyimlerini değerlendirmek amacıyla yürütülmektedir. Yanıtlarınız gizli tutulacak ve yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacaktır; kişisel verilerinizin hiçbirisi üçüncü taraflarla paylaşılmayacaktır. Bu çalışmanın başarısı, bu mülakat aracılığıyla sağladığınız verilere bağlıdır. Doğru sonuçlara ulaşmamız için, bu anketi samimiyetle cevaplayacağınıza inanıyoruz. Şimdiden çok teşekkür ederiz. Hacer YEŞİLTaş; Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Öğrencisi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN; Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi		

1.BÖLÜM: DEMOGRAFİK SORULAR (Lütfen boşlukları doldurunuz.)

- 1- Yaş ☐
- 2- Eğitim Durumu ☐
- 3- Türbeyi Ziyaret Sayısı ☐

2. BÖLÜM: MÜLAKAT SORULARI

Aşağıdaki soruları yanıtlarken anket formu gibi kısa cevaplarla değil ayrıntılarıyla bir şekilde cevap vermeniz beklenmektedir. Örneğin son birkaç yıldır Seyyid Burhaneddin Türbesi’ni ziyaret etmiyorum çünkü sağlığım el vermiyor. Veya türbeyi sık sık ziyaret eder, ibadetlerde bulunup dualar ederim.

Ziyaret Öncesini Kapsayan Sorular;

- 4) Seyyid Burhaneddin türbesini ziyaret etme nedeniniz nedir?
- 5) Seyyid Burhaneddin türbesi ile ilgili bilgi kaynağınız nedir?
- 6) Seyyid Burhaneddin türbesine gelmeden önceki beklentileriniz nelerdi?

Ziyaret Sırasını Kapsayan Sorular;

- 7) Seyyid Burhaneddin türbesinde tecrübe ettiklerinizi ifade eder misiniz?
- 8) 3 kelime ile hislerinizi ifade eder misiniz?

Ziyaret Sonrasını Kapsayan Sorular;

- 9) Beklentileriniz ve yaşadıklarınız arasında fark var mı? Var ise ne yöndedir?
- 10) Gelecek ziyaretçilere önerileriniz nelerdir?
- 11)İlgililere önerileriniz nelerdir?

DEĞERLİ KATKILARINIZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİZ!

E-posta bilgilerinizi verirseniz, sonuçları sizinle paylaşmaktan memnuniyet

duyarız:.....@.....